

REDESIGN AV ESCOLA FORLAG SINE SKOLEORDBØKER REDESIGN OF ESCOLA PRESS' SCHOOL DICTIONARIES

Høgskolen i Gjøvik • Påbygging for Bachelor i mediedesign • Hovedprosjekt (30 sp) • Vårsemesteret 2007

Inger Helene Heggen

Nøkkelopplysninger om prosjektet

Tittel

Redesign av Escola Forlag sine skoleordbøker (bokmål og nynorsk)

Engelsk tittel

Redesign of Escola Press' school dictionaries

Emne

IMT 3961 Hovedprosjekt (30 sp); vårsemesteret 2007

Studium

Påbygging for Bachelor i mediedesign, Høgskolen i Gjøvik

Student

Inger Helene Heggen

Veileder

Førsteamanuensis Ole Lund

Oppdragsgiver

Escola Forlag ved Ragnvald Taule

Antall sider

114 (+ forprosjektrapport)

Antall bilag

1 (forprosjektrapport)

Dato og årstall

31. mai, 2007

Stikkord

Ordbokstypografi, ordboksdesign, leksikografi, skoleordbøker, typografi, typografisk design

Sammendrag

Rapporten består av en *litteraturstudie* (med begrepsavklaringer og en gjennomgang av ordboktypografiens historie – med hovedvekt på engelsk ordboktypografi), en *analyse av ettspråklige ordbøker i dag* (både norske og engelske), og en *analyse av Escola Forlags ordbøker* (bokmål og nynorsk utgave). Til slutt – en demonstrasjon av min resulterende *redesign av ordbøkene* (omslag og innmat). Her har det vært særlig viktig å tydeliggjøre oppslagsordene og oppslagsordenes underelementer sin semantiske status og plassering i informasjonshierarkiet.

Resultatet er et nytt design for hele ordboka – både omslag, for- og baksats, tittelark, innledende kapitler om grammatikk og bruk av ordboka, og selve ordboka med alle oppslagsordene.

Utformingen av omslagene har jeg utført vha. Adobe InDesign CS2, mens innmaten er utformet vha. Adobe FrameMaker 7.0. I FrameMaker har jeg laget generiske formater for alle de ulike semantiske elementene i boka, fra oppslagsord til kryssreferanser, og kommet fram til en produksjonsvennlig, fleksibel designløsning med en brukervennlig struktur og en tidsriktig grafisk form.

Forord

Våren 2006 fullførte jeg det treårige studiet Bachelor i mediedesign ved Høgskolen i Gjøvik. Jeg gikk videre med et Påbyggingsår for Bachelor i mediedesign, som er et tilbud til studenter som har fullført bachelorgraden. Dermed fikk jeg i påbyggingsårets siste semester muligheten til å gjennomføre et hovedprosjekt (30 studiepoeng).

Jeg har vært så heldig å få redesigne Escola Forlag sine skoleordbøker, bokmål og nynorsk, som mitt hovedprosjekt våren 2007. Jeg sier *heldig* fordi dette har vært det mest interessante prosjektet jeg har vært involvert i her på skolen, og en ordbok vil nok aldri være *bare* en ordbok for meg igjen. Oppgaven ble formidlet gjennom ansvarlig for studiet, førsteamanuensis Ole Lund, som også har vært min veileder gjennom prosjektet.

Escolas eksisterende ordbøker bærer preg av «kjøkkenbenktypografi», og min oppgave har på mange måter vært å ta oppvasken. Omslagene var modne for et profesjonelt og tidsriktig design, mens innmaten skrek etter et tydeligere informasjonshierarki, skrifttyper bedre tilpasset tekst i små størrelser, og mer luft i form av større marger.

Forarbeidet har vært alfa og omega for resultatet av oppgaven; en litteraturstudie i tillegg til en analyse av en rekke eksisterende ordbøker har gitt meg den forståelsen jeg trenger for å redesigne Escola Forlag sine skoleordbøker.

Escola Forlag ligger i Bergen. Ordbøkene (for ungdomsskolen og videregående) har i flere år hatt et salg på omlag 30.000 per år (8.000 for nynorsk-utgaven og 22.000 for bokmålsutgaven).

Jeg vil gjerne takke følgende personer:

- Veileder, førsteamanuensis Ole Lund.
- Ragnvald Taule i Escola Forlag; forlegger, redaktør og ordboksforfatter i en og samme person.
- Alle de ansatte ved biblioteket på høgskolen, spesielt Inger Johanne Dæhlen for all hjelpen med å finne bøker, søke etter bøker og til og med bringe meg bøker på døra hjemme.
- Ivar Farup for lån av *Webster's Encyclopedic Dictionary*.
- Martin Skjerping Lund for lån av *Samlagets Bokmålsordliste*.
- Peter Nussbaum for hjelp med fargestyring.
- De ansatte i Laboremus i Oslo for tips når FrameMaker var vanskelig.

Gjøvik, 31. mai 2007

Innhold

INNLEDNING 8

- Problemstilling 9
- Resultatmål 9
- Effektmål 9
- Arbeidsformer 10

BEGREPSAVKLARINGER 11

- Hva er en ordbok? 12
- Hva er leksikografi? 14
- Hva er etymologi? 14

LITTERATURSTUDIE: FRA JOHNSON TIL THOMSON 16

- Innledning 17
- Tidlige typografiske konvensjoner 18
- 1700-tallet: konvensjonene etablerer seg 19
- Samuel Johnson 20
- 1800-tallet og de store, nasjonale ordbøkene 21
- Murray og New English Dictionary 21
- 1900-tallet 23
- Elektronisk og digital ordbokproduksjon 24
- Korpusordbøker 24
- Konkurransen og overflod av tilbud 26
- De nye Collins-ordbøkene 26

EMPIRI – I: 31

- Finnes det stoff om typografisk design av ordbøker? 32
- Studium av et utvalg ordbøker 34
- Hva anbefaler Christer Hellmark? 35
- Norsk ordbok: ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket, bind 4 36
- Norsk ordbok: ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket, bind 5 37
- Collins English Dictionary: Complete and Unabridged 39

Tanums store rettskrivningsordbok, bokmål 41
Rettskrivningsordbok med synonymer, bokmål, fra Universitetsforlaget 42
Bokmålsordliste og Nynorsk ordliste, fra Det Norske Samlaget 44

EMPIRI – II: ESCOLA FORLAG SINE ORDBØKER 46

Escola Forlag sine skoleordbøker: bokmål og nynorsk 47
Tanker om hva jeg vil endre og beholde 48

REDESIGN AV OMSLAG 51

Dagens omslag «lyver om innholdet» 52
Prototype versjon 1: bokmål 53
Prototype versjon 1: nynorsk 54
Prototype versjon 2: bokmål 55
Prototype versjon 2: nynorsk 56
Endelig prototype, bokmål 57
Endelig prototype, nynorsk 58
Omslagene slik de ser ut i dag 59
Endelig prototype på omslag, bokmål og nynorsk 60

REDESIGN AV BOKAS INNMAT: FORSATS/BAKSATS OG TITTELSIDER 61

Forsats/baksats 62
De første sidene i Escolas ordbok, bokmål 63
Endelig prototype, smusstittelside 64
Endelig prototype, tittelside 65
Endelig prototype, kolofonside 66
Endelig prototype, side 5 67
De første sidene, samlet 68

REDESIGN AV BOKAS INNMAT: «OM ORDBOKA» OG GRAMMATIKKDELEN 69

De første sidene i dagens utgave 70
Endelig prototype, grammatikkdelen i boka 71
Kommaregler 87

REDESIGN AV BOKAS INNMAT: SELVE ORDBOKDELEN 88

Betydningen av en tydelig semantisk koding 89
Venstre side i et oppslag under bokstaven «A» 90
Høyre side i et oppslag under bokstaven «A» 91

Venstre side i et oppslag med overgang fra «C» til «D» 92
Høyre side i et oppslag med overgang fra «C» til «D» 93
Oppslagene samlet 94

FORKLARINGER PÅ DESIGNVALG 95

Makrotypografi 96
Detaljtypografi 98
Editerings- og ombrekkingsverktøyet Adobe FrameMaker 103
Koding i FrameMaker 104
Resten av boka 105
Spesifikasjoner 106
Grafisk framstilling: satsspeil 107
Grafisk framstilling: semantiske elementer 108
Grafisk framstilling: typografi 109

AVSLUTNING 110

Konklusjon 111
Referanser 112

VEDLEGG 115

Forprosjektrapport

INNLEDNING

Problemstilling

- Å utarbeide et design som inkluderer et «selgende» og tidsriktig omslag og en tidsriktig og brukervennlig typografisk løsning for innmaten – samtidig som den grafiske formen forholder seg til internasjonale sjangerkonvensjoner som gjelder for ordbøker.
- Mens jeg til omslagene har brukt **Adobe InDesign** som design- og ombrekkingsverktøy, har bokas innmat blitt typografert og brukket ved hjelp av **Adobe FrameMaker**, et program jeg har lært meg underveis. Typografiske virkemidler for å skille innførslene og de semantiske elementene i hver innførsel fra hverandre er sentralt. Dessuten skal alle bokas elementer og under-elementer få sin egen generiske kode slik at det i ettertid skal være enkelt å modifisere typografien, eventuelt generere en elektronisk versjon, eller generere en enklere versjon av selve ordboka (for eksempel en ren rettskrivningsordbok for barnetrinnet).

Resultatmål

- Det endelige designet skal være funksjonelt, brukervennlig, tiltalende og moderne. Behovene til brukere, forfatter, redaktør og ombrekker/produsent må tilfredsstilles. Disse rammebetingelsene må oppfylles på bakgrunn av kunnskap jeg har ervervet meg (hovedsakelig) gjennom fag i bachelorstudiet, som *Typografi*, *Typografihistorie*, *Manuskriptredigering og typografi*, *Designhistorie og designteori*, *Informasjonsarkitektur* og *Ergonomi i digitale medier* – i tillegg til kunnskap som jeg tilegner meg gjennom egne studier og samtaler med veileder.
- Jeg må også forholde meg til oppdragsgivers konkrete rammebetingelser, som for eksempel format og antall sider.

Effektmål

- Jeg vil få innsikt i det prosjektet det er å lage en ordbok, både leksikografi og typografi: økt kunnskap om ordbøker, typografi (makro- og mikro-), skrifttyper, det å arbeide med et stort prosjekt (alene).
- Hvis Escola Forlag velger å ta i bruk det nye designet, vil ordboka få den «oppvasken» den sårt trenger, og dermed også et mer moderne og tiltalende design. Det nye designet kan kanskje bidra til at flere velger Escola Forlag sine skoleordbøker framfor de konkurrerende ordbøkene fra Samlaget og Kunnskapsforlaget.
- Lære ny programvare (det tunge dokumentorienterte ombrekkingsprogrammet Adobe FrameMaker), noe som kan være en fordel i forbindelse med jobb.

Arbeidsformer

- Litteraturstudium og begrepsavklaringer.
- Empirisk analyse av et utvalg ettspråklige ordbøker i dag.
- Empirisk analyse av Escola Forlag sine ordbøker.
- Redesign av Escola Forlag sine ordbøker ved hjelp av Adobe FrameMaker (innmat) og Adobe InDesign (omslag). InDesign er et program jeg behersker godt fra før, mens FrameMaker var helt ukjent for meg når prosjektet startet.
- Formativ-iterativ veiledning av Ole Lund underveis.

BEGREPSAVKLARINGER

Hva er en ordbok?

Definisjon

Escolas ordbok definerer en ordbok som en «bok med alfabetisk oppstilling av ord i et språk og opplysning om bøyning, betydning, uttale o.a.» (side 241). Litt mer detaljert er forklaringen i boka *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography* (2004) av Sidney Landau. Der får vi vite at formålet med en ordbok først og fremst er å hjelpe brukeren å forstå ordets betydning. Ofte blir ordenes bruk illustrert gjennom å sette dem inn i en kontekst (illustrative sitater).

Tradisjonelt er ordbøker arrangert alfabetisk. Moderne ordbøker inkluderer som regel stavemåte, etymologi, bruk, synonymer, grammatikk og av og til tegnede illustrasjoner. Ordbøker kan klassifiseres på ulike måter; etter antall språk, presentasjon (alfabetisk, tematisk), ytre form (elektronisk, trykt) målgruppe, tidsperiode som dekkes, størrelse. Særlig i to- eller flerspråklige bøker er det vanlig å indikere uttale (Landau 2004).

Kort historie om ordbøkene i Norge

Den første ordboka i Norge var Jens Bjelkes *Fortegnelse over ord i den norsk lov* fra 1634. Christen Jenssøns samling av dialektord ble gitt ut i 1646. Blant samlinger over dialektenes ordforråd er Ivar Aasens *Ordbog over det norske folkesprog* (senere *Norsk Ordbog*) fra 1850 kanskje den viktigste. Ordforrådet i denne boka inngår i den store, illustrative flerbindsordboka *Norsk Ordbok: Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*, som har vært i arbeid helt siden 1930 (så langt med seks utgitte bind, av i alt tolv planlagte). I tillegg har vi *Norsk riksmålsordbok* som ble gitt ut med fire bind i perioden 1937–1957, med to tilleggsbind i 1995.

Kategorier

Ulike typer ordbøker dekker ulike større eller mindre områder, men grovt sett kan man skille mellom 1) **språkordbøker** (informasjon om språk) og 2) **sakordbøker** (informasjon om verden). Språkordbøker er den boktypen som er aktuell for meg. Disse kan igjen deles inn i a) **allmennordbøker** (en-, to- eller flerspråklige) og b) **spesialordbøker** (ordbøker som er spesialisert på visse ordtyper, som fremmedord, ulike informasjonstyper eller tekster). *Escolas ordbok* går under kategorien allmennordbok. Disse bøkene kan deles inn med tanke på målgruppe og bruk, f.eks **pedagogiske ordbøker**, som er skreddersydd for ulike undervisningsmål (Bergenholz m.fl. 1997). En underkategori av disse er **skoleordbøker**, som for eksempel *Escolas ordbok*.

Tesaurus

«Tesaurus» stammer fra latin og betyr **skatt** eller **skattekammer**. Derfor brukes tesaurus-navnet ofte om store ordsamlinger av mange slag. Den er på mange måter en **utvidet synonymordbok**; den gir oss ikke kun synonymer, men også beslektede begreper. Begrepet tesaurus brukes blant annet om store, generelle oppslagsverk, samlinger av samtlige ord og deres forekomster i et verk eller forfatterskap, f.eks Bibelen, en ordbok over **synonymer** (med lik betydning) og **antonymer** (med motsatt betydning), en samling av søkeord for å finne frem i en database, en begrepsordbok eller en emneordliste.

Bokmålsordboka har i dag cirka 65.000 ord, mens *Nynorskordboka* har mer enn 90.000. Skoleordlister og mindre ordbøker har vanligvis mellom 15.000 og 35.000 oppslagsord. Den mest omfattende er *Tanums store rettskrivingsordbok* (bokmål) med rundt 300.000 ord. (Grønvik 2007 a).

De mest populære ordbøkene i USA er kategoriene *unabridged* (uforkortet; 400.000 til 600.000 oppslagsord) og *collegeordbøker* (160.000 til 180.000 oppslagsord). Nivået under disse er *desktop-ordbøker* (60.000 til 80.000 oppslagsord). De minste ordbøkene er pocketordbøker, på en størrelse mellom 10 og 25 cm. De minste har fokus først og fremst på hvordan ordene staves. (Landau 2004).

Ordet *ivre* i *Universitetsforlagets rettskrivningsordbok*: «ivre -al/-et arbeide, agitere, gløde».

Ordet *ivre* i *Bokmålsordboka*: «ivre v1 (fra ty) legge iver for dagen, vise seg ivring i-for en sak/de i-t etter å komme i gang».

Ordet *ivra* i *Norsk Ordbok: Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket*: «ivra (i) v -a... 1 tala for (nokon), arbeide el stri sterkt (for nokon); syna seg ivrig (1): ivra (sterkt) for nok/Beste-Jo ivra så på at me måtte dyrka opp Fløtene (SuldalsmS.Sandv.)/spå meg da ... ivrer nyjinta (Prøys. VII,142). 2. eggja opp (nokon); øsa (Suldal, SoFj ofl A2): kråkeskriket svir og ivrer (Vestab.Rev 55) // refl: so tok ho på ivra seg på honom (TinnOrdb) /han (reven) ivra seg opp (BygdD 195). 3. refl., røynta seg, streve hardt (Vestf. R)».

De viktigste norske tesaurus-ordbøkene er Dag Gundersens *Norske synonymer: blå ordbok* (1. utg. 1964), Magne Rommetveits voluminøse *Med andre ord: den store synonymordboka: bokmål og nynorsk* (2000) og Johan Hammond Rosbachs *Ord og begreper: Norsk Tesaurus* (2001).

Tre hovedtyper av norske ordbøker

Det finnes få **definisjonsordbøker** (ordbøker som gir ordforklaringer) for norsk, og vi har en kort tradisjon med ettspråklige ordbøker i Norge. Vi har *Norsk Riksmålsordbok* (fullført med 4 bind i 1957 og to tilleggsbind i 1995) og *Norsk Ordbok: Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet* som har vært under utgivelse siden 1930 (bind 5 kom i 2005, planlagt ferdig 2014, med totalt 12 bind).

Den første ettspråklige håndordboka i Norge er *Riksmålsordboken* (1977), som har arvtakere i *Norsk Illustrert Ordbok* (1993) og *Norsk Ordbok med 1000 illustrasjoner* (2005).

De første ettspråklige definisjonsordbøkene for bokmål og nynorsk kom i 1986. Det var *Bokmålsordboka* (Universitetsforlaget) og *Nynorskordboka* (Samlaget). Dette var en koordinert utgivelse med lik bokbunad, og bøkene etablerte seg snart som standardverk.

I dag har vi 3 hovedtyper av norske ordbøker og ordlister med betydningsinformasjon:

- **Ordlister og ordbøker med hovedvekt på rettskriving**, men med enkle tilleggsopplysninger. De fleste av disse er ikke gode nok som definisjonsordbøker, men dekker grunnskolens behov for rettskrivningsinformasjon.
- **Ettbinds definisjonsordbøker** som *Nynorskordboka*, *Bokmålsordboka* og *Norsk Ordbok* (Cappelen). Formålet med disse ordbøkene er å få fram informasjon som ikke står i rettskrivningsordlistene, som ordhistorie, betydninger, eksempler på bruk m.m.
- **Dokumentasjonsordbøker** (ofte flere bind) som *Norsk Riksmålsordbok* i fire bind (1937–1957) med to tilleggsbind (1995) dekker riksmål og moderat bokmål fra 1814 til 1995. *Norsk Ordbok: Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket* har seks bind ute. Ordboksverket skal som nevnt være ferdig i 2014; da vil den være på 12 bind med 800 sider per bind og 300.000 ordartikler (Grønvik 2007 b).

Generell inndeling av ordbøker

Størrelsen på leksika og ordbøker varierer fra språk til språk. En grei måte å dele inn (språk)ordbøkene (fortrinnsvis engelske og amerikanske) på er i følge Landau (2004):

- **Multibinds dokumentasjonsordbøker**, som *Oxford English Dictionary* (20 bind med ca. 22.000 sider i stort format med tre spalter pr. side. Fås også i elektronisk versjon på DVD, samt som en kompakt ettbindsversjon i ekstra stort format med ca. 2.400 sider – med 9 forminskede originalsider på hver side. Boken leveres med forstørrelsesglass med innlagt lys.)
- **Ettbinds ordbøker**, f.eks *Collins* (UK), *Oxford* (UK), *Webster* (USA)
- **Skoleordbøker**, f.eks *Oxford Advanced English Learners Dictionary* (med orddelingspunkter!) og *Webster skoleordbok* (mellom 15.000 og 35.000 ord).

Kort oppsummert er *Escolas ordbok* en enspråklig, pedagogisk, etymologisk skole-/språk-/hånd-/synonym- allmennordbok. Boka plasserer seg et sted mellom en enkel rettskrivingsordliste og en ettbinds definisjonsordbok.

Hva er leksikografi?

Escolas ordbok omtaler leksikografi som en «vitenskapelig gransking av ordforrådet; ordboks- eller leksikonarbeid». Dette tilsvarer det som i nettleksikonet Wikipedia kalles **metaleksikografi** (teoretisk) og **praktisk leksikografi**. Mens den teoretiske leksikografien studerer semantiske forhold i ordforrådet til et språk, er praktisk leksikografi enkelt og greit det å lage ordbøker. Disse to feltene har imidlertid nær tilknytning, siden man må ha gode teoretiske kunnskaper for å lage en god ordbok.

Teoretisk leksikografi kan deles inn i tre områder; **brukerforskning** (hvordan folk bruker ordbøker), **ordbokskritikk** (vurderinger av ordbøker og teorier, og metoder for å anmelde disse) og **systematisk ordboksforskning** (fokuserer på utviklingen av nye teorier eller forbedringer av eksisterende teorier for å utvikle nye og bedre ordbøker) (*Wikipedia.no*).

Leksikografi kan også sees som et delområde av lingvistikken; en del av det området som kalles **leksikologi** (læren om ord, deres betydning og dannelselse). I denne sammenhengen skiller man da mellom teoretisk og praktisk leksikologi, hvor sistnevnte tilsvarer leksikografi (*Store norske leksikon*).

Hva er etymologi?

Siden *Escolas* ordbøker legger særlig vekt på ordenes etymologi vil jeg si litt om hva dette er. *Escolas ordbok* definerer etymologi på denne måten: «(av gr., sann, og logos, ord) vitenskapen om ordenes opphav, utvikling og slektskap; et ords opprinnelse».

Den vitenskapelige etymologien

Tidlig på 1800-tallet startet en systematisk sammenligning av de indoeuropeiske språkene. Som en følge av dette ble vitenskapelig metode og kritikk en del av den etymologiske forskningen. Dette grunnlaget ble særlig lagt av dansken Rasmus Rask og tyskeren Jacob Grimm, som klarla den germanske lydforflytningen og dermed også den genetiske sammenheng ordet har tilbake til dets tidligste form i grunnspråket. Dette er det sikreste middel for å finne sannheten om ordenes innlåning og vandring fra land til land.

Sammenhengen mellom form og betydning

I alle språk – og på tvers av språk – er det mange ord som har en åpenbar sammenheng med hverandre. Et eksempel er ordene flyte, flod, flåte, fløte, det tyske «fliessen» (flyte) og det engelske «float» (flyte), hvor alle ordene har med flytende elementer å gjøre. Betegnelsen brukes også om ordets grunnform eller grunnbetydning; etymologien til ordet dusin kommer for eksempel fra det franske ordet «douze», som betyr «tolv».

Grunnleggende verker om etymologi i Norge

Etymologien til et ord kan ofte alene forklare ordets betydning, og enda oftere den betydningsendringen ordet har vært gjennom. Dermed er det naturlig at ordbøker og leksikalske verker har etymologiske opplysninger som en del av ordforklaringene. De grunnleggende verkene i Norge er Hjalmar Falk og Alf Torps bok *Etymologisk ordbog over det norske og danske sprog* (1903–1906; faksimileutgave 1991), Alf Torps *Nynorsk etymologisk ordbok* (1919), Jan de Vries' *Altnordisches etymologisches Wörterbuch* (1962), Niels Åge Nielsens *Dansk etymologisk ordbog* (4. utg. 1989), *Politikens etymologiske ordbok: Danske ords historie* (2000) og *Våre arveord: etymologisk ordbok* av Harald Bjorvand og Fredrik Otto Lindeman (2000).

Om ordbøkernes utvikling fra de så dagens lys på 1500-tallet, via Samuel Johnson, og til 2006-utgaven av Collins English Dictionary – med fokus på typografiske løsninger.

LITTERATURSTUDIE: FRA JOHNSON TIL THOMSON

Øverst: *Ortus Vocabularum*, 1500. Ingen avsnittsmarkering bortsett fra linjeskift. Under: Edmund Coote, *The English Schoole-maister*, 1596. Skiller mellom oppslagsord og forklaringstekst vha. antikva og gotisk. (Luna 2000).

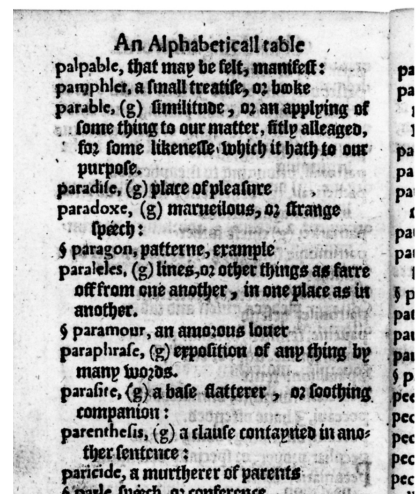
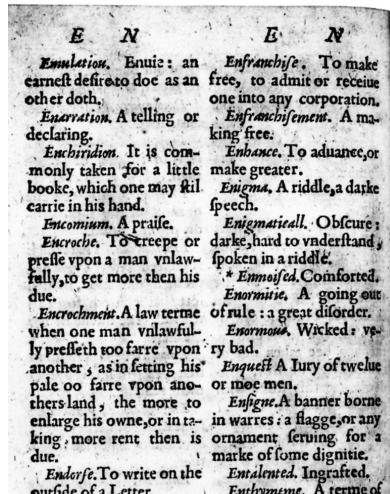
Til venstre: John Bulloukar, *An English Expositor*, 1616. Til høyre: Robert Cawdrej, *A Table Alphabeticall*, 1604. Det er ingen tvil om at det er lettere å finne ordene på eksempelet til høyre, på grunn av der hengende innrykket (Luna 2000).

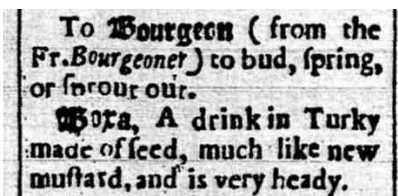
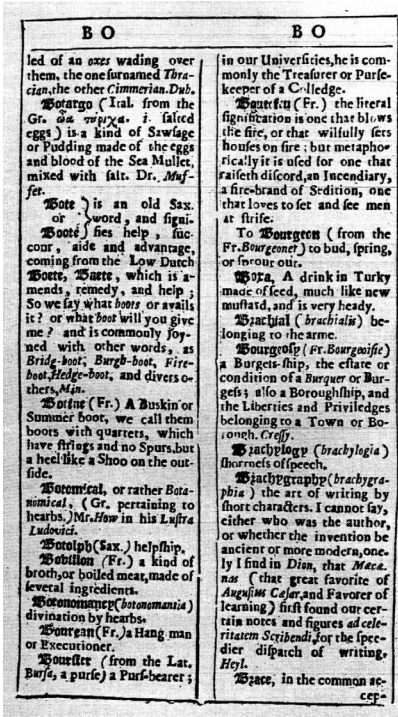
Tidlige typografiske konvensjoner

Den tidligste typografiske konvensjonen som er kjent, er nytt avsnitt for nytt oppslagsord. Ordboka *Ortus Vocabularum* (1500) skiller ordene på denne måten. Dette er den første kjente latin-engelske ordboka trykt i England. Teksten går over to spalter med tilhørende kolumnetitler. Gotisk er imidlertid den eneste skrifttypen, og når det ikke er noen form for avsnittsmarkering bortsett fra linjeskift blir det vanskelig å finne fram til ønsket ord; det mangler en tydeliggjøring av hver ny innførelse slik at man kan navigere effektivt.

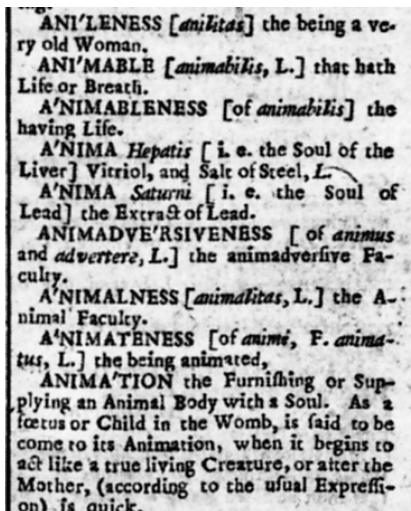
Nesten hundre år senere, i 1596, ble Edmund Cootes *The English Schoole-maister* publisert. Den inneholder 1400 engelske ord med enkle definisjoner. Coote skiller oppslagsord fra brødtekst ved hjelp av antikva og gotisk. Det er Robert Cawdreys *A Table Alphabeticall*, fra 1604, som av mange anses å være den første engelske ordboka. Cawdrej er tydelig inspirert av forgjengeren Coote; cirka 90 prosent av ordene i *The English Schoole-Maister* kopiert. Cawdrej hentet også mange ord fra Thomas Thomas' *Dictionarium Linguae Latinae et Anglicanae* (latin-engelsk ordbok fra 1587). Til tross for lite originalt innhold er Cawdrej forut for sin tid. Han sørget nemlig for at oppslagsordet ble satt litt til venstre for resten av innførelsen. Som nevnt kalles dette hengende innrykk og er i dag standard i de fleste ordbøker. Ordboka er forøvrig «... for the benefit and help of Ladies, Gentlewomen or any other unskillfull persons», som Cawdrej selv sier det i innledningen til boka.

John Bulloukar går ett skritt videre med sin *An English Expositor* (1616). Han bruker antikva til brødteksten, noe som gjør leseligheten mye bedre. Et lite skritt tilbake er imidlertid bruk av innrykk. Mens man med hengende innrykk kan la øyet hvile mens det «scanner» sidene etter ønsket ord, blir letingen etter ønsket ord mer tidkrevende ved bruk av innrykk. Når oppslagsordet i tillegg er i kursiv blir det ikke lett å finne ordene, siden kursiv ikke er like tydelig som en normalvariant av en skrifttype. *The English Dictionarie* fra 1621 er den første ordboka der ordet «ordbok» er en del av tittelen («Dictionarie»). Mannen bak, Henry Cockerman, baserer typografien på innrykk, kursiverte oppslagsord og brødtekst satt i antikva.

Over: Thomas Blount, *Blossagraphia*, 1656 (Luna 2000). Utsnitt: samme bilde, detalj. Etymologi i parantes.

Høyre: Nathan Bailey, *The Universal Etymological Dictionary of English*, 1727. Over: samme bilde, utsnitt, viser små apostrofer som antyder uttale (Luna 2000).

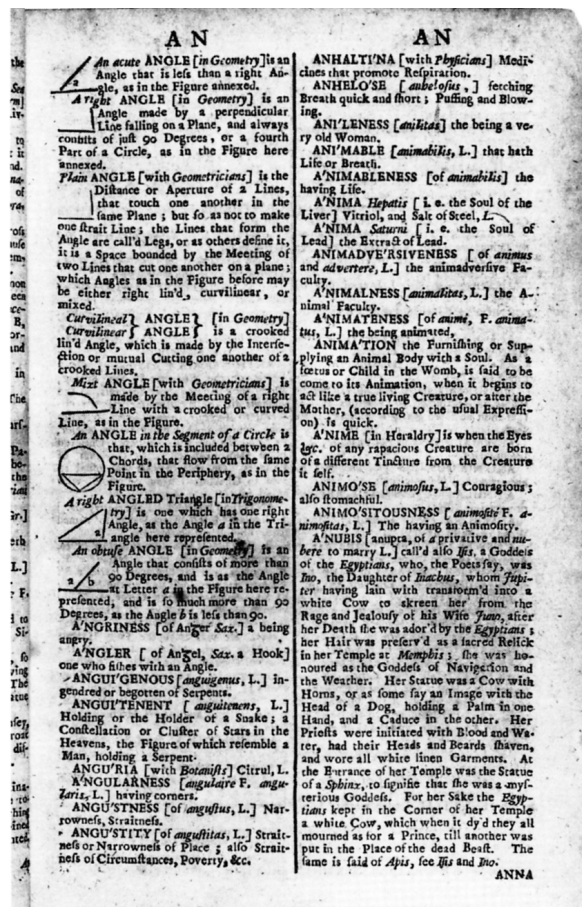
Thomas Blount er med sin *Blossagraphia* fra 1656 den første leksikograf som i en engelsk ordbok gir etymologien en viktig plass. Han har plassert ordets historie i en parantes etter oppslagsordet. Blount går tilbake til gotisk skrift, men han bytter om på Cootes plassering av teksten og bruker nå gotisk til oppslagsordene og antikva til forklaringsteksten. Dette gir god kontrast mellom oppslagsord og påfølgende tekst.

Etterhvert som ordbøkene ble mer omfattende (gjorde plass til flere semantiske elementer) ble mangelen på forskjellige varianter av skrifttyper for å artikulere de ulike elementene i bøkene tydeligere. Flere leksikografer brukte for eksempel kursiv både til oppslagsord og andre elementer i teksten.

1700-tallet: konvensjonene etablerer seg

Nathan Bailey er kjent for sine ordbøker *The Universal Etymological English Dictionary* (1727) og *Dictionary Britannicum* (1730). I sistnevnte bok benytter han seg av (ekte) KAPITÉLER i stedet for sin tidligere praksis med SPERREDE VERSALER til oppslagsordene, men det er tre typografiske nyskapninger fra den første av de to bøkene som skulle sette en standard for senere ordbøker:

- Oppslagsordet er satt i VERSALER og med innrykk
- [Klammer] i stedet for (paranteser) rundt etymologi
- Bruk av små apostrofer inne i oppslagsordene for å antyde uttale

Samuel Johnson

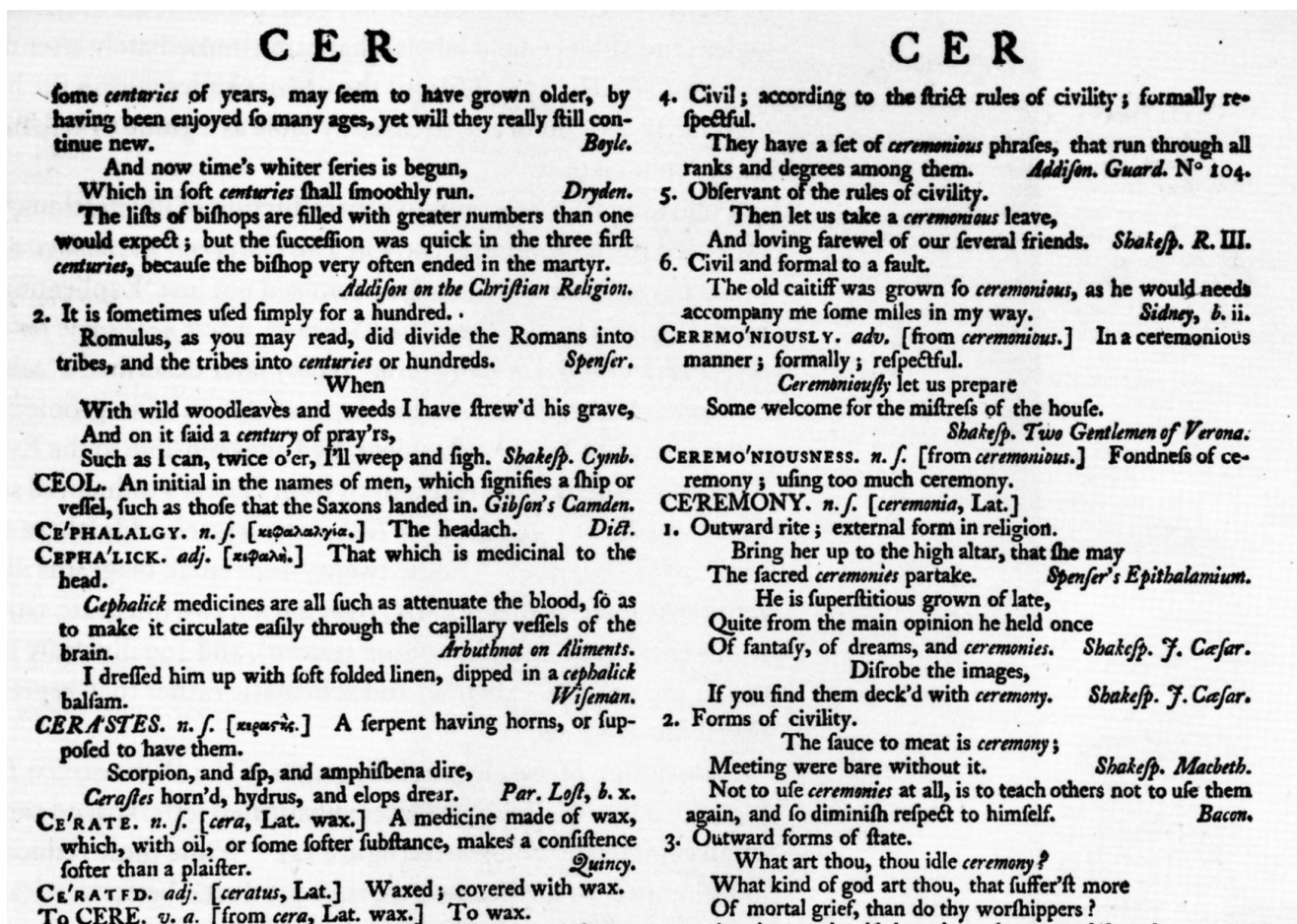
Uttrykket «dictionary» dukket opp allerede i 1255 i tittelen på et arbeid av John of Garland, en engelsk filolog (en som studerer språk og litteratur). Boka kvalifiserer nok ikke som en «ekte» ordbok; kun noen få ord var gitt engelske synonymer. I 1538 brukte Thomas Elyot uttrykket i tittelen på sin ordbok (McArthur 1986).

Samuel Johnson, *A Dictionary of the English Language*, 1755 (Luna 2000). Johnson skiller blant annet mellom basisord og underord: «Ceremony» er basisord, «ceremoniousness» er underord.

I 1755 ble Samuel Johnsons *A Dictionary of the English Language* gitt ut. Han skilte seg fra tidligere leksikografer ved også å være en førsteklases skribent og forfatter. Johnson benyttet seg av illustrative sitater fra litteraturen på en måte som ingen hadde gjort det før han. Boka ble brukt av elever og læringer til langt ut på 1800-tallet (den siste versjonen kom så sent som i 1866). Johnson var tydelig påvirket av Nathan Baileys typografi og leksikografi:

- Oppslagsordet var i to varianter: versaler og kapiteler. Dette for å skille basisord fra underord (for eksempel er «ceremony» et basisord og dermed satt i versaler; underordet «ceremonial» er satt i kapiteler).
- Oppslagsordet er satt med hengende innrykk.
- Han fjernet infinitivmerket «to» (på norsk «å») foran verb.
- De ulike definisjonene for et ord er nummerert, og hvert nytt nummer starter et nytt avsnitt med hengende innrykk (noe som på en måte er ryddig, men som samtidig konkurrerer med oppslagsordet om oppmerksomhet).
- Sitatkilder er satt i kursiv.

Nummerering av de ulike betydningene og illustrative sitater var ikke en ny oppfinnelse; forskjellen fra tidligere forsøk er at Johnson brukte disse virkemidlene på en særdeles god måte. *A Dictionary of the English Language* er et høydepunkt i utviklingen av nøkkelkonvensjoner innen ordbokpresentasjon, og en forgjenger for de systematiske og «vitenskapelige» ordbøkene fra 1800-tallet.

A.A.E., American Association of Engineers.
 A.A.E.E., Associate in Aeronautical Engineering.
 A.A.E.E., American Association of Electrical Engineers.
 A.A.F., U.S. Army Air Forces.
 A.A.G., Assistant Adjutant General.
 A.A.G.T., Associate in Agriculture.
 Aalborg (61/b5rg), n. Alborg.
 Aale-sund (61/a s56n/), n. Ålesund.
 aa-li-i (61/57), n. a bushy shrub, *Dodonaea viscosa*, of Australia, Hawaii, Africa, and tropical America, having sticky foliage. [< Hawaiian]
 Aalst (61st), n. Flemish name of Alost.
 Aalto (61/t6), n. Al-var (61/v6r), 1898-1976, Finnish architect and furniture designer.
 AAM, air-to-air missile.
 a & p. *Insurance*, accident and health.
 A and M, 1. Agricultural and Mechanical. 2. (of hymns) Ancient and Modern.
 A. and M., Agricultural and Mechanical.
 A & R., artists and repertory. Also, A. & R., A-and-R, a. and r., a-&r
 A.A.P.S.S., American Academy of Political and Social Sciences.
 Aar (6r), n. a river in central Switzerland, flowing N to the Rhine. 175 mi. long.
 Aar-au (6r/ou), n. a town in and capital of Aargau, in N Switzerland. 17,045 (1960).
 aard-vark (6rd/v6rk/), n. a large, nocturnal, burrowing mammal, *Oryzoteropus afer*, of Africa, feeding on ants and ter-

Aardvark (2 ft. high at shoulder; total length 5½ ft.; tail to 2½ ft.)

Over: *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*, 1989. I dag er *Webster's* en lett encyklopedisk ettbinds ordbok med illustrasjoner. Dette er en av flere eksisterende nåtidige utgaver av «Webster's». Boka har blant annet orddelingspunkter i hht. amerikanske orddelingskonvensjoner (som *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, som har orddelingspunkter i hht. britiske konvensjoner). Det midtstilte punktet i «aardvark» i illustrasjonen over er et slikt orddelingspunkt.

Gotiske skrifttyper er blant annet blitt brukt som et middel for å skille ut enkelte deler av tekst hvor kursiv ikke er tilstrekkelig. Kontrasten mellom gotisk og vanlig antikva brødtekst er imidlertid stor og ikke særlig elegant.

I *Boston Courant* fra 1769 brukes en uvanlig, fet antikvaskrift, det samme i noen få engelske bøker fra 1770-tallet, der teksten står frem blant de tynne, elegante skrifttypene som var vanlig på 1700-tallet.

På 1840-tallet introduserte Robert Besley sin berømte *Clarendon*-skrift (en kraftig og kontrastløs antikva/egyptienne-hybrid; forløperen til 1900-tallets dominerende «avisskrifter») (som *Ionic* og *Excelsior*). Besley mente selv at *Clarendon* passet godt sammen med vanlig tekst, og dette går for å være det første forsøket på en fet skrifttype som er «i slekt» med resten av teksten utseendemessig. Besleys skriftprøver viser eksempler på potensialet dette hadde i ordbøker og tabeller (Mosley 1958).

Charles Annendale, *The Imperial Dictionary*, 1881 (Luna 2000).

Abeam (a-b6m'), *adv.* [Prefix *a*, on, and *beam*.] *Naut.* on the beam, that is, at right angles to the keel of a ship; thus guns are said to be pointed *abeam* when they are pointed in a line at right angles to the ship's keel.
Abear (a-b6r'), *v. t.* [A. Sax. *aberan*, to bear, to carry, to suffer, from prefix *a*, and *beran*, to carry.] 1. To bear; to behave: with reflexive pronoun.
 Thus did the gentle knight *himself abear*. *Spenser*.
 2. To suffer or tolerate. [Provincial or vulgar.]
 Gin I mun doy I mun doy, for I couldn *abear* to see it. *Tennyson (Northern Farmer)*.
Abearance (a-b6r'ans), *n.* [From *abear* (which see).] Behaviour; demeanour.
 The other species of recognizances with sureties is for the good *abearence* or good behaviour. *Blackstone*.
Abecearian (6b6-s6-d6-ri-an), *n.* [A word formed from the first four letters of the alphabet.] 1. One who teaches the letters of the alphabet, or a learner of the letters.

1800-tallet og de store, nasjonale ordbøkene

De typografiske konvensjonene utviklet og etablerte seg altså på 16- og 1700-tallet. På 1800-tallet startet en mer vitenskapelig tilnærming til leksikografi, og mer komplekse, typografiske løsninger ble nødvendig i de store nasjonale ordbøkene som dukket opp sent i århundret.

I 1806 ga amerikaneren Noah Webster ut *Compendious Dictionary of the English Language*. Han reformerte stavemåten i USA blant annet gjennom å innføre endingene «-or» og «-er» i ord som color og center, og han droppet k-en i ord som **musick** og **logick**. Hans reform var basert på forenkling. Webster var også motstander av alle illustrative sitater, og han fjernet dem der han mente de ikke var nødvendige for forståelsen av ordet.

Typografisk benyttet han seg av tre spalter. Oppslagsordet er satt i versaler; i en moderne (den gang) skrifttype som ser fetere ut enn brødteksten og dermed er lettere å skille fra forklaringsteksten; det skaper effekten av halvfet. Dette er et av de første eksempler på at oppslagsordet skilles fra forklaringsteksten ved hjelp av fetere skrift. Leseligheten ødelegges noe ved at Webster indikerer trykk og uttale i selve oppslagsordet. Dobbel linje mellom spaltene gjør også at oppslaget ser tettpakket ut, da alt det hvite blir brukt opp.

I den tyske ordboka *Technologische Wörterbuch* (1869) er det brukt en fet skriftvariant til oppslagsordene, det samme med den franske *l'Académie Française* fra 1835. I Storbritannia er bruk av fete typer observert først i **Robert Hunters Encyclopædic Dictionary** fra 1879. Det som imidlertid var nytt hos Hunter er at han **kun bruker minuskler i oppslagsordene**; versalene er borte. I tillegg er de ulike betydningene delt inn i et **nummerert grensystem**, der hver betydning innenfor dette hierarkiet starter et nytt avsnitt. Kolumnetitlene viser første og siste ord på siden. Hunter skiller dessuten mellom hovedbetydning og de andre nummererte betydningene gjennom bruk av **fet og halvfet skrift**, der halvfet er en mellomting av normal og fet skrift.

Hunters bok setter en ny standard innen ordbokdesign både i England og USA: Bruk av fete skriftvarianter, både versaler og minuskler, blir vanlig for å skille mellom de ulike semantiske elementene.

Charles Annandales *The Imperial Dictionary* fra 1881 går enda et skritt videre: Han bruker en sammentrekt, fet egyptienneskrift i oppslagsordene og fjerner apostrofen som viser uttale og trykk. Dermed blir det lettere å lese ordene. Uttaleforklaring kommer i stedet rett etter oppslagsordet, med flere detaljer.

Murray og New English Dictionary

James Murrays multibinds *New English Dictionary* (nå *Oxford English Dictionary*, *OED*, 20 bind) fra 1884 representerer en milepæl i vitenskapelig og historisk leksikografi. Boka baserer sine definisjoner på **etymologi** og **analyse av illustrative sitater** mer enn noen andre.

Inspirert av Johnsons inndeling av ordenes betydning og Robert Hunters nummereringssystem lagde James Murray et system som viste ulike betydninger opp gjennom historien. Som Hunter bruker han fete typer til oppslagsord. Første bokstav er versal, resten er minuskler. Murray innførte tre viktige typografiske virkemidler:

ahu—aiguemarine

patron of all evil, and to live in perpetual conflict with *Hormuzd*, the Good Principle, or Being. Ahriman, like *Hormuzd*, has under him a hierarchy of angels. He differs from the Satan of Scripture in being on an equality both in years and in power with the good God. [ZOROASTRIANISM.]

a-hû', *s.* [Tartar, Persian, and Bokharian. Not the *ahu* of Kæmpfen.] The Tartarian roe (*Cervus Pygargus*, or *Capreolus*), which is identical with the *Antilope subgutturosa*. It is larger than the European roebuck, and inhabits the mountains in Siberia, Tartary, &c.

a-hull', *adv.* [O. Eng. *a* = on; *hull*.] *Naut.*: With the sails furled and the helm lashed on the leeside, causing the vessel to lie nearly with her side to the wind and sea, and

A VESSEL A-HULL.

her head inclined somewhat in the direction of the wind. This situation of the ship affords a great protection to the vessel against the fury of a storm.

a-hûn'-grÿ', *a.* [O. Eng. *a* = on; *hungry*.] Hungry.

"*Sen.* I am not *a-hungry*, I thank you, forsooth."—*Shakesp.*: *Merry Wives*, I. 1.

* **a-hÿ'**, * **an-hÿ'**, * **a-hÿ'gh** (*gh* silent), *adv.* [O. Eng. *a* = on; *hy* = high.] On high.

"By that, Raymond was doubted of eek wight
Into gret honour risen is *a-hÿ*,
And worshipped is in eek company."

Ld. Coudrette: The Romans of Parteray
(1500?) (Skeat ed.), 1, 209-11.

ai, aie, *s.* [Dut. & Ger. *ei* = an egg.] An egg.

"... to *aid* each other in many ways."—*Darwin: Descent of Man*, ch. III.

"Neither shall they give any thing unto them that make war upon them, or *aid* them with victuals, weapons, money, or ships."—1 *Maccabees* viii. 28.

2. *Intransitive*:

"Or good, or grateful, now to mind recall,
And, *aiding* this one hour, repay it all."

Pope: Homer's Odyssey, bk. xxii., 229, 230.

aid, * **âyde**, *s.* [From the verb. In Fr. *aide*; Sp. *ayuda*; Port. *ajuda*; Ital. *aiuto*; Lat. *adjutus*.]

A. Ordinary Language:

I. The act of helping or assisting.

II. The state of being helped.

¶ *In aid*: To render assistance.

"Your private right should impious power invade,
The peers of Ithaca would arm in *aid*."

Pope: Homer's Odyssey, bk. I., 512, 514.

III. The thing which, or more rarely the person who renders assistance. (In this sense it is often used in the plural.)

1. The thing which does it.

"... he might hope for pecuniary *aid* from France."—*Macaulay: Hist. Eng.*, ch. II.

"And he has furnished us with some *aids* towards the consideration of this question."—*Stadstone: Studies on Homer*, I. 23.

2. A person or persons rendering assistance.

(a) *Generally*:

"Let us make unto him an *aid* like unto himself."—*Job* viii. 6.

(b) *Specially*: Auxiliary troops or commanders.

"No sooner Hector saw the king retir'd,
But thus his Trojans and his *aids* he fir'd."

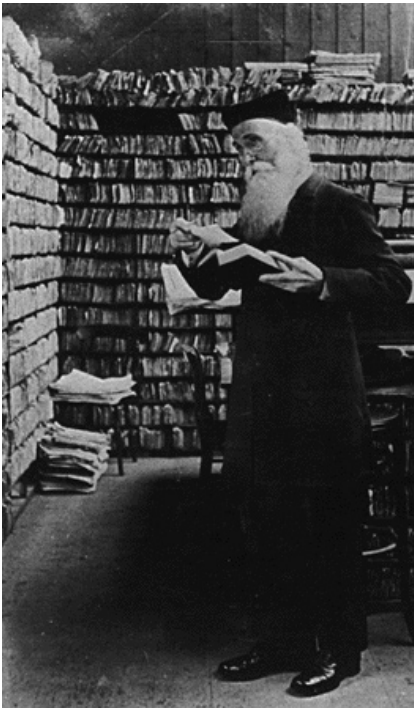
Pope: Homer's Iliad, 365, 366.

¶ The word is used in this sense in the term *aid-de-camp*, sometimes contracted into *aide* or *aid*.

B. Technically:

I. Feudal System: A tax paid by a vassal or tenant to his lord, chiefly on three occasions, when the superior just named was put to unusual expense. These were, 1st, to ransom him when he was a prisoner; 2nd, to defray the charges when his eldest son was made a knight; 3rd, to help the eldest daughter to obtain a husband by furnishing her with a suitable dowry to be given her at the time of her marriage. At first the *aids* on these occasions were voluntary, but the feudal lord succeeded in converting them into a compulsory tax. This, however, was abolished by the statute 12 Charles II.

"*Aids* were originally mere benevolences granted by the tenant to his lord in times of difficulty and distress: but in process of time they grew to be considered as a matter of right and not of discretion."—*Blackstone: Comment.*, bk. II., ch. V.

James Murray i sitt «Scriptorium», ca. 1880 (www.columbia.edu/)

- Han utviklet en **tre-struktur**: De ulike betydningene av et ord ble nummerert med tall fra 1 og oppover: 1, 2, 3 osv. Undergrupper ble rangert med romertall. Videre ble ordene rangert ved hjelp av bokstaver: a, b, c; (a), (b), (c); (i), (ii), (iii) og så videre.
- Murray integrerte de ulike betydningene i brødteksten på en måte som tidligere ordbøker, og da særlig de andre nasjonale, historiske ordbøkene, mislyktes med. Hans «løpende sitater», der sitatene kommer fortløpende inne i forklaringsteksten uten nytt avsnitt, sparer mye plass.
- Han brukte **ulike grader av fet** for å artikulere forskjellige strukturelle elementer, og videreutviklet Hunters i sammenligning enkle skrifthierarki (fet for hovedbetydning og halvfet for delbetydninger).

Isaac K. Funks *A Standard Dictionary of the English Language*, fra 1895, er også verdt å merke seg; han **startet forklaringsteksten med den mest vanlige betydningen av et ord**, i motsetning til alfabetisk, historisk eller opprinnelig betydning, som tidligere var normalt. Dette er en standard som brukes i de fleste allmennordbøker også i dag.

1900-tallet

Starten av forrige århundre var preget av at det dukket opp forskjellige varianter av de enkelte ordbøkene. I USA ble det vanlig med store, uforkortede («unabridged») ordbøker. Forlagene laget dessuten en tilsvarende kortfattet skoleordbok, såkalte «concise dictionaries» eller college-ordbøker, som er de ordbøkene som selger best i USA. I Storbritannia var de små kompakte ordbøkene populære. *The Concise Oxford Dictionary* fra 1911 satte standarden for disse. Alle illustrasjoner ble fjernet, og typografien bærer preg av ønsket om å spare plass. Boka har ingen sitater som bidrar til å skape luft i teksten. På toppen av det hele brukes innrykk før oppslagsord, og sammen med minimal linjeavstand blir det derfor vanskelig å finne fram til rett ord og rett betydning i denne kompakte tekstmassen.

Brigandine, brigantine (bri-gänd̄n, t̄n).
 Forms: 5 brigantyn, (bregandyrn, -ardyn), brig-, bryga(u)ndyn(e), (*Sc.* brikane-, brekane-tyne), 5-6 brigandyne, 6 bregendine, (? 7 brigintine), 6- brigandine, -tine. [Late ME., a. OF. *brigandine* (15th c. in Littré): i. e. armour for a brigand (in the original sense): see -INE.]

1. 'Body armour composed of iron rings or small thin iron plates, sewed upon canvas, linen, or leather, and covered over with similar materials' (*Planché Cycl. Cost.*); orig. worn by foot-soldiers and at first in two halves, hence in early quots. in plural or as *pair of brigandines*; less strictly perh. = 'coat of mail, corslet'. See BRIGANDER.

Murray og «løpende sitater» i *Oxford English Dictionary* fra 1933 (Luna 2000).

put¹ (pʊt), v.t. & i. (put). 1. Propel, hurl, (the weight, stone) from hand placed close to shoulder as athletic exercise; thrust (weapon), send (missile), as *p. a knife into, stab, put a bullet through, shoot*; (Naut.) proceed, take one's course, back, forth, in (to harbour &c.), out, in ship; move (thing &c., lit. & fig.) so as to place it in some situation, as *p. in your pocket, on the table, up the chimney, down the well*, *p.* (mark, write) *a tick against his name, your signature to it, p. the horse to (the cart), harness him, p. bull to cow or cow to bull (for breeding), p. (convey) him across the river, p. the children to bed, p. him in prison, cannot p. (deliver) Russian stock at present prices, has p. (infused) new life into him, will p. (present) the matter clearly before her, p. a SPOKE in his wheel, p. the words into his MOUTH¹, p. one's FOOT¹ in it, one's SHOULDER to the wheel, hand to the PLOUGH¹; (with less or no idea of physical motion in space) bring into some relation or state, as *p. yourself, the matter, in (to) my hands, time he sees p. (begin) to habitually to school, p. it to (offer it for) sale, on the market, p. Othello on (the stage), produce it, p. (add) milk to your tea, should p. (price) it at 2/6, puts (estimates) the circulation at 60,000, p. (translate) it into Dutch, cannot p. it into (express it in) words, what a way you have of putting things, puts (sets) to raise p. (begins) on my advice, I p. (be) my decision on the grounds stated, p. (apply) it to a good use, p. (imagine) yourself in his place, p. (substitute) the will for the deed, p. a good FACE¹ on it, p. an end, period, stop, to it, stop it, p. a check or stopper on it, a veto on it, check it, forbid it, p. an end to (destroyed) himself or his life, p. (take) money p. (made) the money into (invested it in) land, p. (submit) the case to him, to the vote, I p. it (appeal) to you, I p. it to you (invite you to acknowledge) that you were after no good, dues were p. (imposed) on cattle, every insult was p. (inflicted) on him, don't be p. upon (victimized) by him, p. (lay) the blame on me, p. him (caused him to be) at his guard, in fear of his life, out of his guard, on his guard, on his mettle, p. him (make him speak) on (his) oath, p. the servants on (allow them) board wages, p. the proposal into shape, p. his NOSE¹ out of joint, a few words will p. (make) the matter right, always manages to p. me (make me appear) in the wrong, p. out of countenance¹, must have p. (made) the clock fast (by advancing hands), p. (subject) them to death, torture, ransom, expense, inconvenience, the test or trial, the rack, the sword, confusion, shame, land was p. into or under (sown with) turnips, p. (set) him to mind the furnace, what has p. him on meddling (induced him to meddle), on this wild scheme, I, p. my horse to or at (invited him to jump) the fence, (of horse & fig. of person) must be p. through (made to perform) his paces, p. him (make him read) through**

Concise Oxford Dictionary 1911: «put» som oppslagsord (Luna 2000).

call (kɔ:l) vb. 1. (often foll. by out) to speak or utter (words, sounds, etc.) loudly so as to attract attention: he called out her name. 2. (tr.) to ask or order to come: to call a policeman. 3. (intr.; sometimes foll. by on) to make a visit (to): she called on him. 4. (often foll. by up) to telephone (a person). 5. (tr.) to summon to a specific office, profession, etc. 6. (of animals or birds) to utter (a characteristic sound or cry). 7. (tr.) to summon (a bird or animal), as by imitating its cry. 8. (tr.) to name or style: they called the dog Rover. 9. (tr.) to designate: they called him a coward. 10. (tr.) to regard in a specific way: I call it a foolish waste of time. 11. (tr.) to attract (attention). 12. (tr.) to read (a list, etc.) aloud to check for omissions or absentees. 13. (when tr., usually foll. by for) to give an order (for): to call a strike. 14. (intr.) to try to predict the result of tossing a coin. 15. (tr.) to awaken: I was called early this morning. 16. (tr.) to cause to assemble. 17. (tr.) Sport. (of an umpire, etc.) to pass judgment upon (a shot, etc.) with a call. 18. Austral. to broadcast a commentary on a race, esp. a horse race. 19. (tr.) to demand repayment of (a loan, security, etc.). 20. Brit. to award (a student at an Inn of Court) the degree of barrister (esp. in call to the bar). 21. (tr.) Poker. to demand that (a player) expose his hand, after equalling his bet. 22.

Ordet «call» i Collins Paperback English Dictionary fra 1986 (Thomson 2004)

abefhkmpv
Stempel Garamond normal

abefhkmpv
Stempel Garamond kursiv

abefhkmpv
Stempel Garamond skråstilt

Eksempel på normal, ekte kursiv og skråstilt/falsk kursiv (Lund 1991).

Elektronisk og digital ordbokproduksjon

Produksjonen av *Random House Dictionary* fra 1966 representerer et veiskille i utviklingen av ordbøker. Den ble nemlig produsert elektronisk. Teksten ble ført inn på en datamaskin, lagret og sortert, før den til slutt ble overført til et trykkeri.

Da *Collins Dictionary of the English Language* kom på markedet i 1979 var det duket for mer konkurranse i et marked som var preget av det motsatte. Oxford hadde lenge vært dominerende på det engelske markedet. *Collins* er den første britiske ordbok som ble kodet og lagret i en database med entydig koding av de ulike semantiske elementene i en innførsel (generisk koding). Teksten er satt med avisskriften *Imperial*. Dette er en skrifttype med stor x-høyde og korte over- og underlengder, noe som gjør den velegnet til bruk i små størrelser og i tekstmasser der det å spare plass er viktigere enn eleganse. *Collins* var ganske enkelt mer «up to date» enn konkurrenten *Concise Oxford English Dictionary* med sin bruk av *Baskerville*, en elegant skrifttype med lav x-høyde og lange over- og underlengder. *Collins'* fordeler var mange:

- Et moderne ordforråd
- De mest brukte betydningene først
- Enklere språk
- Viser sammensatte ord, det vil si ord som består av to allerede eksisterende ord («football game»).
- Inkluderer phrasal verbs (det vil si verb som består av to ord, som regel et verb og et adverb eller et verb og en preposisjon: «look up»).

I 1982 ble også *Oxford English Dictionary* lagret i en database der de ulike tekstelementene ble kodet generisk. Typografiske spesifikasjoner og detaljer for skrifttyper, størrelser, mellomrom og symboler ble kodet og lagret, og det elektroniske formatet revolusjonerte folks måte å bruke en ordbok på. Designerens rolle endret seg også med behovet for å forstå bruken av databaser.

Korpusordbøker

Før Johnson var det ingen systematisk innsamling av ord og betydninger til ordlistene. Leksikografene måtte stole på seg selv eller låne av andre. De historiske ordbøkene er opptatt av ordenes opprinnelige bruk og utvikling av ordenes betydning. Med bruk av tekstkorpus fikk ordbøkene en helt ny tilnærming til språket (deskriptiv, – ikke preskriptiv/normativ, som tidligere ordbøker, særlig på 1700-tallet). Et tekstkorpus er en stor, reell database med litteratur fra aviser, bøker, websider, tidsskrifter og lignende. Denne litteraturen blir analysert, og databasen finner informasjon om hvordan ordene brukes i dag. Det være seg grammatikk, ulike betydninger eller om et ord brukes oftere eller sjeldnere.

Den første ordboka som er direkte basert på tekstkorpus er *Collins COBUILD English Language Dictionary* fra 1987. Den er basert på analyser av 20 millioner engelske ord. Spesielt i denne boka er at den bruker hele setninger, med den effekten at ordforklaringene blir svært lange. Boka er satt i en lite elegant versjon av *Times* og bruker falsk kursiv. Til bokas forsvar står informasjon om grammatikk i en spalte til høyre for brødteksten. Men uten noen form for forklaringer

Collins Gem English Dictionary fra 1936.
 All tekst i størrelse 7 punkt.
 (www.typotheque.com)

<p>therapy <i>n.</i> treatment of disease by light, esp. sunlight.</p> <p>Actin'ium <i>n.</i> a radioactive element found in pitch-blende.</p> <p>Ac'tual <i>a.</i> real; existing in the present.—actual'ity <i>n.</i>—ac'tually <i>adv.</i></p> <p>Ac'tuary <i>n.</i> a registrar; one who makes calculations for insurance companies.—actua'rial <i>a.</i></p> <p>Ac'tuate <i>v.t.</i> to move, impel.</p> <p>Acu'men <i>n.</i> sharpness of wit.</p> <p>Acute' <i>a.</i> sharp; sensitive; keen, shrewd; critical.—acute'ly <i>adv.</i>—acute'ness <i>n.</i> <i>Syn.</i> sagacious, subtle, penetrating. <i>Ant.</i> obtuse, dull, stupid.</p>	<p>something, usually an evil, e.g. a <i>drug-addict</i>.—ad-dict'ed <i>a.</i>—ad-dic'tion <i>n.</i></p> <p>Ad'dle <i>v.t.</i> and <i>i.</i> to make or become rotten, muddled.</p> <p>Address <i>v.t.</i> to speak to; direct; dispatch; to mark a destination, as on an envelope.—<i>n.</i> skill; a speech; the direction on a letter.—addressee' <i>n.</i> person addressed.—address'es <i>n.pl.</i> courtship.</p> <p>Adduce' <i>v.t.</i> to bring forward, allege.—addu'cible <i>a.</i>—adduc'tion <i>n.</i></p> <p>Ad'enoids <i>n.pl.</i> small growths at the back of the nose.</p> <p>Adept' <i>a.</i> skilled.—<i>n.</i> an expert.</p> <p>Ad'equate <i>a.</i> sufficient, suitable.—ad'equacy <i>n.</i>—ad'equately <i>adv.</i></p>
---	--

there, fáther, her; awl, oil, owl; thine

Collins Household Dictionary fra 1859.
 Skriftstørrelse ca 6 punkt; ingen forskjell
 i størrelse fra oppslagsord til forklarings-
 tekst. (www.typotheque.com)

<p>From side to side; cross on opposed to</p> <p>(G. <i>akrostichon</i>, and <i>stichos</i>, composition, the first letter collectively, form</p> <p><i>pp.</i> of <i>agere</i>, to exert power;—to act; to perform;—to behave or private duties; mean one's self; rely upon the counterfeit;—to assume the</p> <p><i>imp.</i> & <i>pp.</i></p> <p>is done or do-d. Hence, in t of public de-on of a prince, d, court of jus-</p>	<p>manner; nimbly.</p> <p>Activeness, (ak'tiv-nes) <i>n.</i> Quality of being active; nimbleness; agility.</p> <p>Actor, (akt'er) <i>n.</i> One who acts; especially, one who represents characters on the stage.</p> <p>Actress, (akt'res) <i>n.</i> A female who acts or represents characters on the stage.</p> <p>Actual, (akt'ü-al) <i>a.</i> [L. <i>actualis</i>.] Existing in act, and truly and absolutely so; really acted or acting; carried out;—opposed to <i>potential</i>, <i>possible</i>, <i>virtual</i>, or <i>theoretical</i>;—existing at the present time; present. (being actual.)</p> <p>Actuality, (akt'ü-al'e-te) <i>n.</i> The state of</p> <p>Actualization, (akt'ü-al-iz-ä'shun) <i>n.</i> A making actual or really existent.</p> <p>Actualize, (akt'ü-al-iz) <i>v.t.</i> To make actual.</p> <p>Actually, (akt'ü-al-le) <i>adv.</i> In act or fact; really; verily; truly.</p> <p>Actuality, (akt'ü-al-nes) <i>n.</i> State or quality of being actual; actuality.</p> <p>Actuary, (akt'ü-a-re) <i>n.</i> A registrar or clerk;—the manager of a joint-stock company, particularly of an insurance company.</p>	<p>the hardest iron, steel, or diamc perly, untamable, infrangible, priv. and <i>daman</i>, to tame, sub stone imagined by some to be penetrable hardness; a name the diamond and other subst extreme hardness;—londstone.</p> <p>Adamantean, (ad-a-mant-é-an) <i>c</i> as adamant.</p> <p>Adamantine, (ad-a-mant'in) <i>a.</i> or having the qualities of, adan</p> <p>Adamie, (ad'am-ik) <i>a.</i> Pertan Adam.</p> <p>Adam's-apple, (ad'amz-ap'pl) <i>n.</i> of citron;—the projection for the thyroid cartilage in the called from a notion that it wa by the apple sticking in the t our first parent.</p> <p>Adansonia, (ad-an-so'ne-a) <i>n.</i> The calabash-tree, one of the largest</p> <p>Adapt, (a-dapt') <i>v. t.</i> [L. <i>adaptare</i> and <i>aptare</i>, to fit.] To make suitable;—<i>imp.</i> & <i>pp.</i> adapt adapting.</p> <p><i>Syn.</i> Suit; accommodate; apply.</p>
---	--	--

Til høyre: Collins Graphical Dictionary fra 1890-tallet. (www.typotheque.com)

<p>o-te- krō- of a an tros, yme] ning ting] ex- ving orm,</p>	<p>actor (ak-tur) <i>n.</i> one that acts; one that represents characters on the stage; an advocate or proctor in civil causes; a plaintiff.</p> <p>actress (ak-tres) <i>n.</i> a female actor or performer; a female stage-player.</p> <p>actual (ak-tü-äl) <i>a.</i> [L. <i>actualis</i>] existing in act; existing at the present time; present.</p> <p>actualist (ak-tü-äl-ist) <i>n.</i> one that deals with realities—not an idealist.</p> <p>actuality (ak-tu-äl-i-ti) <i>n.</i> the state of being actual; existence.</p> <p>actualization (ak-tü-äl-i-zä'shun) <i>a.</i> a making actual; realization.</p> <p>actualize (ak-tü-äl-iz) <i>v.t.</i> to make actual; to describe in a vivid manner.</p> <p>actually (ak-tü-äl-i) <i>adv.</i> in act or fact; really; truly; by active manifestation.</p>
---	--

some eastern countries for counting and in other countries for teaching children to count.

abandon /əbˈændən/, **abandons**, **abandoning**, **abandoned**. 1 If you **abandon** something such as a place or object, you leave it permanently or for a long time, especially because you do not want to look after it any longer. *no You're not supposed to abandon your car on the motorway.*

2 If you **abandon** someone, especially someone you have responsibility for, you leave them and never go back to them. *no He then abandoned her and went off to live in Nigeria.*

3 If you **abandon** something such as a piece of work, plan, or activity, you stop doing it before it is finished. *no I had abandoned the search.*

4 If you **abandon** an idea or way of thinking, you stop thinking in that way. *no Reputable scholars have now abandoned the notion... I have abandoned the idea of consistency.*

Collins COBUILD English Language Dictionary, 1987 (Luna 2000).

two or more elements chemical proportions: a compound of hydroge compounds. ■ a word made up of two words.

► **adjective** /'kɒmpaʊnd/ [attrib.] made up of several parts or elements, in part
 ■ (of a word) made up of two or more elements: a compound noun. ■ (of interest) both capital and the accumulated interest. Compare with **SIMPLE**. ■ Bit leaf, flower, or eye) consisting of two parts or individuals in combination

► **verb** /kəm'paʊnd/ [with obj.] 1 (often intransitive) to make up (a composite whole); to be compounded of Spanish and Dutch.
 ■ mix or combine (ingredients or groundnuts were compounded into a mixture) (interest) on previously accumulated yield at which the interest is compounded

2 make (something bad) worse
 negative aspects of: prisoners' lack of outside world compounds their problems

3 Law forbear from prosecuting in exchange for money or other consideration
 ■ settle (a debt or other matter) by compounding the case with the defendant.

- DERIVATIVES **compoundable** adjective
 - ORIGIN late Middle English compound from Old French *compoun-*, present

I *New Oxford English Dictionary* fra 1998 brukes et pilhode som peker mot høyre til å introdusere grammatiske kategorier, og en svart firkant introduserer delbetydninger (Luna 2000).

blir det vanskelig å tolke de ulike forkortelsene. Med andre ord: mye rom for forbedringer! Gleden over å utnytte fordelene ved tekstkorpus har i dette tilfellet tydeligvis gått ut over typografien i boka.

New Oxford Dictionary of English fra 1998 er også korpusbasert. Det som er mest iøyenfallende ved denne er bruk av avsnitt innad i ordforklaringene. Dermed blir avsnitt og små markeringer i disse margene elementer for å skille ord og betydninger fra hverandre. Boka har en egen skrifttype til metaspråk (språk som beskriver språk, for eksempel ordklassetilhørighet); en lett sammen- trekt grotesk. Andre fordeler er at ordforklaringene følger et grenssystem der hver hovedbetydning følges av delbetydninger. Hovedbetydninger er nummerert og bruker en ekstra fet grotesk skrifttype; delbetydningene har sine egne avsnitt, med innrykk og mindre skriftstørrelse. Delbetydninger introduseres av en enkel, svart firkant. Grammatiske kategorier er ikke nummerert, men introduseres av et pilhode som peker mot høyre. Nye kategorier starter nytt avsnitt, med pilhodet på samme linje som oppslagsordet for å understreke sammenheng. Dermed er de grammatiske kategoriene klart adskilt. Det samme er underkategorier og delbetydninger. Brøttekst er satt i en normalvariant av antikva, med kursiv til eksempler. Leksikal informasjon og bruksinformasjon er separert fra resten i en farget ramme. Ellevte, og forløpig siste utgave av *Oxford English Dictionary* er fra 2004.

Konkurrans og overflod av tilbud

På midten av 1980-tallet startet det som trolig var en salgsdrevet utvikling blant ordbokforlagene. Med økende antall forlag kom også jakten på noe som kunne skille deres bøker fra de andre, og ekstratilbud som bruksforklaringer og informasjonstavler dukket opp i bøkene, sammen med en overflod av grafiske symboler. Forlagene kopierte straks hverandre, og resultatet ble at de til slutt tenkte mer på hverandre enn på de som skulle bruke bøkene. Utseende og ekstratilbud ble prioritert på bekostning av funksjonalitet og brukskvalitet. De ulike forlagene hadde alle et mål om å skille seg ut, men endte opp på akkurat samme vei; de så nesten like ut og tilbød akkurat de samme tingene (Luna 2000).

De nye Collins-ordbøkene

Ordbøkernes utvikling gjennom siste halvdel av 1900-tallet kuliminerte i de to store engelske forlagenes (Oxford og Collins) redesign av alle sine ordbøker i 2004. Artikkelen «Microtypography: Designing the new Collins dictionaries» omhandler denne prosessen. Forfatter er Mark Thomson, som var ansvarlig designer for de nye ordbøkene til forlaget Collins.

Den første boka i den reviderte serien var *Collins Desktop Edition* (234 × 153 mm). Ved siden av denne har den nye serien én større og mange mindre versjoner helt ned til *Gem*-formatet. Flere av formatene har forskjellige nivåer, for eksempel skole- og studentutgaver. I tillegg er det tospråkelige ordbøker og flere spesialistordbøker (som f.eks kryssord-ordbok). Totalt blir det gitt ut trolig 150 ulike Collins-ordbøker hvert år.

Makrotypografi

Et av Thomsons mål med de nye utgavene av *Collins English Dictionary* var at de skal brukes på en mer intuitiv måte, både når det gjelder lesing og navigasjon. I den påfølgende teksten vil jeg ta for meg noen av virkemidlene Thomson har brukt for å oppnå dette:

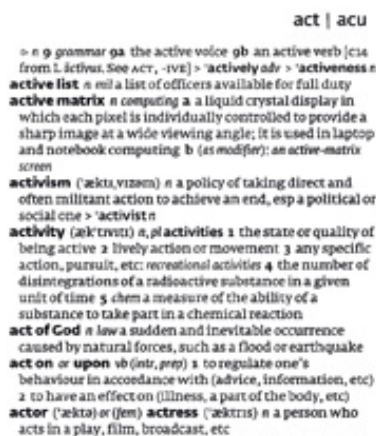
- Tidligere utgaver av *Collins English Dictionary* har rett høyremarg. I kombinasjon med smale spalter blir de resulterende inkonsekvente og til dels store ordmellomrommene iøynefallende. Teksten i den nye utgaven av *Collins English Dictionary* er venstrejustert; et enkelt grep som gir oppslaget et mer behagelig uttrykk, med konsistente ordmellomrom og mer luft i oppslaget. Venstrejustering gjør teksten lettere å lese.
- Den nye boka har også marginer som står i proporsjon til hverandre. Margene gir et mer typografisk riktig oppslag og bidrar til at det er lettere å navigere i boka. Siden det ofte er et mål i en ordbok å få flest mulige ord inn på minst mulig plass har marginene ofte vært minimale, noe de også var i den tidligere utgaven av Collins.
- Bokstavene som introduserer nytt kapittel vises både som versal og minuskel, over en halv side. Disse bokstavene vises også i yttermargen på hver høyreside i boka, slik at brukeren lett kan bla seg frem til rett bokstav mens øyet hviler på samme sted. I øvre ytterkant på hver side i oppslaget er kolumnetitlene, som følger en konvensjon helt tilbake til Dr Johnsons tid: De første tre bokstavene til den første og siste innførselen i oppslaget.
- En annen fordel ved den nye ordboka er at tekstlinjene er i register, det vil si at de er sammenfallende på begge sider av et blad (recto og verso) i tillegg til at de er på samme linje på begge sidene i oppslaget. Dermed vil ikke tekstlinjer skinne gjennom på motsatt side av arket, og det hvite mellom linjene blir hvitere enn om teksten ikke er i register.

Mikrotypografi

Et annet mål for de nye ordbøkene er i følge Thomson økonomisk; bøkene skal ha samme antall sider som tidligere utgaver til tross for flere ord. Dette er gjort gjennom å bearbeide brødteksten og fjerne all unødvendig tekst, og ikke minst fjerne tegn (som komma og punkum) og symboler som forstyrrer navigasjonen mer enn de er til hjelp.

Først i innførselen er oppslagsordet. Skriften er satt i en grotesk variant av skriften *CollinsFedra* halvfet, og er cirka 8 prosent større enn brødteksten. Boka har oppslagsord med hengende innrykk (på størrelse med en minuskel «n»). Etter oppslagsordet kommer en uttaleversjon i lydskrift i parentes. Hvilken språkgruppe/ordklasse ordet tilhører (verb, substantiv) er forkortet til én bokstav og satt i kursiv. Har et ord flere betydninger, er disse nummerert i samme skrifttype og -variant som oppslagsordet, med ekstra luft før og etter. Flertallsformer og beslektede ord vises i en halvfet variant av oppslagsordet, etymologi formidles gjennom en kombinasjon av kapiteler og versaler, kursiv og vanlig brødtekst. Enkle grafiske symboler indikerer nye bruksmåter eller nye betydninger, samt beslektede ord.

I stedet for å skrive ordet «history» først, er etymologien i stedet plassert inne i klammer: [etymologi]. Opplysninger om historie og etymologi har fått en form der klammene i seg selv er nok til at leseren skjønner hva innholdet er. Mye plass blir spart på denne måten.

Ujevn høyremarg var nytt i den nye *Collins English Dictionary* fra 2004 (www.typosotheque.com)

act on or upon *vb (intr, prep)* 1 to regulate one's behaviour in accordance with (advice, information, etc.). 2 to have an effect on (illness, a part of the body, etc.).

actor ('æktə) or (*ferm*) **actress** ('æktɪs) *n* a person who acts in a play, film, broadcast, etc.

actual ('æktʃuəl) *adj* 1 existing in reality or as a matter of fact. 2 real or genuine. 3 existing at the present time; current. ♦ See also **actuals**. [C14 *actuel* existing, from LL, from L *actus* ACT]

USAGE NOTE The excessive use of *actual* and *actually* should be avoided. They are unnecessary in sentences such as *in actual fact, he is forty-two*, and *he did actually go to the play but did not enjoy it*.

actual bodily harm *n* *Criminal law*. injury caused by one person to another that is less serious than grievous bodily harm. Abbrev.: **ABH**.

actual ('æktʃuəl) *adj* 1 existing in reality or as a matter of fact. 2 real or genuine. 3 existing at the present time; current. ♦ See also **actuals**. [C14 *actuel* existing, from LL, from L *actus* ACT]

USAGE In writing, it is best to avoid the excessive use of *actual* and *actually*, unless they really add something to the meaning of the sentence. In a sentence such as *he did actually go to the play but did not enjoy it*, the word *actually* is only necessary if there was any doubt about his going. An alternative here would be *in the end*.

Aa

actual bodily harm *n* *criminal law* injury caused by one person to another that is less serious than grievous bodily harm. Abbrev.: **ABH**

Bruksforklaringer før og nå. Øverst: *Collins Concise English Dictionary*, 1998. (www.typoethique.com). Nederst: *Collins English Dictionary*, 2004-utgaven (Thomson 2004).

for forlaget i 1936. Skrifttypen *Lexicon* ble designet i 1992 av nederlenderen Bram de Does, og er beregnet på bruk i små størrelser, for eksempel i leksika og ordbøker (*Lexicon* er blant annet brukt i bind 5 av *Norsk Ordbok*, designet av Øyvind Rannem, som forøvrig er førstelektor II ved Høgskolen i Gjøvik).

Det er i følge Thomson flere krav til en skrifttype som skal brukes i ordbøker:

- Den må være tydelig i liten størrelse og med liten linjeavstand, noe som forutsetter stor x-høyde og korte under- og overlengder.
- Skriften må være effektiv med tanke på antall bokstaver per linje.
- Det bør være mange varianter av skrifttypen for å støtte alle grader av informasjon: skrifttypen bør ha en grotesk og en antikvavariant, i tillegg til greske og kyrilliske skriftvarianter og aksentbokstaver.
- Det må være så stor variasjon mellom fethetsgrader og størrelser at oppslagsord skiller seg tydelig fra brødtekst.
- Kursiv må være komplementær/relatert til normalvarianten, men likevel tydelig skille seg ut og være leselig i løpende tekst.
- Både estetisk og med tanke på optimal leselighet bør skrifttypen ha åpne former.

Til tross for flere anvendelige skrifttyper, ønsket Thomson en helt ny. Utgangspunktet var den slovakiske skriftdesigneren Peter Bilaks store skriftfamilie *Fedra*, med både en antikva- og en groteskvariant, der begge er laget på samme basis (samme x-høyde, med og uten serifer). Sammen utarbeidet Thomson og Bilak *CollinsFedra*. Dette er en skrift med stor x-høyde, korte over- og underlengder og et stort, åpent «øye». Ordmellomrommene er ca 72 prosent av opprinnelig verdi, noe som er med på å spare plass. Bokstavene heller noe mot venstre, noe som er med på å skape flyt. Kursivvarianten er tydelig adskilt fra normal antikva. Tegnene +, × og ÷ er justert til *CollinsFedras* x-høyde.

Det er dessuten utført utligning foran punktum, kolon, semikolon osv; det vil si at tegnene er flyttet nærmere ordet foran i forhold til standardutgaven av *Fedra*.

Oppsummering

Et av nøkkelprikkene til Collins' ordbøker er at de reflekterer det språket vi snakker i dag: ordenes betydning og bruk har kryssreferanser gjennom et gigantisk ordkorpus som får inn 35 millioner ord per måned gjennom publikasjoner, radio, TV og websider fra hele verden.

De viktigste endringene typografisk sett:

- Teksten er venstrestilt
- Teksten er i register/linjeregister
- Ordmellomrommene er ca 72 % av opprinnelig verdi, noe som er med på å spare plass.
- Unødvendige punktum og iøynefallende grafiske symboler er fjernet.
- Bruksforklaringene overdøyer ikke lenger resten av oppslaget.
- Bruk av *CollinsFedra*, en skrifttype spesiallaget for ordbøker.
- Margene er samstemte.
- En bokstav i ytre høyremarg viser hvilken bokstav kapittelet tar for seg, noe som letter navigasjonen.
- Unødvendige ord er fjernet, som «history» (klammer rundt [opplysningene om historie] ertatter ordet «history» i den nye utgaven).

- Utligning foran tegn som punktum (.), semikolon (;) og kolon (:) for å spare plass.
- Pagina er flyttet fra midtstilt øverst til sidestilt i ytterkant nederst.
- Kolumnetitlene viser nå de tre første og de tre siste på hver side i oppslaget i stedet for første og siste ord på hvert oppslag.

Under: *Collins English Dictionary* for og etter redesign. Til høyre: utsnitt, for og etter.

actinia *(æktɪniə)* *n* a sea anemone with a long, thin, tubular body. It is used in aquarium production. **actinometer** *(æktɪnɒmɪtə)* *n* an instrument for measuring the intensity of radiation, esp. of the sun's rays. **actinomyces** *(æktɪnɒmɪs)* *n* any of several toxic microorganisms obtained from soil bacteria, used in treating some cancers. **actinon** *(æktɪnɒn)* *n* another word for actinium. **actinon** *(æktɪnɒn)* *n* the state or process of doing something or being active. **actinon** *(æktɪnɒn)* *n* a committee or group formed to pursue an end, usually political, social, or professional. **actinon** *(æktɪnɒn)* *n* a development of abstract expressionism characterized by accidental effects of colour, texture, dripped, or splattered paint. Also called: **action**. **actinon** *(æktɪnɒn)* *n* the remaining of a small section of a television film or tape of a match or other sporting event, often in slow motion. **actinon stations** *(æktɪnɒn stɪʃən)* *n* a set of positions taken up by individuals in preparation for a battle. **actinon** *(æktɪnɒn)* *n* a town of ancient Greece that overlooked the naval battle in 31 BC at which Antisthenes' fleet under Agrippa defeated that of Mark Antony and Cleopatra. **actinon** *(æktɪnɒn)* *n* activates, activating, activated, etc. **to make active or capable of action. Physics** to make to

actor *(ˈæktə)* or **(fem) actress** *(ˈæktɪs)* *n* a person who acts in a play, film, broadcast, etc. **actual** *(ˈæktʃuəl)* *adj* **1** existing in reality or as a matter of fact. **2** real or genuine. **3** existing at the present time; current. ♦ See also **actuals**. [C14 *actual* existing, from LL, from L *actus* ACT]

USAGE NOTE The excessive use of *actual* and *actually* should be avoided. They are unnecessary in sentences such as *in actual fact, he is forty-two, and he did actually go to the play but did not enjoy it.*

actual bodily harm *n* *Criminal law*. injury caused by one person to another that is less serious than grievous bodily harm. Abbrev.: **ABH**.

act *(ækt)* *v* to perform an action. **act** *(ækt)* *n* a play, film, broadcast, etc. **act** *(ækt)* *n* a committee or group formed to pursue an end, usually political, social, or professional. **act** *(ækt)* *n* a development of abstract expressionism characterized by accidental effects of colour, texture, dripped, or splattered paint. Also called: **action**. **act** *(ækt)* *n* the remaining of a small section of a television film or tape of a match or other sporting event, often in slow motion. **act stations** *(ækt stɪʃən)* *n* a set of positions taken up by individuals in preparation for a battle. **act** *(ækt)* *n* a town of ancient Greece that overlooked the naval battle in 31 BC at which Antisthenes' fleet under Agrippa defeated that of Mark Antony and Cleopatra. **act** *(ækt)* *v* activates, activating, activated, etc. **to make active or capable of action. Physics** to make to

act *(ækt)* *v* to perform an action. **act** *(ækt)* *n* a play, film, broadcast, etc. **act** *(ækt)* *n* a committee or group formed to pursue an end, usually political, social, or professional. **act** *(ækt)* *n* a development of abstract expressionism characterized by accidental effects of colour, texture, dripped, or splattered paint. Also called: **action**. **act** *(ækt)* *n* the remaining of a small section of a television film or tape of a match or other sporting event, often in slow motion. **act stations** *(ækt stɪʃən)* *n* a set of positions taken up by individuals in preparation for a battle. **act** *(ækt)* *n* a town of ancient Greece that overlooked the naval battle in 31 BC at which Antisthenes' fleet under Agrippa defeated that of Mark Antony and Cleopatra. **act** *(ækt)* *v* activates, activating, activated, etc. **to make active or capable of action. Physics** to make to

USAGE In writing, it is best to avoid the excessive use of *actual* and *actually*, unless they really add something to the meaning of the sentence. In a sentence such as *he did actually go to the play but did not enjoy it*, the word *actually* is only necessary if there was any doubt about his going. An alternative here would be *in the end*.

actual bodily harm *n* *criminal law* injury caused by one person to another that is less serious than grievous bodily harm. Abbrev.: **ABH**

EMPIRI - I

Finnes det stoff om typografisk design av ordbøker?

– i lærebøkene i leksikografi?

En problemstilling når jeg skal fordype meg i leksikografi og redesigne Escola Forlag sine ordbøker er hvorvidt lærebøker i leksikografi sier noe om grafisk form i en ordbok. Finnes det manualer for ordbokdesign?

Jeg har funnet mye litteratur som omhandler leksikografi, både lærebøker og artikler. Lærebøkene har det til felles at de sier mye om leksikografi og tekst, men de sier ingenting om den grafisk utformingen av ordbøker. Bøker som *Lexicography: An Introduction* av Howard Jackson og Bo Svenséns *Handbok i leksikografi* inneholder verken bilder, illustrasjoner eller veiledning for ordbokdesign. *Nordisk leksikografisk ordbok* er den eneste boka som har noe som minner om et forslag til grafisk form; en **grafisk brukerveiledning**. Likevel er nok denne først og fremst ment for å vise hierarkiet i en innførsel, med oppslagsord (lemma), påfølgende forklaringstekst og dennes side- og underelementer framfor å vise typografisk form. Ruth Vatvedt Fjeld og Lars S. Vikers bok *Ord og ordbøker* er ei bok som dessverre ikke blir gitt ut før til høsten. Den skal i følge egenreklame ta for seg kunsten å lage ordbøker, både teoretisk og praktisk.

– i litteraturen om ordbøker og leksikografi?

Paul Lunas «Clearly defined» (*Typography Papers*, nr. 4, 2000), og Mark Thomsons «Microtypography: Designing the new Collins dictionaries» (fra nettstedet typotheque.com) omhandler ordbøkernes formhistorie og utvikling fram til i dag. Til tross for mye informasjon oppgir ingen av artiklene noen *allmenne retningslinjer* for ordbokdesign, som sidelayou, skrifttyper eller skriftstørrelser. Vi får kun vite hvordan forfatterne selv har valgt sine løsninger, og hva de mener har vært gode og dårlige designløsninger gjennom historien.

Jeg har også søkt på internett, nærmere bestemt etter «design of dictionaries» og «dictionary design» på søkesiden google.com. Typisk for alle nettsidene jeg besøkte er at de enten er internettordbøker, at de omhandler elektroniske ordbøker og databaser (med brukerveiledninger for å lage disse), eller at de omhandler bruk av ulike typer ordbøker eller henviser til forskjellige typer designordbøker.

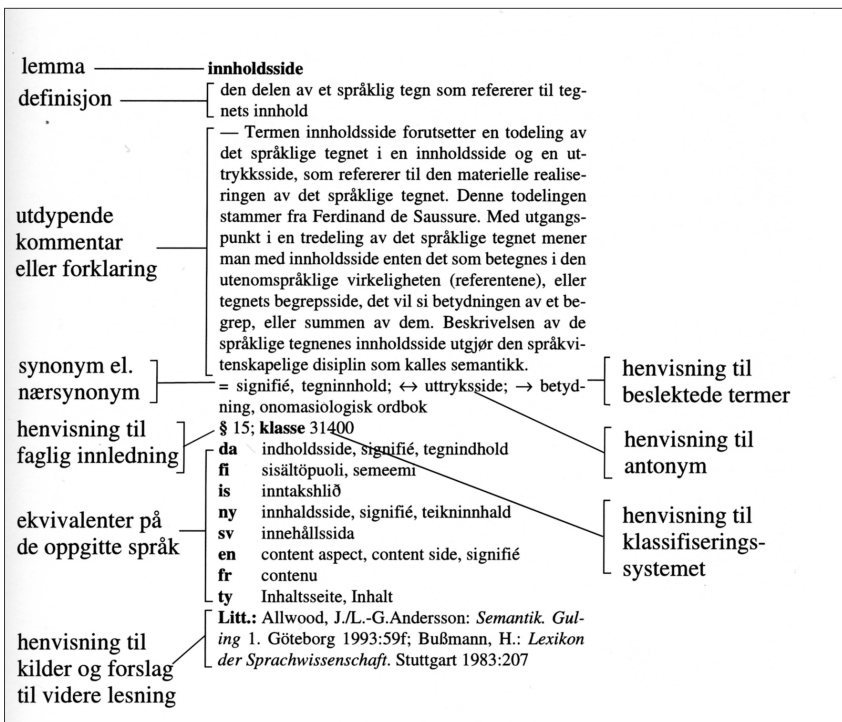
– i bøker om typografisk design?

Siden bøker og artikler om leksikografi er sparsomme med opplysninger om grafisk form, er det naturlig å sjekke typografi- og grafisk design-manualer. Sier disse noe om grafisk form i ordbøker/ordbokdesign? Etter å ha bladd meg gjennom et stort utvalg av engelsk-, tysk-, og skandinaviskspråklige lærebøker og manualer innen typografi, bokdesign og grafisk design, er det tydelig at ordbokdesign er et ikke-tema i de fleste. Heldigvis har vi Christer Hellmark. I hans lærebok *Bokstaven, ordet, teksten* (2000) er ordbokdesign et eget tema. Vi får opplysninger om grafisk form, skrifttyper og -størrelser som egner seg (eller ikke egner seg), måter å arrangere oppslagsord og forklaringstekst på, formater, samt hvilke metoder vi har for å skille de ulike tekstelementene fra hverandre på.

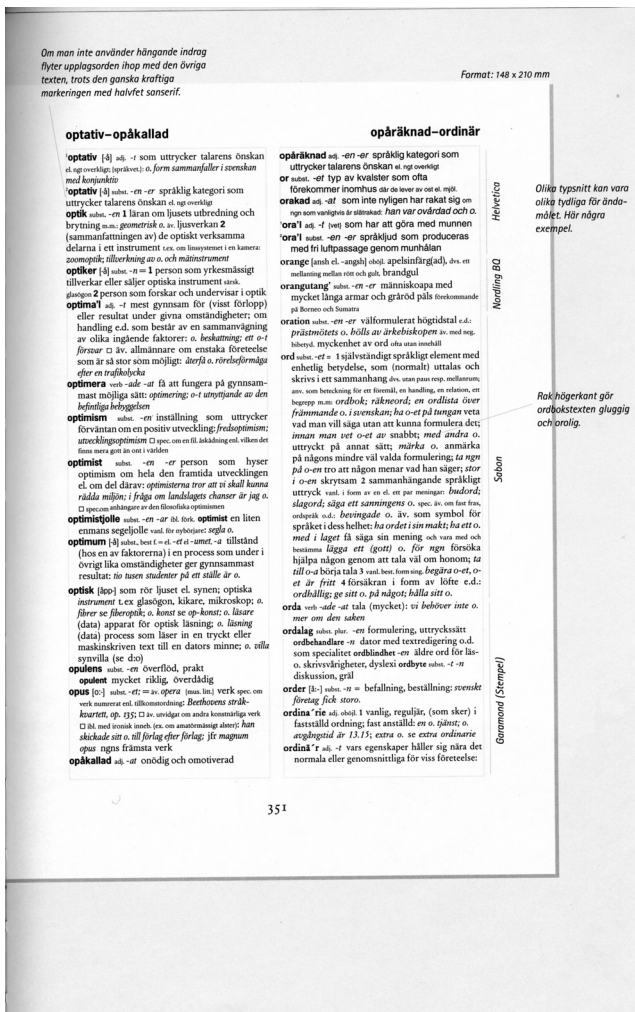

Grafisk brukerveiledning i *Nordisk leksikografisk ordbok* (Bergenholtz 1997).

Nordisk leksikografisk ordbok bruker det fagtekniske begrepet «lemma» om det første ordet i en «innførsel». På tross av dette har jeg valgt å holde meg til uttrykket «oppslagsord» når jeg omtaler oppbyggingen av en «innførsel»

Bokstaven, ordet, teksten sin guide til design av ordbøker (Hellmark 2000).

Studium av et utvalg ordbøker

Ved siden av Escola Forlags bokmål- og nynorskordbok har jeg valgt å se nærmere på Universitetsforlagets *Rettskrivningsordbok* (6. utg. 2004), og Samlagets *Bokmålsordliste* og *Nynorsk ordliste* (2001) – siden disse tre er ordbøker i samme størrelse og omfang, og med samme målgruppe som for Escolas to ordbøker (elever på ungdomsskole og videregående skole).

For å se hvordan andre nylig utgitte ordbøker ser ut, har jeg også studert *Tanums store rettskrivningsordbok* fra 2005, *Collins English Dictionary: Complete and Unabridged* (2006) og *Norsk Ordbok*, bind 5 (Det Norske Samlaget 2005). Sistnevnte sammenligner jeg med bind 4 fra 2002.

Jeg vurderer også *Nordisk leksikografisk ordbok* sin anbefaling til oppsett av innførsel, og selvsagt hvordan Christer Hellmark anbefaler å gjøre det i *Bokstaven, ordet, teksten* (2000). Han er tross alt den eneste forfatter av en lærebok i typografi og grafisk design som inkluderer noe om ordbokdesign (som jeg har kunnet identifisere). Under er framgangsmåte for ordbokstudiet, som vises på de påfølgende sidene:

Introduksjon

Type ordbok, antall sider, antall ord og format.

Førsteintrykk

- Tanker om oppslagene i de ulike bøkene.

Makrotypografi

- **Justering:** jevn eller ujevn høyremarg
- **Linjeregister:** faller alle linjene på samme sted på begge sider av arket?
- **Spalter:** antall spalter per side
- **Kolumnetitler:** valg
- **Marger:** størrelse og forhold
- **Nytt kapittel:** plassering i teksten
- **Pagina:** plassering

Mikrotypografi

- overordnet skriftvalg
- typografiske virkemidler for å skille innførselene fra hverandre
- typografiske virkemidler for å skille mellom oppslagsord og andre tekstelementer innenfor hver innførsel

Papir

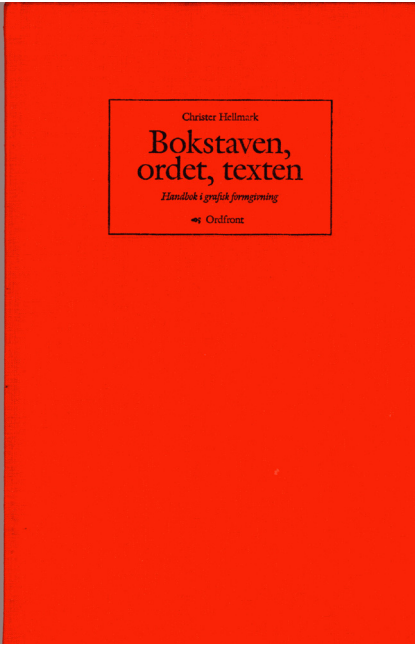
Type papir som er brukt

Innbinding

Heftet/sydd eller limfrest, stive eller myke permer

Omslagsdesign

Oppsummering

Hva anbefaler Christer Hellmark?

Introduksjon

Christer Hellmarks *Bokstaven, ordet, teksten* (2000) er den eneste lærebok eller manual i typografi jeg har funnet som har ordbokdesign som eget emne. Han gir leseren tips om både bra og dårlig typografisk design av ordbøker. I hans forslag inkluderes oppslagsord, uttale, ordklasse, ordforklaring, eksempler og henvisninger.

Førsteinntrykk

Oppslaget er elegant.

Makrotypografi

- Justering: Venstrestilt.
- Linjeregister: nei, kun de øverste og nederste linjene (vertikal sidejustering).
- Spalter: 2 per side.
- Kolumntitler: 4 kolumntitler per dobbeltsidig oppslag; første og siste ord på hver enkeltside.
- Marger: margene skaper et behagelig oppslag, og i ytterkant har Hellmark plassert den bokstaven som gjelder for siden i ytterkant av hver side i oppslaget.
- Pagina: midtstilt nede.
- Format: 148 × 210 mm

Detaljtypografi

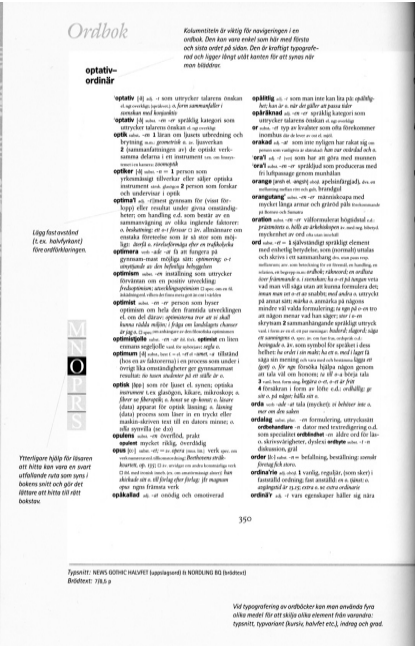
- Oppslagsordet er satt med *News Gothic* halvfet i hengende innrykk, slik at ordet tydelig skiller seg fra resten av innførselen, som er satt i antikvaskriften *Nordling BQ*. Hellmark anbefaler her skriftstørrelse 7 pt og linjeavstand 8,5 pt.
- Ordklasse er forkortet og artikuleret vha mindre skrift.
- Flere delbetydninger vises ved hjelp av tall i samme størrelse og skrifttype som oppslagsordet.
- Eksempler er satt i kursiv, det samme med bøyninger.
- En liten firkant introduserer anmerkninger.
- Henvisninger står i parantes og normal skrift.

Oppsummering

Hellmark anbefaler venstrestilt tekst; teksten blir ellers urolig og «gluggig», som han kaller det, med andre ord preget av ujevn størrelse på ordmellomrommene. Han har plassert pagina midtstilt nederst. Det aller beste er kanskje om pagina plasseres i nedre ytterkant (i et dobbeltsidig oppslag), på den annen side så er det ikke pagina man hovedsakelig navigerer etter i en ordbok, men bokstaver og kolumntitler. Disse er behørig markert.

Kanskje tar Hellmark sitt valg av typografi litt mye plass. Han anbefaler blant annet luft over nyinnførsel. Denne luften varierer i størrelse fra innførsel til innførsel, og jeg kan ikke se at det er noe klar mening eller et hierarki bak dette.

Ved nærmere ettersyn synes jeg det kan være litt vanskelig å skille de ulike elementene innenfor hver innførsel fra hverandre.

Manual for grafisk form i ordbøker.

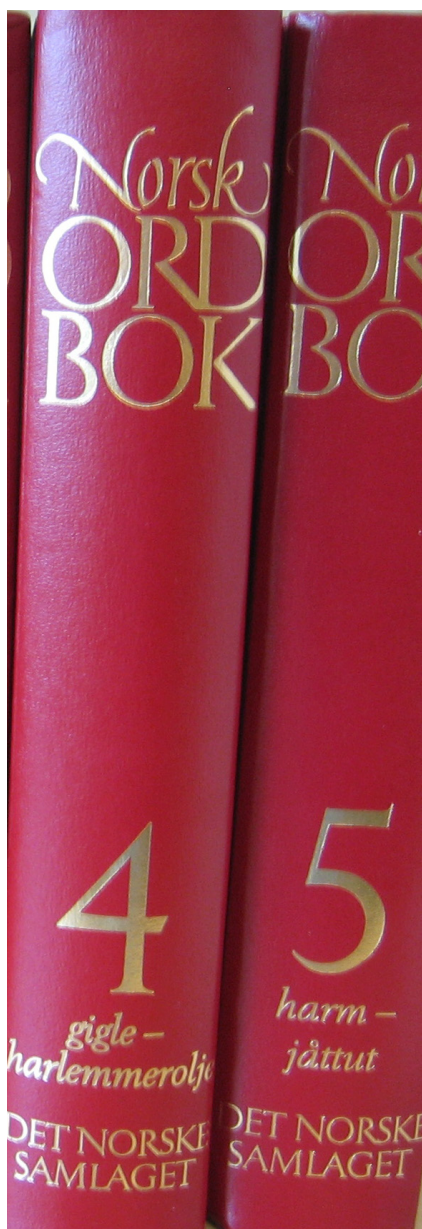
Bokstavene i ytterkantene av oppslaget hjelper til med navigasjonen. Merk forskjellig størrelse på linjeavstand over de enkelte innførselene.

Optim *ar jag o.* □ specim anhängare av den filosofiska optimismen

Optimistjolle subst. -en -ar ibl. förk. **optimist** en liten enmans segeljolle vanl. för nybörjare; *segla o.*

Optimum [ø] subst. best. f. el. -et el. -umet. -a tillstånd (hos en av faktorerna) i en process som under i övrigt lika omständigheter ger gynnsammast resultat; *tio tusen studenter på ett ställe ar o.*

Optisk [øpp] som rör ljuset el. synen; optiska instrument t.ex. glasögon, kikare, mikroskop; *o. fibrer se fiberoptik; o. konst se op-konst; o. läsare (data) apparat för optisk läsning; o. läsning (data) process som läser in en tryckt eller*

Norsk ordbok: ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket – bind 4

Introduksjon

Norsk ordbok: ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket, bind 4 (2002, Det norske Samlaget) er ei multibinds ordbok av tilsvarende type som *Riksmålsordboken* (4+2 bind) og *Oxford English Dictionary* (20 bind), med illustrative sitater som en viktig del av ordforklaringene, og der svært mye fakta er samlet på liten plass. Jeg sammenligner bind 4 med bind 5 fra 2005 og se på utviklingen typografisk. Formatet er 164 × 229 mm, antall spalter 1694.

Førsteinntrykk oppslag

Kompakt tekst, men «luftige» marger.

Makrotypografi

- Justering: rett høyremarg.
- To spalter per side.
- Kolumnetitler: midtstilt øverst på hver side.
- Marger: behagelige marger.
- Nytt kapittel: løpende mellomtitler.
- Pagina: Hver spalte er nummerert; tallene står i ytterkant av hver side i oppslaget.

Mikrotypografi

- Oppslagsord: innrykk, en antikva som ser mindre ut når den er fet/halvfet enn hva forklaringsteksten gjør.
- Forklaringstekst: *Baskerville regular*

Papir

Tykt, bestrøket

Innbinding

Hftet/sydd, stive permer

Omslagsdesign

Se *Norsk Ordbok* nr. 5, side 37

Oppsummering

Ei ordbok over «det norske folkemålet» må kanskje se så innviklet ut? Det at hver innførsel starter med innrykk i stedet for hengende innrykk, gjør det vanskeligere å finne ordene man leter etter, siden øyet må lete mer etter ordene. Man kan ikke «scanne» ordene så raskt som hvis de hadde vært satt med hengende innrykk. Teksten er kompakt; over- og underlengder treffer hverandre i noen tilfeller, rett høyremarg gir inkonsistente ordmellomrom, og uthevede ord inne i en innførsel er vanskelige å få øye på. Behagelige marger. Kolumnetitler kunne, av navigasjonshensyn, med fordel plasseres i ytre kant av spaltene, i stedet for å samle dem midtstilt på siden.

gjevning m [mål f *gjevu*] i same *gjevning* (Oppdal) fritt, som gåve: *det fekk eg til gjevning* (OppdalRi.); jfr *gjevning* 3, *II gjevnad*.

gjevording m sjå *gevor(b)ning*. **gjevoren** adj, subst sjå *gevor(b)en*. **gjevorkar** m sjå *gevor(b)enkar*. **gjevorning** m, **gjevornings-** i sms sjå *gevor(b)ning*, *gevor(b)nings-*.

gjevraust adj [R5; målf og *jevru-*] gjev mild (Eiken): *ho er makelaus til vera 'jevvrast'* (EikenHann.)

gjevst (ē) m det som vert gjevi i ein gong (t d når krøtera får mat, spelarane får kort); *gjevning* (2b) (RaulandR,VinjeR).

gjevsæl adj sj, gjev mild: **ingen .. fann eg .. so gjev-sæl med godset sitt han ei lika med løndu takka* (Mort.UE 44).

gjevt f sjå *I gift 1a*.

gjevtog n sjå *gitau*.

gjevung m [målf *jevung*; jfr da. *gevind*, ty *gewinde* 'vinding, gjenge, skruengang'] tapp som (dør)hengsle sit på og dreiar seg kring; dørtapp; gangtapp (TrhM).

gje f sjå *I gjede*.

I gjo f [målf bf sg *jø^u nao* (Aurland); jfr stavn *Jovanosi* (AurlandR), *Jøⁿ æ*, *Jø^ubergje* (UlvikR); gno *gja* 'kluft'; uvisst opphav, jfr T u *jo*] lang, djup

NORSK ORDBOK

Ordbok over det norske folkemålet
og det nynorske skriftmålet

HOVUDREDAKTØR
LARS S. VIKØR

PROSJEKTDIREKTØR
KRISTIN BAKKEN

BAND V
HARM – JÄTTUT

REDIGERT AV
Olaf Almenningen – Ell Johanne Ellingsve – Øystif Endresen – Anne Enga –
Olefin Grenvik – Helge Gundersen – Arneberg Høegberg – Tor Erik Jonsson –
Knut E. Karlsen – Laurits Killingberg – Sjøga Myrnes – Sjur Nordlie –
Ålev Rande – Kåre Shalberg – Tor Svardal – Oddmund Versteby – Lars S. Vikør –
Dagfinn Weren

DET NORSKE SAMLAGET
OSLO

Vakker tittelside i bind 5 av *Norsk Ordbok*.

Svært mange delord etter hverandre gir effekt av innrykk i stedet for hengende innrykk for oppslagsordene (*Norsk Ordbok* 2005). Skriften er *Lexicon*.

-grindes adv i høgd med grinda (på vogn) (Krods-herad): (korn)banda vart lagd langsetter (på vogna) til jamgrindes.

-grøn adj [A² u jamlitad] som har same grønleten over det heile (Setr. ÅSR 187): marki (er) vorte vakker og jamngrøn (Kl. IH 120).

-gul adj [A² u jamlitad] som har same gul-leten over det heile (NFL29) Jordbr 26): blir lauvskogen jamgul fyre lauvet dett um hausten, skal kornet bli jamgult året etter (NFL16Ød 131).

-gåande adj [C] som går jamsides.

-gådd adj [A; norr. jafnhardr] 1 like hard over det heile. 2 like hard (som): ein sjukdom som var jamhard med døden (Mort. S 118).

-hall n slak, langlagd halling utan haugar, humpar el I (Selje).

-hallande el **-hallen** adj som har same hallinga heile vegen (Surnadal): ein lang, jamhallen bakke.

-hard adj [A; norr. jafnhardr] 1 like hard over det heile. 2 like hard (som): ein sjukdom som var jamhard med døden (Mort. S 118).

-haust m [R6] døger om hausten då natt og dag er like lange; haustjamdøger (23. september) (S. D u ef-terårsjevndøgn).

-hendt adj flink, dugande (i arbeid) (Verdal); like flink med begge hendene (Otterøy).

-herda adj [A] 1 jamaksla (1) (Nørddal). 2 jamaksla (2) (Vestl A, Nørddal; A. I, 101): eg gjekk jamherda med honom tett attmed han, skulder ved skulder (A²) // bil.: i sjølve arbeidet lyt dei (studentane) stå jamherda med folk med onnor utdanning (SS 1901, 303).

-herdes adv jamherda (2) (Nørddal).

-huga (ü) adj [R; norr. jafnhugaðr] 1 som har roleg og balansert huglynde: ver heller jamt blið og gladvær, jamhuga og ikkje lunut (AudneKS 12). 2 som har same hug el hugmål (som), som tenkjer, meiner el vil det same (som); samlyndt (V. D u ligesindet): jamhuga med ein (Tel R).

-høg adj [C, A] 1 like høg el på same nivå overalt: ein jamhøg firkant trapes (ØieMM 63) / heia er jamhøg nordover der (Verran). 2 like høg (som): dei to borna var jamhøge like lange / i vest æ de (berget) jaldnhøgt mæ skogåso (Folkev 1893, 108) / båsa var delt ... med bolkar noret i amnhøge med kua (ÅrbGllm 1070, 127) / ordet: ein

Norsk Ordbok: Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket – bind 5

Introduksjon

Norsk ordbok: ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket, bind 4 (2002, Det norske Samlaget) er ei multibinds ordbok av tilsvarende type som *Riksmålsordboken* (4+2 bind) og *Oxford English Dictionary* (20 bind), med illustrative sitater som en viktig del av ordforklaringene. Mange opplysninger er samlet på liten plass. Jeg sammenligner bind 5 fra 2005 med bind 4 fra 2002 og ser på utviklingen typografisk. Formatet er 164 × 229 mm, antall spalter 1694. Redesign for dette bindet er utført av Øyvinn Rannem. Boka tilbyr: oppslagsord, ordklasse, opprinnelse/kilde og ordforklaring (betydninger).

Førsteintrykk oppslag

Pen bok, ryddig, detaljert. Vakkert oppsett og informasjonsrik tittelside.

Mikrotypografi

- Justering: rett høyremarg.
- Linjeregister: ja.
- Spalter: 2 per side.
- Kolumnetitler: en for hver spalte.
- Marger: proporsjonale marger, gir et behagelig inntrykk.
- Nytt kapittel: Til tross for at det bare er ett eller to nye kapitler i disse ordbøkene, dukker de også her opp som løpende mellomtitler, med luft over og under, versal, tar ca 1/5 del av siden.
- Pagina: denne boka bruker ikke pagina, men spaltenummerering. Spaltenumrene er midtstilt under hver enkelt spalte.

Detaljtypografi

- Rannem har satt oppslagsordet i den dedikerte ordboks-/ og leksikonskriften *Lexicon* halvfet i hengende innrykk, og forklaringsteksten i *Lexicon* normal.
- Ordklasse: forkortet, uten punktum.
- Uttale: Normaluttale er (om nødvendig) satt i kursiv først i hakeparantesen.
- Etymologiske opplysninger står sist i hakeparantesen.
- Eksempler i kursiv.
- Homografer, ord som skrives likt, men har ulik betydning, nummereres med romertall før oppslagsordet: I harm, II harm
- Flere delbetydninger markeres fortløpende i forklaringsteksten med tall i samme fethetsgrad som oppslagsordet.
- Delbetydninger under betydning nr 2 merkes med tall og minuskler: 1 a, b, c osv, deretter semikolon (eller to skråstilte streker ved siden av hverandre (//) som erstatning for semikolon der de er vanskelige å få øye på, f.eks mellom eksempler eller sitater).
- Sammensatte ord som følger alfabetisk etter hverandre og hvor første del av ordet er like, kommer fortløpende i resten av innførselen. Første del av ordet droppes, og erstattes med en bindestrek i samme fethetsgrad som oppslagsordet: **alders-** **-attest**, **-blom** osv.

Bind 1 til 3 i serien *Norsk Ordbok*. Minuskeltall er valgt. Ett-tallet kan forveksles med romertall I.

Til høyre øverst, illustrasjon med minuskeltall: Det kan se ut som det virkelig er mye som skjer fra bind 3 til 9, mens de øvrige bindene er heller kjedelige(!)

Til høyre nederst, illustrasjon med versaltall: I denne sammenhengen her ser det ser mye ryddigere ut når alle tallene har samme størrelse og ligger på samme linje.

For å illustrere forskjellen med og uten minuskeltall har jeg brukt Adrian Frutigers *Apollo MT* (både minuskel- og versaltallene), som ligner noe på den skrifttypen som er brukt på de originale bokryggene.

Papir

Ganske tykt, litt glans, hvitt, tilnærmet opakt.

Innbinding

Heftet/sydd, stive permer.

Omslagsdesign

Omslagene matcher innholdet, det er traust og trygt med gullskrift på bokryggen og bokstavene i alfabetet trykket inn på forsiden.

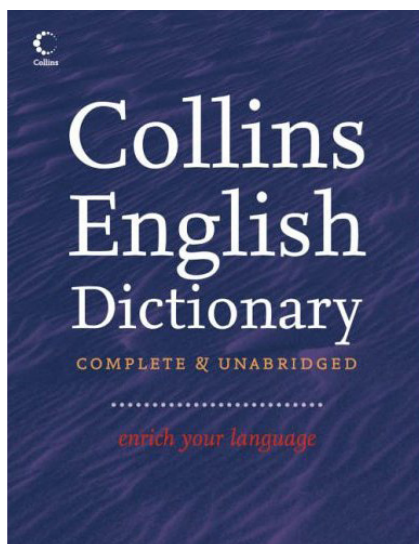
Jeg lurar imidlertid på hvorfor det er valgt minuskeltall på bokryggene. Slike tall har, på tilsvarende måte som minuskler (små bokstaver), over- og underlengder, og tradisjonelt individuelle tegnbredder – og er først og fremst beregnet for bruk i løpende tekst. Dette i motsetning til de *mer vanlige* versaltallene (tabelltall) som er mer som store bokstaver og som tradisjonelt har uniform tegnbredde. Minuskeltall i i den aktuelle skriften kan dessuten forveksles både med romertall I og versal I (selv om minuskeltallene er kortere enn både romertall I og versal I).

For ikke lenge siden (våren 2007) kom også bind 6 i denne serien, som tar for seg bokstavene k–kåva. En anmelder, Johan Myking, beklager seg over et minus med boka, det er at 6-tallet på ryggen er plassert høyere opp enn på tidligere utgaver (2006). Myking anbefaler lett humoristisk å ha boka minst mulig i bokhylla sammen med de andre bøkene, for å unngå dette grufulle synet. Men det er den umotiverte (?) og noe underlige bruken av minuskeltall på bokryggene som er forklaringen. Under antyder jeg hvordan bokryggene vil se ut til slutt, fra bind 1 til 12 – først med minuskeltall, og så en ryddigere løsning med versaltall:

Oppsummering

- Ordet «helse» (for eks.) har mange sidebetydninger i sammensetninger (som f.eks helsesko), og disse merkes med en bindestrek som erstatning for fellesleddet «helse»: -sko, -skral, -slit, -slå osv. Disse ordene blir stående med innrykk i stedet for hengende innrykk (se illustrasjon på side 34).
- Ord med flere delbetydninger merkes som sagt med romertall i normalvariant av *Lexicon*, og da de ikke er i samme fethetsgrad som oppslagsord blir de vanskelige å få øye på, da de går i ett med oppslagsteksten.
- Jeg synes det er litt liten kontrast mellom oppslagsord og forklaringstekst, trolig fordi begge typer tekst er i antikva.

Collins English Dictionary: Complete and Unabridged

Introduksjon

Collins English Dictionary: Complete and Unabridged (2006) er en prestisjetung, ettbinds stor engelsk korpus-basert ordbok. Format: 27 cm × 21 cm (A4-bredde, men et par cm lavere). Antall sider: 1874.

Inntrykk

Elegant. Ryddig.

Makrotypografi

- Justering: Venstrejustert.
- Linjeregister: ja.
- Spalter: I denne tre, i mindre utgaver er det to spalter.
- Kolumnetitler: første og siste ord på hver side er adskilt med en strek i øvre ytterkanter av oppslaget. Altså: 2 kolumntitler, men 4 ord.
- Behagelige, velproporsjonerte margforhold.
- Nytt kapittel: ny side, nedrykk på ca 1/4 av siden, både versal og minuskel av aktuell bokstav; i denne utgaven er minuskel i kursiv.
- Pagina: i ytterkant nede

Detaljtypografi

- Oppslagsord: *CollinsFedra* grotesk, fet eller halvfet, ca 8 prosent større enn forklaringsteksten. I denne boka har oppslagsordene farge; mørk blå, noe som skaper enda bedre kontrast. Hengende innrykk på størrelse med minuskel n.
- Forklaringstekst: *CollinsFedra* antikva, normal.
- I høyre kant av oppslaget, litt over midten, er det på hvert dobbelsidig oppslag plassert en bokstav som indikerer hvilket kapittel (bokstav) leseren til enhver tid befinner deg i.
- Etter oppslagsordet kommer en lydskriftversjon av ordet i parantes.
- Ordklasser er markert med kursiv; forkortet til én bokstav uten punktum.
- Har et ord flere betydninger, er disse nummerert (uten å gjenta ordet) i samme skrifttype og -variant som oppslagsordet
- Flertallsformer og beslektede ord vises i en halvfet variant av oppslagsordet.
- Enkle grafiske symboler indikerer nye bruksmåter eller nye betydninger, samt beslektede ord.
- Etymologi formidles gjennom en kombinasjon av kapiteler og versaler, kursiv og vanlig brødtekst. I stedet for å skrive ordet «history» først, er etymologien i stedet plassert inne i klammer: [etymologi]. [c17 New Latin, from Greek] betyr 17. århundre, nylatin, fra gresk.
- Alle unødvendige punktum er fjernet, f.eks. i forkortelser.
- Symbolene er forenklet: et triangel som peker mot høyre i tre varianter: med fyll, uten fyll og uten den venstre streken (da blir det en pil).

Papir

Tynt, hvitt papir. Det at teksten er i register og at det er lite ekstra symboler o.l. gjør likevel at oppslaget ser behagelig hvitt ut.

Under: utsnitt, bokstaven «A»

a', aa or **aw** (ɑː) *determiner* Scot variants of **all a-¹** or before a vowel **an-** prefix not; without; opposite to: atonal; asocial [from Greek *a-*, *an-* not, without]

a-² prefix 1 on; in; towards: *afoot*; *abed*; *aground*; *aback* 2 literary or archaic (used before a present participle) in the act or process of: *come a-running*; *go a-hunting* 3 in the condition or state of: *afloat*; *alive*; *asleep*

A1, A-1 or **A-one** (eɪ'wʌn) *adj* 1 in good health; physically fit 2 informal first class; excellent 3 (of a vessel) with hull and equipment in first-class condition

A2 *n* Brit an advanced level of a subject taken for the General Certificate of Education, forming the second part of an A level course, after the AS level

A3¹ *n* a standard paper size, 297 × 420 mm **b** (as adjective): *an A3 book* ▷ See also **A sizes**

A3² *text messaging* abbreviation for anytime, anywhere, anyplace

A4 *n* a standard paper size, 210 × 297 mm **b** (as adjective): *an A4 book* ▷ See also **A sizes**

A5 *n* a standard paper size (half A4), 148 × 210 mm **b** (as adjective): *A5 notepaper* ▷ See also **A sizes**

aa¹ ('ɑːɑː) *n* a volcanic rock consisting of angular blocks of lava with a very rough surface [Hawaiian]

aa² abbreviation for *ana¹*

AA abbreviation for 1 **Alcoholics Anonymous** 2 anti-aircraft 3 Architectural Association 4 (in Britain) Automobile Association 5 (in Britain) Advertising Association ▷ symbol for 6 (in Britain, formerly) a film that may not be shown publicly to a child under fourteen

AAA abbreviation for 1 Brit Amateur Athletic Association 2 anti-aircraft artillery. See also **triple A** 3 US Automobile Association of America 4 Automobile Association of Australia

Aachen ('ɑːkæn; German 'aːxən) *n* a city and spa in W Germany, in North Rhine-Westphalia; the northern capital of Charlemagne's empire. Pop: 256 605 (2003 est). French name: *Aix-la-Chapelle*

Aalborg or **Ålborg** (Danish 'ɔlbɔɹ) *n* a city and port in Denmark, in N Jutland. Pop: 121 549 (2004 est)

Aalesund (Norwegian 'oːləsun) *n* a variant spelling of *Alesund*

aalii (ɑː'liːiː) *n* a bushy sapindaceous shrub, *Dodonaea viscosa*, of Australia, Hawaii, Africa, and tropical America, having small greenish flowers and sticky foliage [Hawaiian]

Aalst (ɑːlst) *n* the Flemish name for *Alost*

AAM *text messaging* abbreviation for 1 air-to-air missile 2 as a matter of fact

A & E abbreviation for Accident and Emergency (department in hospitals)

Omslag

Pent, står i stil med innholdet. Elegant.

Oppsummering

Collins English Dictionary: Complete and Unabridged har på mange måter vært et forbilde når jeg har redesignet Escola Forlag sine ordbøker. Det er elementer jeg har videreført, for eksempel bokstaven på høyre side av oppslaget, og at kapiteltitlene består av en versal sammen med en minuskel i kursiv. For flere detaljer, se side 26–29.

Collins English Dictionary: Complete and Unabridged (2006)

Tanums store rettskrivningsordbok, bokmål (9. utg.)

Introduksjon

Tanums store rettskrivningsordbok (Kunnskapsforlaget, 2005) er en ettbinds ordbok og tilbyr hele 300.000 ord (sammensetninger inkludert). Format (perm): 12,5 × 18,8 cm, et par cm lavere og en cm smalere enn A5. Antall sider: 1033 sider. Boka tilbyr oppslagsord, uttale, bøyning, ordklasse, ordforklaring og synonymer.

Førsteintrykk av innmaten

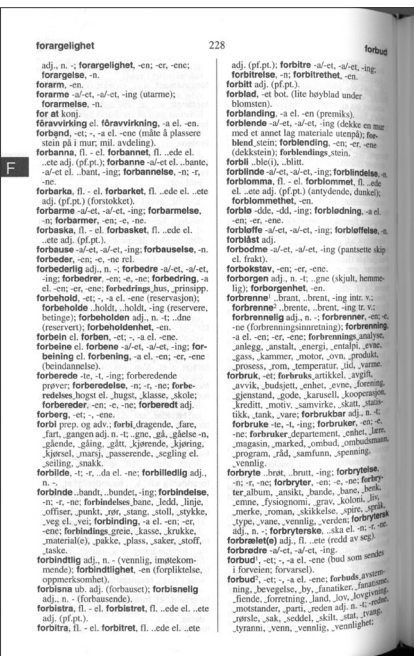
Boka ser ryddig ut. Streken mellom spaltene ødelegger noe ved å stjele av luften omkring hver spalte.

Makrotypografi

- Justering: Venstrestilt
- Linjeregister: Teksten er i register
- Spalter: 2 per side
- Kolumnetitler: øverst, – første og siste ord på hver side, altså 4 per oppslag
- Marger: ca 1 cm alle sider, loddrett strek skiller spaltene. Da boka er så tjukk som den er, blir den innerste marginen i praksis for liten; man må bøye og brette i bokryggen (eller eget hode!) for å kunne lese den delen av teksten som står nærmest ryggen.
- Nytt kapittel: Starter på ny side, nedrykk. Versal står alene med mye luft og to streker over og under.
- Pagina: midtstilt øverst

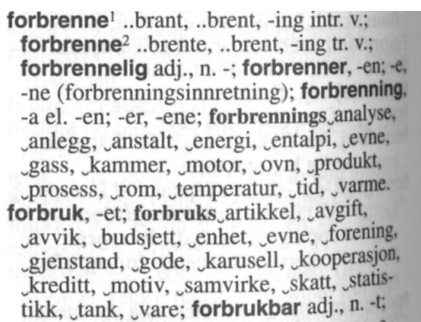
Mikrotypografi

- Oppslagsord er satt i en halvfet grotesk (Helvetica), mens resten av innførselen er satt i antikva (Times).
- Uttale: /uttale/
- Trykk på ordet vises med en liten svart firkant under den bokstaven der trykket skal ligge.
- Ordforklaringer/synonymer er i parantes, normal skrift.
- Ordklasser forkortes og avsluttes med punktum: «adj.» Avslutter også hele ordforklaringen med punktum.
- Ved forskjellige betydninger brukes tall (på tilsvarende måte som fotnotehenvvisninger i bøker): bok¹, bok². Nummererte betydninger er bra, men det er kanskje hakket bedre å bare skrive tall, i stedet for ord og tall sammen. Med tanke på å spare plass.
- Når flere ord har samme ordet som første ledd (f.eks forbrenningsanalyse, forbrenningsenergi) blir ordet «forbrennings-» erstattet med en bue foran det påfølgende ordet: se bilde!
- På hver side av ordboka er det i ytterkant svarte firkanter med den aktuelle bokstav inni. Dette er en fordel når man skal lete seg fram i boka.

En venstreside i boka.

Her er ordet «forbrennings-» erstattet av en bue.

Effektiv navigasjonsinnretning: bokstavnene til høyre og venstre i oppslaget viser hvor du er i boka og hvor neste eller forrige bokstav begynner.

Papir

De mange sidene og lite format krever tynt papir.

Innbinding

Hefte/sydd, stive permer. Likevel; kombinasjon av lite format og mange sider gjør at boka lukker seg når du ikke holder den åpen selv, altså en dårlig ergonomisk designløsning.

Omslagsdesign

Jeg synes omslaget er ganske tøft; enkelt, hvitt med blå bokstaver. Det er tydelig at forlagsnavnet Tanum er godt innarbeidet hos folk; på bokryggen står det kun «TANUMS», men de fleste vet nok at det er en ordbok likevel.

Oppsummering

Det jeg liker med Tanums ordbok er bruken av aktuell bokstav i ytterkant på begge sidene i boka. Dette er en effektiv navigasjonsinnretning. Det at nytt kapittel starter på ny side med nedrykk og mye luft liker jeg også. Kolumnetitler over hver spalte er bra, særlig i en bok med svært mange ord, som Tanums.

Rettskrivningsordbok med synonymer, bokmål (6. utg.) fra Universitetsforlaget

Introduksjon

Universitetsforlagets *Rettskrivningsordbok med synonymer* (2004) er en ordbok som er godkjent for bruk i skolen (skoleordbok), og dermed en konkurrent for Escola Forlag sine ordbøker. Format (perm) er som Escola; A5. Antall sider er 194. Boka tilbyr: oppslagsord, bøyning, uttale, ordforklaring og synonymer.

Førsteintrykk

Stor skrift, mye svart og mye hvitt. Enkel.

Makrotypografi

- Justering: Venstrestilt
- Linjeregister: ja
- Spalter: 2, skilt med en loddrett strek
- Kolumnetitler: Første og siste ord i oppslaget i de ytre hjørnene av oppslag (m.a.o to titler).
- Marger: Rause marger
- Nytt kapittel: Nye kapitler kommer fortløpende i teksten, som mellomtitler og ikke kapiteltitler.
- Pagina: øverst til venstre og til høyre for kolumnetitler, på henholdsvis venstre- og høyresider. NB: Dette kan etter min oppfatning være svært forstyrrende ved søk og hurtig sidenavigasjon.

Detaljtypografi

- Oppslagsord: *Helvetica condensed* (smal variant). Hengende innrykk.
- Forklaringstekst: *Times*
- Synonymer: || *kursiv, kursiv, kursiv*

dagevis || dag etter dag
 daggry -et || demring, gry, dagning
 daglig - || hver dag, hverdags, vanlig
 dagligdags || hverdagslig, alminnelig, ordinær, triviell
 dagslys, ,nytt, ,revy, ,verk

Stor kontrast mellom oppslagsord og forklaringstekst/synonymer i Universitetsforlagets Rettskrivningsordbok med synonymer.

Pagina er plassert i ytterkant av kolumne-titlene.

dagslys / 31

C

chip || databrikke
 chips -en, fl. - (potet)
 choke /sjåk/ -en || «struper»
 ciabatta /sjabatta/ -en || italiensk småbrød
 cicerone el. siserone -en || omviser, guide

Papir

100g Amber Graphic 1.25. Et svært hvitt papir.

Innbinding

Hefte/sydd, stive permer

Omslagsdesign

Gjennomført, men noe uelegant (svak typografisk komposisjon).

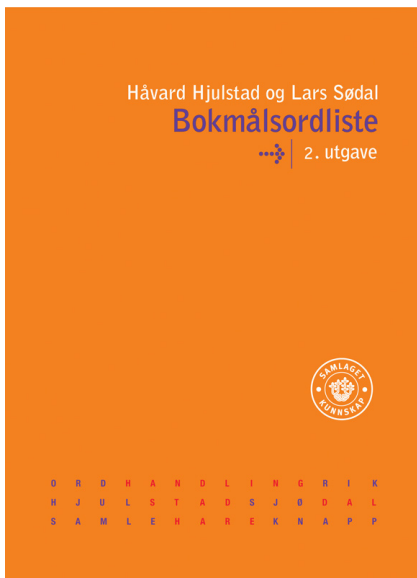
Oppsummering

Det blir mye kursiv i denne boka; i motsetning til de fleste ordbøker bruker denne kursiv til synonymer, mens bøyninger og andre ordforklaringer vises i normal tekst: **lund -en** || *skogholt*. Det blir stor kontrast mellom den fete Helvetica-varianten og spinkle kursiv; mer enn nødvendig. Det at pagina er plassert i ytterkant av kolumnetitlene er heller ingen fordel. Det kan være med på å forstyrre når man skal søke etter ord.

30 / buskap

buskap -en || *bøling, fe*
buskas -et, fl. - el. -er || *buskskog, snar, kratt*
buskvekst -en
buss -en || *rutebil*
busserull -en
bust -a el. -en || *hår; reise bust* || *bli sint, mukke, sette seg imot*
bustet(e) fl. -ete || *ruskete, ustelt*
butikk -en || *forretning, magasin, sjapp(e)*
butt - || *stump, sløv, rund*
butt -en (smørkar av tre)
butterdeig -en (smørdeig)
by(de) baud el. bød el. bydde, budt el. byde || *pålegge, befale, tilby*
bye -a [-en] el. **byge** -a el. -en el. **bøye** -a [-en] || *eling, skur*
byifogd -en
bygd -a [-en]; **bygdeimål**, **Jag**, **snakk**
bygg -en el. -et (korn)
bygg -et || *hus, anlegg, byggeplass*
bygge bygde || *føre opp, anlegge, reise, danne, skape*
bygging -a el. -en || *anlegg, oppføring, byggearbeid*
byggmester -en, fl. -e[r] el. -trer, -ne el. -trene
byggimjøl el. **mel** -et; **sigraut** el. **sigrøt**
byggryn -et el. **bygg-gryn**
bygning -en || *hus, bygg, struktur*
bygningssarbeid, **kontroll**
bygsole -a/-et || *leie*
byks -et || *hopp, kast, sprang*
bykse -te || *gjøre byks, hoppe*
byll -en || *kong, betenelse, svull*
bylt -en || *tull, bunt, knytte*
byrd -en || *ætt, fødsel, herkomst, stand*
byrde -en el. **bør** -a el. -en || *plage, besvær, oppgave, lass*
byrdefull -fullt || *vanskelig, tung*
byrå -et, fl. - el. -er || *kontor*
byråkrat -en (representant for byråkrati)
byråkrati -et || *kontorstyre, pedanteri, papirmølle.*

holde, føre, bringe; gi (frukt); «tåle»; kalve;
bære seg || *klage, lage scene; gi fortjeneste*
bøddel -en, fl. bødler (person som henretter folk)
bøffel -en, fl. bøfler; **okse**
bøk -en el. **bok** -a [-en] (tre); **bøkelskog**, **tre**
bølge -a el. -en el. **bølgje** -a [-en] || *brott, brenning, sjø, båre, dønning*
bølge el. **bølgje** -al-et || *gynge, gå i bølger, velte, vifte*
bøling -en || *buskap, flokk*
bølle -a el. -en || *ramp, pøbel*
bøllet(e) fl. -ete || *rampete, pøbelaktig*
bønn -a el. -en || *anmodning, bønnfalling, andakt*
bønne -a el. -en (kaffe.); **stengel**
bønnifalle -falt || *be, tigge*
bønnlig - || *bedende, bønnfallende, inntrengende*
bør -en || *(med)vind*
bør -a el. -en el. **byrde** -en || *se byrde*
børs -en (marked for omsetning av verdipapirer el. valuta)
børse -a [-en] || *gevær, rifle*
børste -en || *kost, pusser*
børste -al-et || *feie, pusse, rense, gni*
bøss el. **boss** -et || *se boss; ikke det bøss* || *ikke (det) spor, ikke det minste*
bøsse -a el. -en (spare., pepper.)
bøte bøtte || *lappe, reparere, vøle, sette i stand, gi vederlag, gjøre godt igjen, svi, unngjelde*
bøtte -a el. -en || *spann, pøs*
bøy -en || *bøyning, krok, sving*
bøye -en (flyte.)
bøye -a [-en] el. **byge** -a el. -en el. **bye** -a [-en] || *se bye*
bøye -de || *krumme, svinge, avpasse, senke, heve, gjøre myk, krøke, bende, vri, vike*
bøyelig - || *smidig, elastisk, myk, føyelig*
bøyning -a el. -en || *bøyning*
bøyle -en (stig.)
bøyning -en || *bøyning, bøy, bukt, bukk*
både - **oa** koni.

Bokmålsordliste og Nynorsk ordliste fra Det Norske Samlaget

Introduksjon

Bokmålsordliste: ordbok for skoleverket (2001, Det Norske Samlaget) er Escola forlags hovedkonkurrent. Den bygger i følge forordet på Samlagets *Ordbok for grunnskolen* og er laget for ungdomsskolen og den videregående skolen. Boka har cirka 27.000 oppslagsord. Samlaget har også en tilsvarende bok på nynorsk: *Nynorsk ordliste*; skrevet av Alf Hellevik. Format: A5 høyde, litt bredere enn A5-format: 20,4 cm × 146 cm. Antall sider: 434. Boka inkluderer oppslagsord, uttale, bøyning, ordforklaring og synonymer.

Førsteinntrykk

Luftig, ryddig, enkel, oversiktlig.

Makrotypografi

- Spalter: to spalter på hver side
- Kolumnetitler over hver spalte, dvs. 4 til sammen
- Justering: venstrestilt, altså ujevn høyremarg
- Marger: luftig, noe som også kommer av venstrejustert og ganske luftig linjeavstand. Litt liten marg under, det er akkurat som all teksten er i ferd med å dette ut av boka
- Linjeregister: Ja
- Pagina: midtstilt øverst, mellom kolumnetitlene
- Nytt kapittel: ny side, bokstaven står som versal øverst på spalte, samme hvilken av de 4 (altså ikke ny side), litt under 1 cm høyde, grotesk. Blir sett på som mellomtittel og ikke kapittelittel.

Mikrotypografi

- Oppslagsord: Fet eller halvfet grotesk, *Helvetica*. Hengende innrykk.
- Forklaringstekst: *Times New Roman*.
- Endinger og/eller bøyninger på oppslagsord vises med bindestrek og kursiv -ending, like etter oppslagsord.
- Forklaringer, brukseksempler og synonymer vises i normal skrift.
- Sideformer står inne i hakeparantes: [sideform]. I noen tilfeller vises uttale, da mellom skråstreker, skrevet i kursiv: /mætsj/

Papir

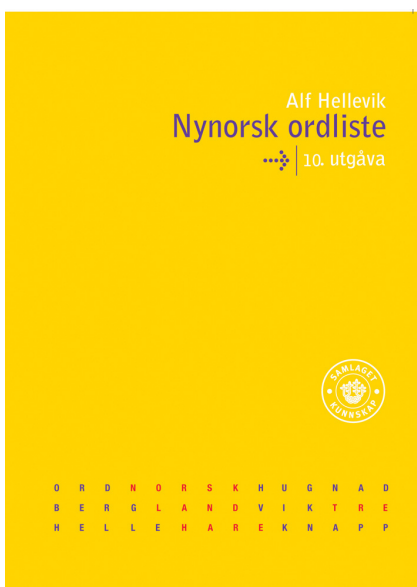
Lite gjennomiktig papir, litt gulere i fargen enn de to andre skoleordbøkene og føles litt tykkere og stivere. Forskjellen mellom dem er imidlertid liten.

Innbinding

Limfrest rygg og myk plastperm.

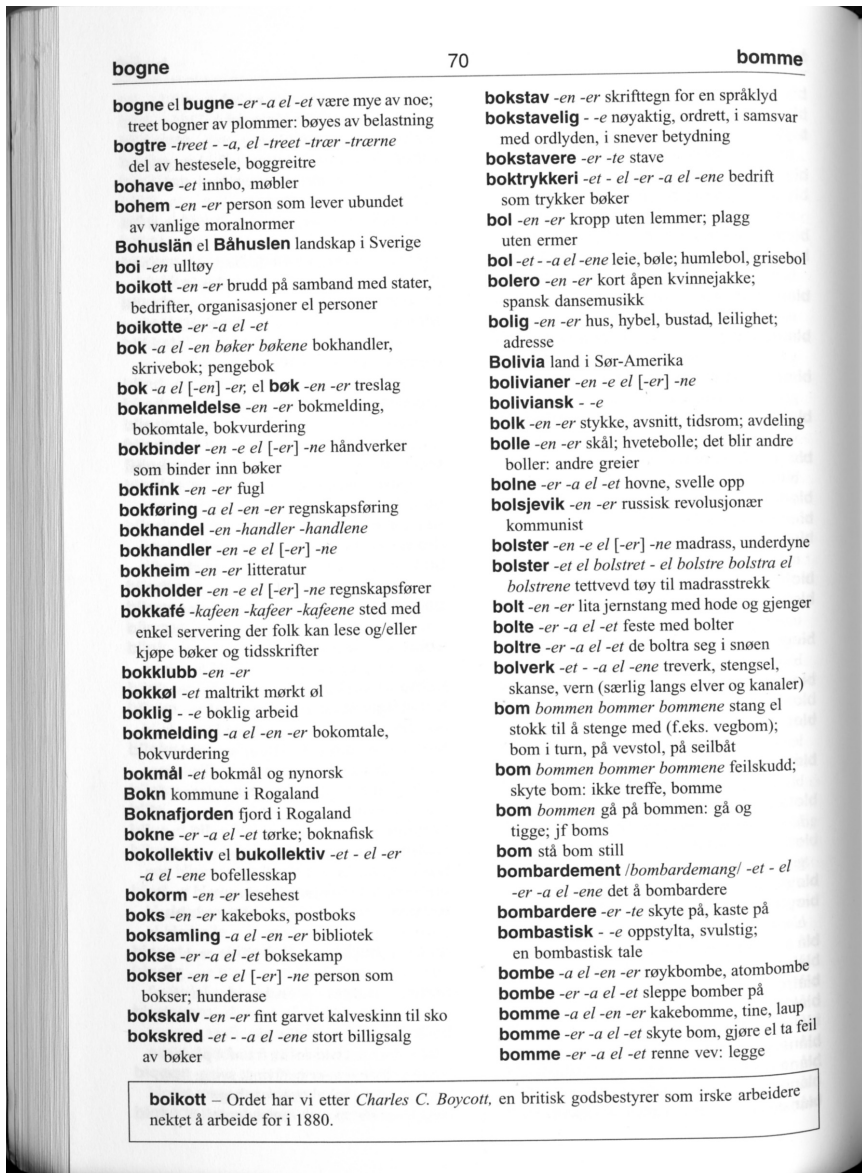
Omslagsdesign

Delikat, enkel og minimalistisk design, moderne og tidsriktig.

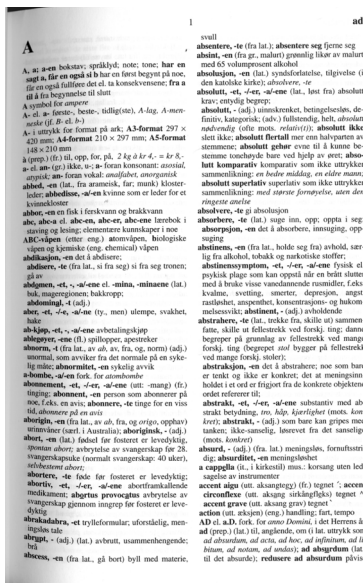
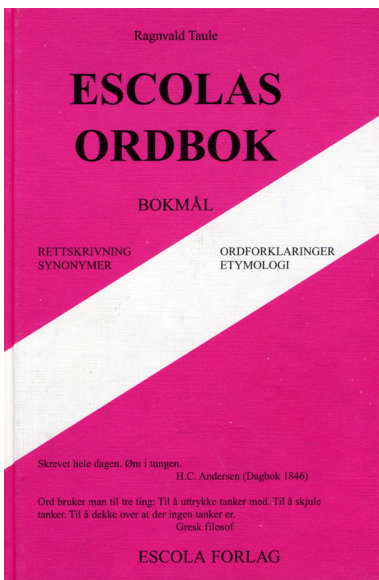
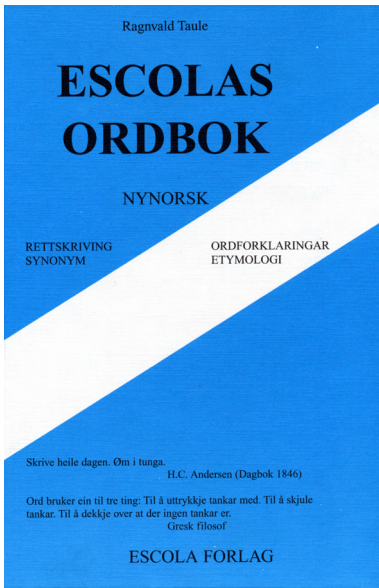

Oppsummering

Det er god kontrast mellom oppslagsord og forklaringstekst. Jeg synes dette er den av de tre aktuelle skoleordbøkene (Escola Forlag, Universitetsforlaget og Samlaget) som har mest velproporsjonert forhold mellom disse to elementene. Likevel er det stor skrift som er tatt i bruk, særlig oppslagsordet, og linjeavstand- en er også stor. Boka er limfrest, og har en svært myk plastinnbinding. Dette er dårlig ergonomi (brukskvalitet); det er *svært* vanskelig, om ikke umulig, å få boka til å ligge åpen på bordet.

EMPIRI II: ESCOLA FORLAG SINE ORDBØKER

Escola Forlag sine skoleordbøker: bokmål og nynorsk

Introduksjon

Escola Forlag sine ordbøker *Escolas ordbok: bokmål* og *Escolas ordbok: nynorsk* går under kategorien **skoleordbok**, det vil si at den ikke må være for omfattende eller ha for stort format (den skal være enkel å ha med seg, f.eks. på skolen). Det vil med andre ord begrense ordforrådet noe, men boken «inneholder så mange ord at en kan regne med å finne det en har bruk for, enten en skriver selv og trenger opplysninger om rettskrivning og bøyning, eller en støter på ord i blader, bøker, radio eller fjernsyn som en trenger forklaring på» (*Escolas ordbok: bokmål* 2006).

Bøkene tilbyr rettskrivning, bøyning, uttale, etymologi, ordforklaringer og synonymer. To innledende kapitler tar for seg bruk av ordboka og grunnleggende formål og rettskrivning. Format: Omslag A5. Antall sider: 397.

Førsteintrykk av innmaten

Førsteintrykket er mye tekst, lite luft og minimale marger, særlig er innermargene smale og uhensiktsmessige.

Makrotypografi

- Justering: Rett høyremarg
- Linjeregister: Teksten er i register. På grunn av rett høyremarg skinner likevel mye tekst gjennom, siden alle linjene er like brede.
- Spalter: 2 spalter per side.
- Kolumnetitler: Øverst til høyre på høyre side vises hele det siste ordet i oppslaget. *Escolas ordbok* viser altså kun ett ord, og leseren må bruke det første ordet på siden som navigasjonsverktøy.
- Marger: ytter ca 6 mm, mellom ca 4 mm, under-/overmarg: drøy 1 cm, innermarg: 1 cm.
- Nytt kapittel: ved nytt kapittel får vi se aktuell bokstav som løpende mellomtitler; versal i noe større størrelse. Noen linjer med luft over og under.
- Pagina: midtstilt øverst på sidene.
- Boka inkluderer oppslagsord, ordklasse, etymologi, uttale, ordforklaringer og synonymer, tilleggskommentarer i forklaringene, eksempler og henvisninger.

Detaljtypografi

- Oppslagsord: *Times New Roman 8/9 fet/halvfet*, hengende innrykk
- Forklaringstekst: *Times New Roman 8/9 normal*.
- Uttale merkes etter ordet i parentes, da skrevet med vanlig brødtekst, og med «utt.» skrevet foran, for å indikere nettopp uttale.
- *Escolas ordbok* bruker trykkmarkering ved spesielle ord som *furere* o.l. Da som en strek under den bokstaven det er trykk på.
- Etymologi og kryssreferanser er plassert i en parentes.
- Eksempler er satt i kursiv.

Omslagsdesign

«Kjøkkenbenktypografi»: omslaget ser amatørmessig ut, og forholder seg ikke til gjeldende estetiske normer som forbindes med profesjonell design og profesjonell forleggervirksomhet.

Papir

90 g Partner.

Innbinding

Heftet/sydd, stive permer.

Tanker om hva jeg vil endre og beholde

Hvordan vil jeg gjøre det selv? Basert på det jeg har lært gjennom litteraturstudien, empiri og råd fra veileder; en kombinasjon av å lære, herme og prøve og feile. Gjennom litteraturstudien og empirien har jeg tilegnet meg kunnskaper som gjør at jeg selv kan lage en ordbok med god brukskvalitet. Under er en oversikt over hva jeg vil endre og forslag til hvordan jeg vil typografere boka selv.

Makrotypografi

- Jeg vil fjerne rett høyremarg og venstrejustere teksten, og samtidig vil jeg beholde linjeregister og spalter. Mer om dette siden.
- Når det gjelder **kolumnetitler/ledeord** vil jeg gå vekk fra det éne ordet øverst til høyre i oppslaget, og i stedet ha både det første og det siste ordet, plassert i hver sin ytterkant av oppslaget. Eventuelt kan jeg velge å ha med de tre første og de tre siste bokstavene på hver enkelt side. Det vil uten tvil forenkle søkingen på sidene å ha mer enn ett ledeord å forholde seg til.
- Margene er minimale, særlig er innermargen liten. Jeg vil innføre bredere marger, uten at det skal gå på bekostning av antall ord per side.
- Ved å øke margene i ytterkant kan jeg innføre en bokstav som sier hvor i boka man er, som hos Tanum eller Collins. Hos Tanum flytter bokstaven (som er i en mørk ramme, se bilde) seg et hakk ned for hver ny bokstav. Begge sider i oppslaget er merket. Det er en god måte å se hvor neste bokstav begynner, selv om man da er avhengig av bakgrunnsfarge rundt bokstaven for å oppnå effekten. Uten ramme kan bokstaven like gjerne stå på samme sted, slik som i Collins (som kun har bokstav på høyre side i oppslaget).
- Ved nytt kapittel vil jeg fortsatt ha løpende mellomtitler, men jeg vil ha litt mer luft over og under bokstavene som indikerer nytt mellomkapittel. Bokstavene vil jeg vise i både versal og minuskel (som *Collins English Dictionary*), med minuskelen i kursiv. Bokstavene skal være noe større enn i dag.
- Pagina i dagens utgave er midtstilt øverst på sidene. Disse vil jeg flytte ned i ytterkant. I og med at man hovedsakelig navigerer etter kolumnetitlene i en ordbok kan det til en viss grad forsvares at pagina er plassert slik. Det kan være for å spare plass, siden å ha pagina på samme linje som kolumnetitlene åpner for mer plass nederst på siden. Men – det er som nevnt kun én kolumnetittel per oppslag, og heller ingen bokstav i ytre høyremarg å navigere etter.

Detaljtypografi

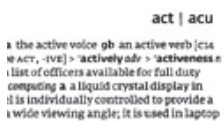
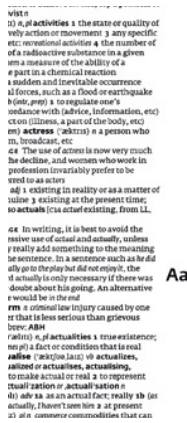
- Når det kommer til detaljtypografi vil jeg først og fremst bytte bort den nærmest generiske hverdagsskriften *Times New Roman* med en skrifttype som er mer tilpasset store tekstmasser i små størrelser og som har individualitet og er mer tidsmessig:
- en skrifttype med stor x-høyde (som er den dominante dimensjonen i en trykkskrift) har den fordel at selv om den nominelle skriftstørrelsen er liten blir det en forholdsvis stor reell størrelse.
- Videre bør skrifttypen ha korte over- og underlengder, slik at linjeavstanden ikke trenger være større enn nødvendig (pga. at over- og underlengdene treffer hverandre).
- Skrifttypen bør ha et kontemporært/tidsmessig uttrykk som kan være med på å skape et særpreg over ordboka (i motsetning til «default-skriften» *Times New Roman*, som lett assosieres med enkel tekstbehandling og standard kontordokumenter).
- Jeg synes det er litt for liten kontrast mellom oppslagsord og forklaringstekst i den eksisterende utgaven. For å endre på dette kan jeg velge en utvidet skriftfamilie med både antikva og grotesk (altså med og uten serifer), eller jeg kan velge en antikva, og så en egen groteskskrift for selve oppslagsordet.
- Jeg vil (uavhengig av aktuelle norske rettskrivningsregler) fjerne unødvendige punktum etter ord som el., lat., adj., norr.
- I en skoleordbok er det de vanligste ordene i språket som får plass, og uttale er prioritert kun der det er særskilt behov, for eksempel for enkelte fremmedord. Uttale skrives i Escola Forlag sine ordbøker med vanlige bokstaver, ikke lydskrift. Dette betyr at jeg ikke er avhengig av en skrift med et garnityr som inkluderer fonetiske tegn.
- Når det gjelder formatering skal alle semantiske elementer innenfor hver innførsel skal ha sin egen generiske kode. På den måten kan man senere på en enkel måte «globalt» endre typografiske variabler som for eksempel skrifttype og -størrelse på de enkelte elementene i ordboka. I større bøker er fordel at det er enkelt å kutte ut bestemte semantiske elementer, og for eksempel lage en mindre omfattende utgave av en ordbok. I stedet for å lage generiske formater for de ulike elementene og subelementene, har Escola Forlag inntil nå kodet hvert enkelt element rent typografisk. Dvs. at to ulike semantiske elementer kan være helt likt kodet, og at det dermed vil være en svært omfattende jobb å endre typografien på de ulike elementene i ordboka i den eksisterende ordboka.
- Noe av det viktigste er imidlertid å innføre andre hjelpemidler enn bare parentes og kursiv som middel for å skille de ulike semantiske elementene innenfor hver innførsel fra hverandre. Det er brukeren som tross alt er målet for ordboka, ikke den som designer boka.

Omslag, papir og grammatikk

- Omslagene har også behov for en oppussing – eller rettere sagt en fullstendig utskifting. Som nevnt bærer de preg av «kjøkkenbenktypografi». Jeg vil lage et tiltalende design som ser profesjonelt og moderne ut, og som forholder seg til rådende estetiske normer for profesjonell omslagsdesign.
- Jeg vil ha med en forsats med en illustrasjon av en innførsel med forklaringer til hva de enkelte opplysningene betyr (på en tilsvarende måte som hos Det

Jeg vil på en eller annen måte ha med bokstaven i margen, som *Tanums store rettskrivingsordbok* (over) og *Collins English Dictionary* (under) blant andre bruker.

Jeg vil også på første og siste ord på siden vises som kolumnetitler i oppslaget. Enten som hos Collins (over), eller som hos Kunnskapsforlaget (under).

Norske Samlagets *Bokmålsordliste: ordbok for skoleverket*, slik at det blir lettere å lese og bruke ordboka.

- Jeg vil gjerne implementere sitatene han har på forsiden: «Skrevet hele dagen. Øm i tungen» (H.C. Andersen, dagbok 1846) og «Ord bruker man til tre ting: Til å uttrykke tanker med. Til å skjule tanker. Til å dekke over at der ingen tanker er» (gresk filosof). Kanskje på baksiden av omslaget? Kommareglene kan jo flyttes inn i boka igjen. Det er ingen grunn til at de skal fremheves på baksiden framfor annen grammatikk.
- Papir: 90 g Partner. Papiret fungerer bra, føles tynt, men likevel hvitt og er forholdsvis opakt. Det kan være en mulighet med en papirtype som ikke er fullt så hvit. Da vil papiret stå mer i stil med omslaget.
- Med tanke på innbinding kan det være aktuelt, i tillegg til at boka skal være heftet/sydd, å gå for en mellomting mellom stive permer som i dag og en mykere innbinding (som f.eks Philip Kotlers *Markedsføringsledelse*). Samlagets plastinnbinding er for myk, i tillegg til at den limfreste bokryggen gjør at bøkene ikke ligger flatt – og derfor er upraktiske og tunge å operere.

Diverse

- I dagens utgave starter side 1 på det som normalt ville vært den 21. siden i boka, i stedet for at den starter på smusstittelsiden (som konvensjonelt alltid er side 1, og alltid en høyreside). Smusstittelsiden mangler forøvrig. De første sidene i boka, med forklaringer o.l. er nummerert med romertall, men tittelsidene er ikke tatt med i tellingen her heller. To forskjellige typer nummerering er i denne type bok helt unødvendig, både produksjonsteknisk og bokteknisk.

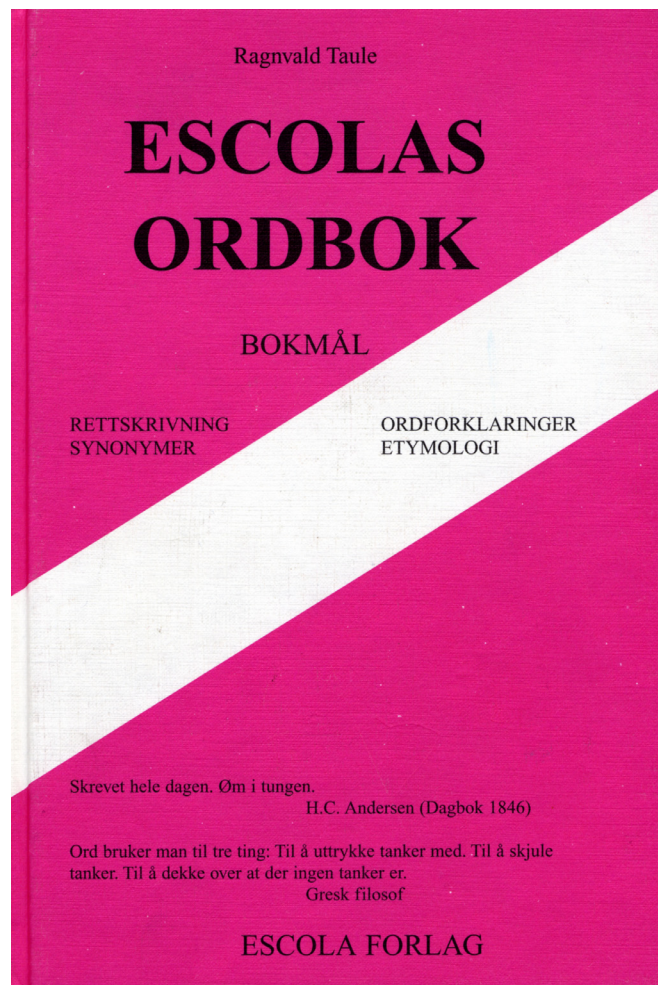
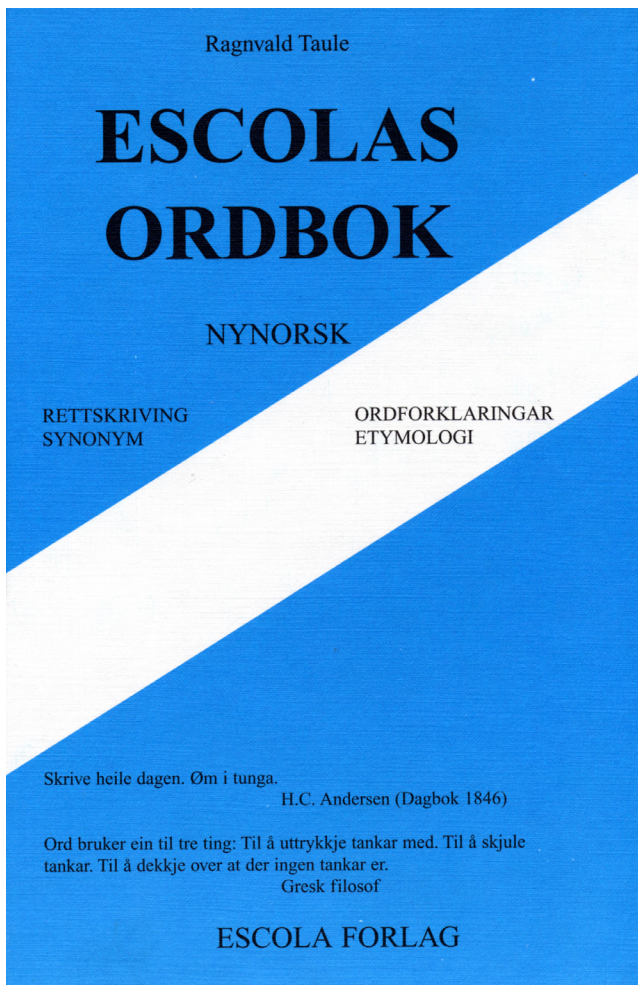
REDESIGN AV OMSLAG

Dagens omslag «lyver» om innholdet

Omslaget slik det ser ut i dag har et snev av «kjøkkenbenk» over seg. Noen (om enn et mindretall) potensielle kjøpere / lærere med ansvar for pensumlitteraturen ved en skole vil nok kanskje mer eller mindre bevisst tenke at omslaget reflekterer innholdet; og dermed at innholdet også er laget på «kjøkkenbenken» (og dermed mangler den type kvalitetssikring som forbindes med profesjonelt forleggeri), og velge en av de andre skoleordbøkene som har mer «profesjonelle» omslag. Det som imidlertid er tilfelle er at Escola Forlag tilbyr mer enn de konkurrerende ordbøkene, særlig når det kommer til etymologi. Et ord som «anmelde» forklares i Samlagets ordliste som «melde til politiet; omtale» mens Escola Forlag kan fortelle følgende: «(fra ty.) melde, omtale, gi en kritisk vurdering av; kunngjøre, gi melding om; angi». Det er ingen tvil om at Escola Forlag gir mer for pengene med tanke på informasjon. Det er blant annet derfor på tide at omslaget yter innholdet rettferdighet.

På de påfølgende sidene viser jeg to prototyper på omslagene, med det endelige resultatet til slutt.

Laget på «kjøkkenbenken»?

BOKMÅL

Escolas
ORDBOK

ORDFORKLARINGER
ETYMOLOGI
RETTSSKRIVNING
SYNONYMER

Prototype versjon 1: bokmål

NYNORSK

Escolas
ORDBOK

ORDFORKLARINGER
ETYMOLOGI
RETTSKRIVNING
SYNONYMER

Prototype versjon 1: nynorsk

ESCOLAS

ORDBOK

BOKMÅL

ETYMOLOGI
SYNONYMER

ORDFORKLARINGER

Ø

RETTSKRIVING

Prototype versjon 2: bokmål

ORDFORKLARINGER
SYNONYMER
ETYMOLOGI
RETTSKRIVING

NYNORSK

ESCOLAS **ORDBOK**

Prototype versjon 2: nynorsk

ESCOLAS ORDBOK

BOKMÅL

**ORDFORKLARINGER
ETYMOLOGI
SYNONYMER
RETTSKRIVING**

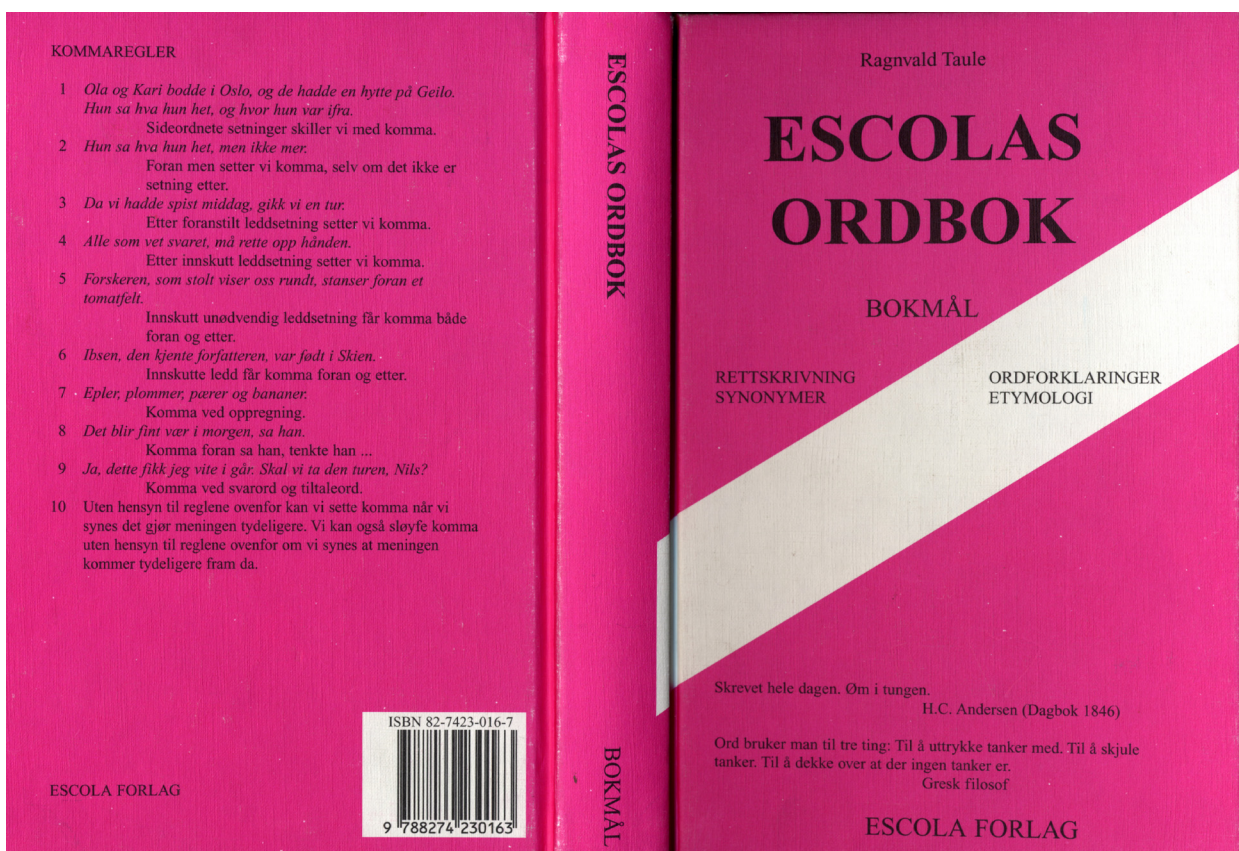
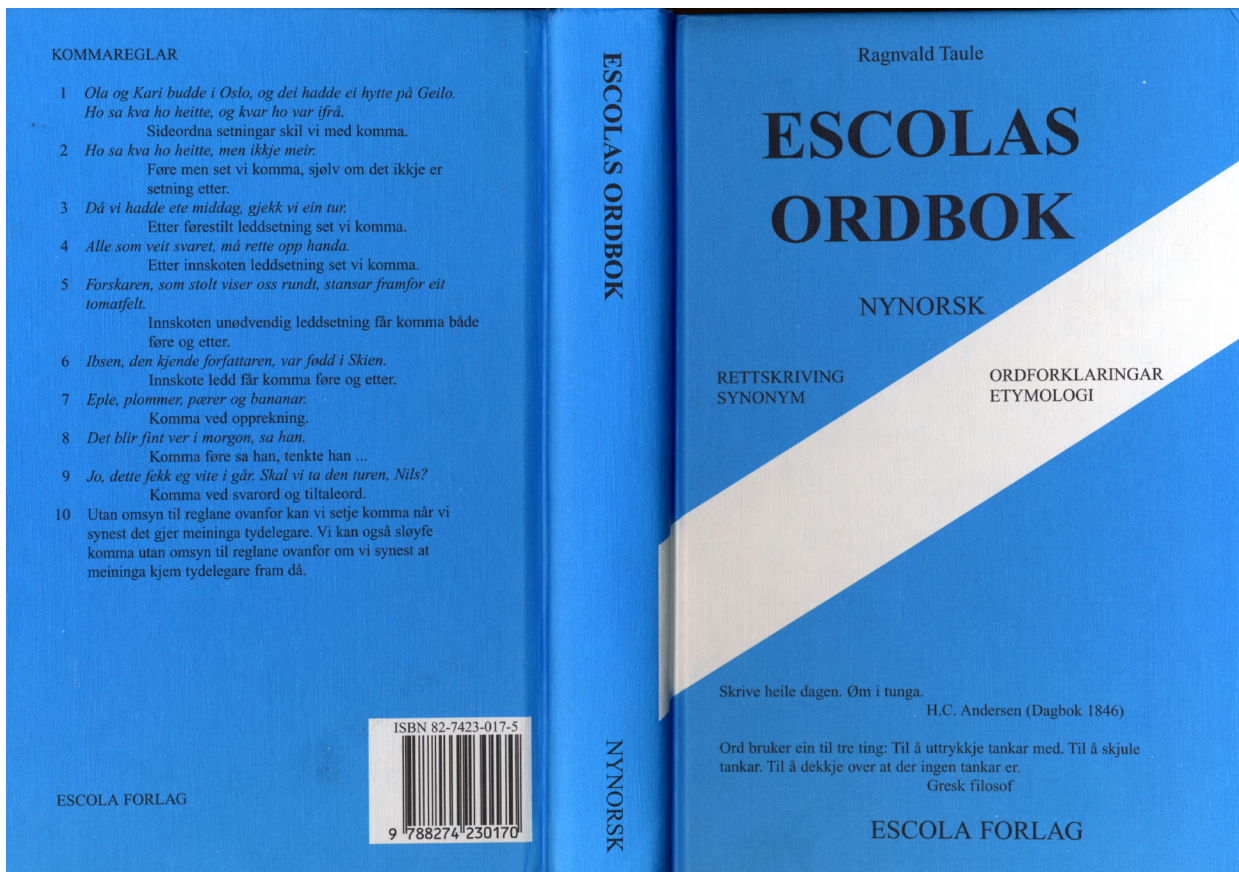
Endelig prototype, bokmål

ESCOLAS ORDBOK

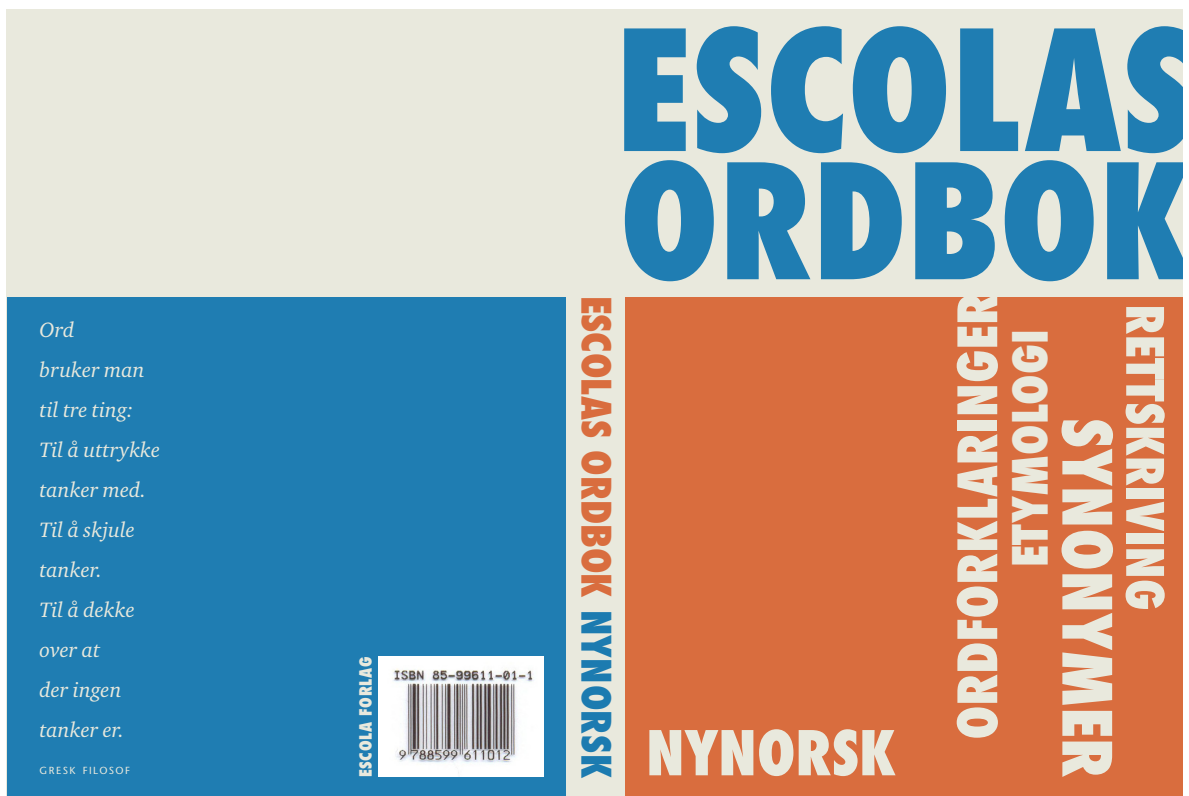
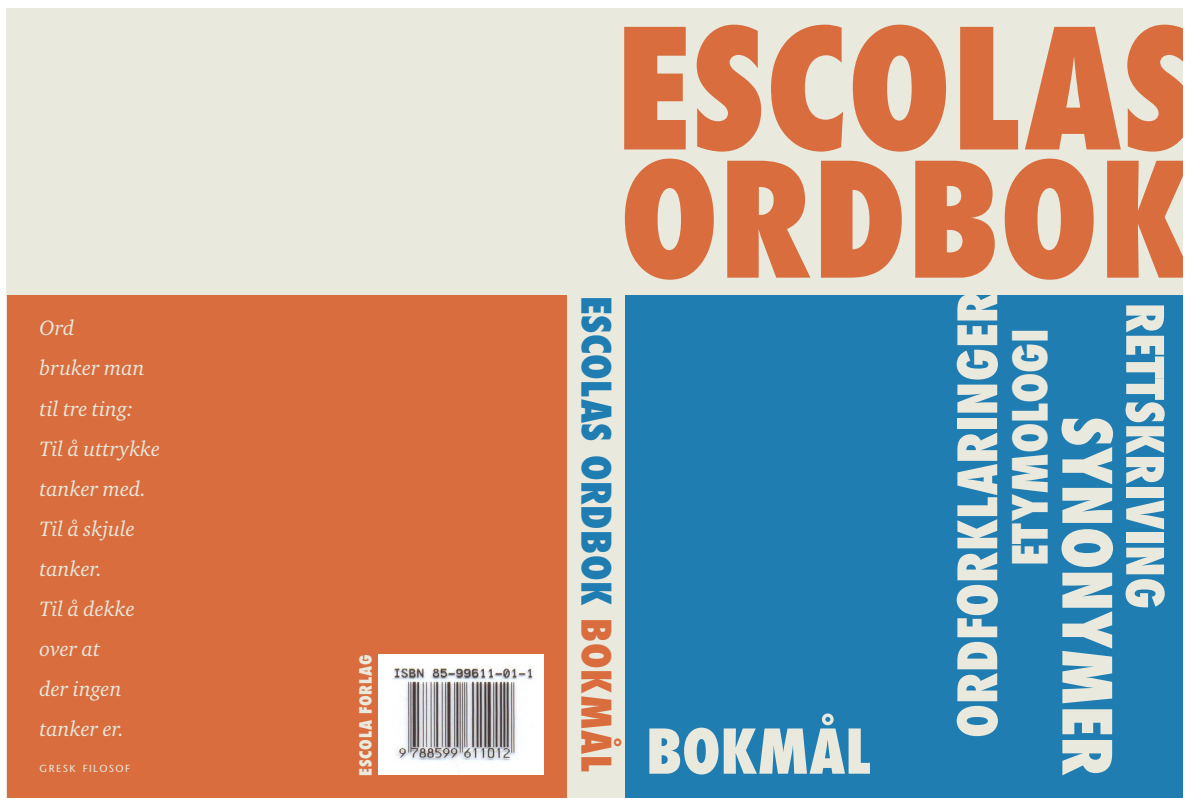
NYNORSK

RETTSKRIVING
SYNONYMER
ETYMOLOGI
ORDFORKLARINGER

Endelig prototype, nynorsk

Omslagene slik de ser ut i dag.

Endelig prototype på omslag, bokmål og nynorsk

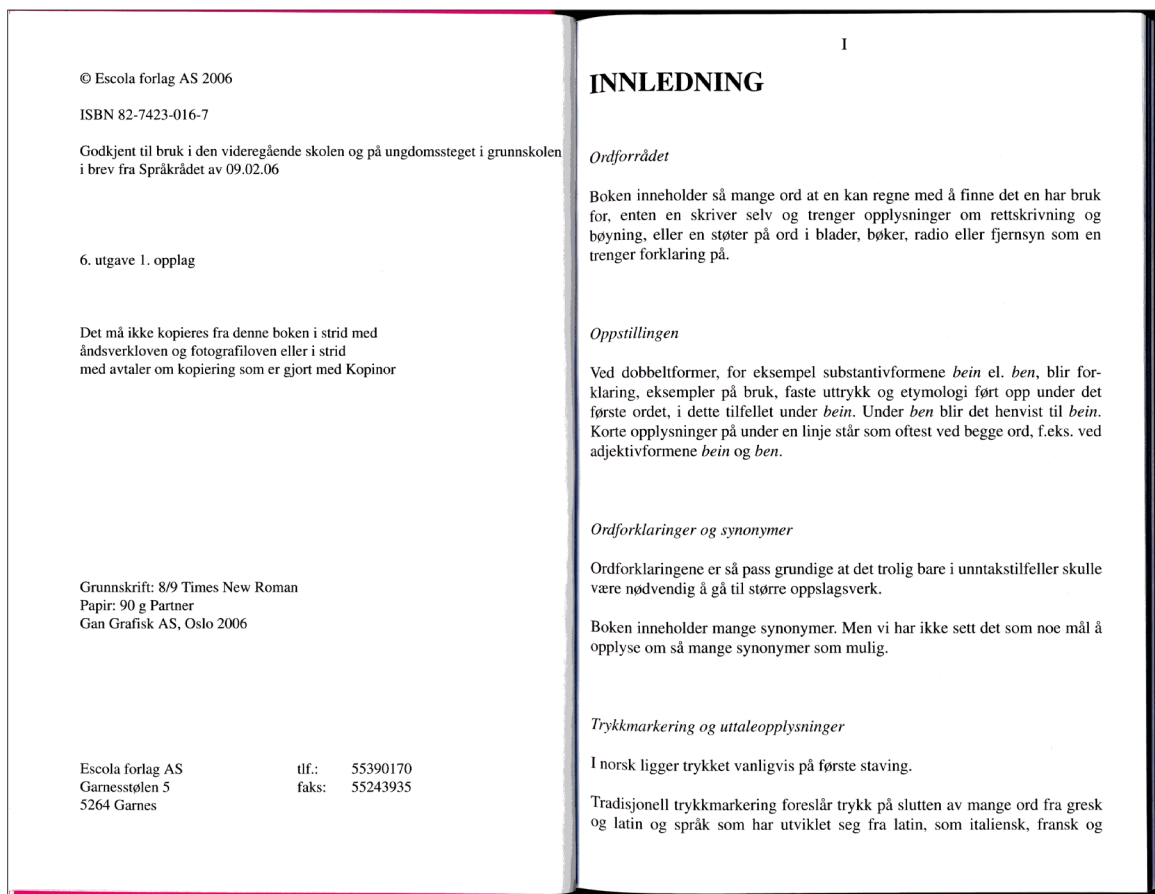
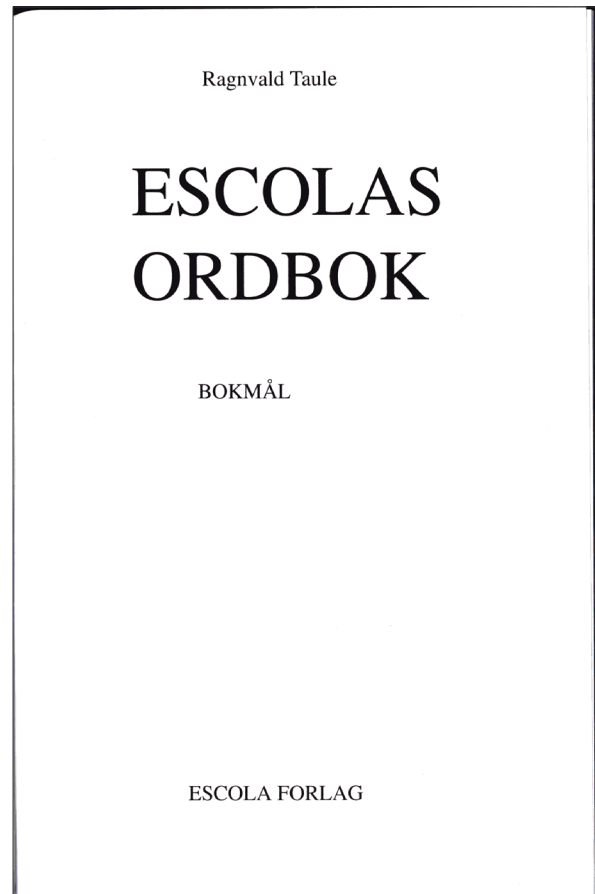
REDESIGN AV BOKAS INNMAT

Forsats/baksats og tittelsider

Oppslagsord	cocktail, -en [eng hanestjert, uvisst opph.] alkoholholdig blandingsdrikk
Bøyning	coitus el. koitus, -en /ko-itus/ [fra lat gå sammen] samleie
Uttale	collage el. kollasj, -en /kållasj/ [fr av <i>coller</i> (lime)] bilde som er limt sammen av forskj. materialer som tøybiter, utklipp fra plakater, blader osv.
Ordklasse Se detaljer om ordklasser og grammatikk på side 7–25.	contra <i>prep</i> [lat mot] bare i uttrykket: <i>pro et contra</i> , for og mot (jf ▷ KONTRA) copyright, -en /kåpirait/ [eng] opphavsrett til litterært verk; enerett til opptrykk corner, -en, -e, -ne [eng hjørne] hjørnespark i fotball
Etymologi Forkortelser i en klamme opplyser om ordets opprinnelse. Når et uttrykk er lånt fra et annet språk blir det opplyst ved [etter «språk»].	cornflakes, -en /kårnfleiks/ [eng <i>corn</i> (mais) og <i>flake</i> (flak)] ristete maisflak corny el. korny /kåрни/ <i>adj</i> [eng] sprø, tullet cottage cheese <i>subst</i> /kåttidsj tsjis/ [eng hytteost] ostemasse av skummet surmelk, skjørøst couchette, -en /kusjett/ [fr av <i>se coucher</i> (legge seg)] liggeplass, soveplass i tog country and western /køntri ænd vestern/ [eng] popmusikk påvirket av amerikansk folke- musikk; countrymusikk, -en am. folkemusikk (opp. fra Sørstatene i USA) couronne, -en /kurånn/ [fr] spill som likner på biljard
Ordforklaring, synonymer	cover, -et /kåvver/ [eng dekke] plateomslag cowboy, -en /kåbbåi/ [eng kugutt] ridende gjeter på kvegfarm i USA cox, -en [eng] rormann i kapproingsbåt coyote, -en [fra am. indianerspråk] prærieulv CP el. cp fork. for ▷ CEREBRAL PARESE
Kryssreferanser Plassert til slutt i innførselen og introduseres av en trekant som «peker» mot, i dette tilfellet, «cerebral parese» under bokstaven C.	crack, -en [eng] kokainbasert narkotisk stoff crazy /kreisi/ <i>adj</i> [eng] forrykt, gal, løssluppen curling, -en /kørning/ [eng] spill på isflate der det gjelder å få en glatt stein så nær et bestemt mål som mulig dagsrevy, -en nyhetssending i NRK, fjernsyn dagstøtt <i>adv</i> hver dag dagsverk, -et, -/er, -a/-ene én dags arbeid dakapo, -en det som spilles dakapo; dakapo, -et, -/er, -a/-ene utropet «dakapo!»; dakaponummer; gjentakelse; dakapo <i>adv</i> [it fra hodet] fra begynnelsen, forfra, en gang til, om igjen, spille dakapo vasspytt; demning; basseng
Eksempler	damask, -en [eng av lat tøy fra Damaskus] stoff med innvevd mønster

Forsats/baksats: Den redesignede ordboka får en bruksforklaring på venstre side i forsatsen og høyre side i baksatsen.

De første sidene i Escolas Ordbok: Tittelside (men ingen smusstittelside, kolofon- side og innledning, som forøvrig starter på side 1 (med romertall). Legg merke til den minimale innermargen på side 1 (I).

ESCOLAS ORDBOK

Endelig prototype, smusstittelse

Ragnvald Taule

ESCOLAS ORDBOK

BOKMÅL

Escola Forlag

Endelig prototype, tittelside

Escola Forlag AS 2007
7. utgave, 1. opplag
ISBN 82-7423-016-7

Godkjent til bruk i den videregående skolen og på ungdoms-
steget i grunnskolen i brev fra Språkrådet av 09.02.06

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven
og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering gjort
med Kopinor.

Design av omslag og innmat: Inger Helene Heggen

Grunnskrift: *Charter ITC Pro 7.4/8.2*

Oppslagsord: *ITC Stone Sans 7.4*

Tittelskrift på omslag og tittelside:
Futura Extra Bold Condensed

Papir: 90 g Partner

Trykk: Gan Grafisk AS, Oslo 2007

Escola Forlag AS
Garnesstølen 5
5264 Garnes

Telefon: 55 39 01 70

Faks: 55 24 39 35

Endelig prototype, kolofonside

Skrevet hele dagen. Øm i tungen.

H.C. ANDERSEN (Dagbok 1846)

Endelig prototype, side 5

ESCOLAS ORDBOK

Ragnvald Taule

ESCOLAS ORDBOK

BOKMÅL

Escola Forlag

Escola Forlag AS 2007
7. utgave, 1. opplag
ISBN 82-7423-016-7

Godkjent til bruk i den videregående skolen og på ungdoms-
steget i grunnskolen i brev fra Språkrådet av 09.02.06

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven
og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering gjort
med Kopinor.

Design av omslag og innmat: Inger Helene Heggen

Grunnskrift: Charter TTC Pro 7,4/8,2

Oppslagsord: TTC Stone Sans 7,4

Titelskrift på omslag og titelside:
Futura Extra Bold Condensed

Papir: 90 g Partner
Trykk: Gan Grafisk AS, Oslo 2007

Escola Forlag AS
Garnesstølen 5
5264 Garnes
Telefon: 55 39 01 70
Faks: 55 24 39 35

Skrevet hele dagen. Øm i tungen.

H. C. ANDERSEN (Dagbok 1846)

REDESIGN AV BOKAS INNMAT

«Om ordboka» og grammatikkdelen

© Escola forlag AS 2006

ISBN 82-7423-016-7

Godkjent til bruk i den videregående skolen og på ungdomssteget i grunnskolen i brev fra Språkrådet av 09.02.06

6. utgave 1. opplag

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkløven og fotografiløven eller i strid med avtaler om kopiering som er gjort med Kopinor

Grunnskrift: 8/9 Times New Roman
Papir: 90 g Partner
Gan Grafisk AS, Oslo 2006

Escola forlag AS tlf.: 55390170
Gamesstølen 5 faks: 55243935
5264 Games

I

INNLEDNING

Ordforrådet

Boken inneholder så mange ord at en kan regne med å finne det en har bruk for, enten en skriver selv og trenger opplysninger om rettskrivning og bøyning, eller en støter på ord i blader, bøker, radio eller fjernsyn som en trenger forklaring på.

Oppstillingen

Ved dobbeltformer, for eksempel substantivformene *bein* el. *ben*, blir forklaring, eksempler på bruk, faste uttrykk og etymologi ført opp under det første ordet, i dette tilfellet under *bein*. Under *ben* blir det henvisning til *bein*. Korte opplysninger på under en linje står som oftest ved begge ord, f.eks. ved adjektivformene *bein* og *ben*.

Ordforklaringer og synonymer

Ordforklaringene er så pass grundige at det trolig bare i unntakstilfeller skulle være nødvendig å gå til større oppslagsverk.

Boken inneholder mange synonymer. Men vi har ikke sett det som noe mål å opplyse om så mange synonymer som mulig.

Trykkmarkering og uttaleopplysninger

I norsk ligger trykket vanligvis på første stavning.

Tradisjonell trykkmarkering foreslår trykk på slutten av mange ord fra gresk og latin og språk som har utviklet seg fra latin, som italiensk, fransk og

IV

FORMLÆRE OG RETTSKRIVNING

SUBSTANTIV

HANKJØNNSORD

De fleste hankjønnsord blir bøyd slik:
en gutt   gutten   gutter   guttene

Ord på *-er* uten sammendrag i flertall, særlig innbyggernavn og ord som er laget av verb, for eksempel mange yrkesbetegnelser, får *-e* i flertall:
amerikanere   arbeidere
arabere   lærere

Merk: feil   feilen   feil   feila/feilene
liter   literen   liter   literne
meter   meteren   meter   meterne
-meter   -meteren   -metere   -meterne (f.eks. 100-meter)
sko   skoen   sko   skoa/skoene
ting   tingen   ting   tinga/tingene

HUNKJØNNSORD

De fleste hunkjønnsord blir bøyd slik:
ei/en dør   døra/døren   dører   dørene
Alle hunkjønnsord kan ha *ei* eller *en* som ubestemt artikkel.

Ved foranstilt eiendomspronomen kan vi velge:
min/mi bok, *din/di* bok, *sin/si* bok

Etter bestemt form hunkjønn på *-a*:
boka *mi*, boka *di*, boka *si*

Bestemt form entall: *boka* eller *boken*

Merk: Også adjektivabstrakter på *-het* har *-al/-en* i bestemt form entall.
Verbalsubstantiv på *-ing* har *-al/-en* i bestemt form entall.
De fleste ord på *-ning* får også *-al/-en*.

V

INTETKJØNNSORD

et år	året	år	åra/årene
et menneske	mennesket	år	menneska/menneskene
et problem	problemet	problem/	problema/problemene
		problemer	

Ubestemt flertall

Enstavingsord har vanligvis ingen ending: (flere) ark, bein, riv, søk

Flerstavingsord på *-e* har som oftest *-er*:

(flere) belter, stevner, tepper
Men: (flere) høve/høver, løyve/løyver, tilfelle/tilfeller

Mange flerstavingsord får ingen ending i ubestemt flertall:

(flere) angrep, besøk, eventyr, forsøk, forhold

Ofte valgfritt:

(flere) ansikt/ansikter, marked/markeder, produkt/produkter

Bestemt flertall

Hovedregel: valgfritt *-al/-ene*.

Unntak: Ord av typen *faktum* og *tema* har bare *-ene*.

Merk bøyningen av en del fremmedord som

faktum   *faktumet*   *fakta*   *faktaene*
(slik også: antibiotikum, kvantum, narkotikum)

tema   *temaet*   *tema/temaer*   *temaene*
medium   *mediet*   *medier*   *media/mediene*

(i sms. *medie-*: mediepølitikk, mediekunnskap)

senter   *senteret/*   *senter/sentre*   *sentra/sentrene*

sentret

sentrum   sentrumet/   sentra/sentre   sentra/sentraene/sentrene

sentret

Om ordboka

Ordforrådet

Boken inneholder så mange ord at en kan regne med å finne det en har bruk for, enten en skriver selv og trenger opplysninger om rettskrivning og bøyning, eller en støter på ord i blader, bøker, radio eller fjernsyn som en trenger forklaring på.

Oppstillingen

Ved dobbeltformer, for eksempel substantivformene **bein** el. **ben**, blir forklaringer, eksempler på bruk, faste uttrykk og etymologi ført opp under det første ordet, i dette tilfellet under **bein**. Under **ben** blir det henvist til **bein**. Korte opplysninger på under en linje står som oftest ved begge ord, f.eks. ved adjektivformene **bein** og **ben**.

Ordforklaringer og synonymer

Ordforklaringene er så pass grundige at det trolig bare i unntakstilfeller skulle være nødvendig å gå til større oppslagsverk. Boken inneholder mange synonymer, men vi har ikke sett det som noe mål å opplyse om så mange synonymer som mulig.

Trykkmarkering og uttaleopplysninger

I norsk ligger trykket vanligvis på første staving. Tradisjonell trykkmarkering foreslår trykk på slutten av mange ord fra gresk og latin og språk som har utviklet seg fra latin, som italiensk, fransk og spansk, for eksempel **advokat**, **agitere**, **amatør**, **normal**, **stasjon**. I østnorsk får størstedelen av disse ordene trykket på første staving. I denne boken står de uten trykkmarkering. En del ord fra gresk og latin står likevel med trykkmarkering. Det gjelder særlig fagord og andre ord som gjerne er noe uvanlige (som **adiaforon**, **ad infinitum**, **agenda**, **andante**, **dakapo**, **frapperende** og **furøre**). Ved ord som **avansement**, **baisse** og **clairvoyance** gis opplysninger om uttale.

7

Oppføring av substantiver

- Hankjønnsord med regelrett bøyning:

bil, -en betyr **bil** **bilen** **biler** **bilene** oppføring: -en

- Hunkjønnsord med regelrett bøyning:

tid, -a/-en betyr **tid** **tida** el. **tiden** **tider** **tidene** oppføring: -a/-en

- Ved bøyning av ord på -e, som **hanske**, **uke**, **eple**, overskriver vi e-en.
- Substantiver som avviker fra hovedreglene, står med fullstendig bøyning. Intetkjønnsord står med fullstendig bøyning.

Oppføring av adjektiver

- Oppføring av adjektiver:
  - » med -t: **fin**, -t (-t i intetkjønn entall, -e i flertall)
  - » med strek: **hyggelig**, - (ingen ending i intetkjønn entall, -e i flertall)
  - » uten noen tilføyelse: **stille** (ingen bøyning verken i entall eller flertall)
- Adjektiver som avviker fra dette mønsteret står med fullstendig bøyning.
- Adjektiver av typen **bustet(e)** har entall **bustet** el. **bustete**, flertall **bustete**. Oppføring i boka: **bustet(e)**.

Oppføring av verb

- Verb av typen **kaste** står med -a/-et:
  - » **kaste**, -a/et betyr -er i presens og valgfritt -a el. -et i preteritum og perfektum partisipp: **kaste**, **kaster**, **kasta/kastet**, **kasta/kastet**
- Verb av typen **lyse** står med -te:
  - » **lyse**, -te betyr -er i presens, -te i preteritum og -t i perfektum partisipp: **lyse**, **lyser**, **lyste**, **lyst**. Ved bøyning overskriver vi infinitivsendingen -e.
- Andre verb står med fullstendig bøyning.

Formlære og rettskrivning

Substantiv

Hankjønnsord

- De fleste hankjønnsord blir bøydd slik:

en gutt	gutten	gutter	guttene
---------	--------	--------	---------

- Ord på **-er** uten sammendrag i flertall, særlig innbyggernavn og ord som er laget av verb, for eksempel mange yrkesbetegnelser, får **-e** i flertall: **amerikanere, arbeidere, arabere, lærere.**

- Merk:

feil	feilen	feil	feila/feilene
liter	literen	liter	literne
meter	meteren	meter	meterne
-meter	-meteren	-metere	-meterne
sko	skoen	sko	skoa/skoene
ting	tingen	ting	tinga/tingene

Hunkjønnsord

- De fleste hunkjønnsord blir bøydd slik:

ei/en dør	døra/døren	dører	dørene
-----------	------------	-------	--------

- Alle hunkjønnsord kan ha *ei* eller *en* som ubestemt artikkel. Ved foranstilt eiendomspronomen kan vi velge:

<i>min/mi</i> bok	<i>din/di</i> bok	<i>sin/si</i> bok
-------------------	-------------------	-------------------

- Etter bestemt form hunkjønnsord på **-a**:

boka <i>mi</i>	boka <i>di</i>	boka <i>si</i>
----------------	----------------	----------------

- Bestemt form entall:

boka eller *boken*

- Merk:

- » Også adjektivabstrakter på **-het** har **-a/-en** i bestemt form entall.
- » Verbalsubstantiv på **-ing** har **-a/-en** i bestemt form entall.
- » De fleste ord på **-ning** får også **-a/-en**.

Intetkjønnsord

Ubestemt flertall

- Enstavingsord har vanligvis ingen ending: (flere) **ark, bein, riv, søk**
- Flerstavingsord på **-e** har som oftest **-er**: (flere) **belter, stevner, tepper**.
Men: (flere) **høve/høver, løyve/løyver, tilfelle/tilfeller**.
- Mange flerstavingsord får ingen ending i ubestemt flertall:
(flere) **ansikt/ansikter, marked/markeder, produkt/produkter**.

Bestemt flertall

- Hovedregel: valgfritt **-a/-ene**.
- Unntak: Ord av typen **faktum** og **tema** har kun **-ene**.
- Merk bøyningen av en del fremmedord som:

<i>faktum</i>	<i>faktumet</i>	<i>fakta</i>	<i>faktaene</i>
Slik også: <i>antibiotikum, kvantum, narkotikum</i>			
<i>tema</i>	<i>temaet</i>	<i>tema(temaer)</i>	<i>temaene</i>
<i>medium</i>	<i>mediet</i>	<i>medier</i>	<i>media/mediene</i>
I sammensetninger: <i>medie-</i> , for eksempel: <i>mediepolitikk, mediekunnskap</i>			
<i>senter</i>	<i>senteret/sentret</i>	<i>senter/sentre</i>	<i>sentra/sentrene</i>
<i>sentrum</i>	<i>sentrumet (sentret)</i>	<i>sentra/sentre</i>	<i>sentra/sentraene/sentrene</i>

Sammentrekking eller full form

Hankjønn

himmel	-en	himler	himlene
sommer	-en	sommere/somre(r)	-ne/somrene

- Unntak:
  - » **kenneler, kennelene; tunneler, tunnelene; weasel, weaselene.**
  - » Se lenger framme om yrkesbetegnelser og nasjonalitet.

Hunkjønn

aksel	aksla/akselen	akslar	akslene
frøken	frøkna/frøkenen	frøkner	frøknene
skulder	skuldra/skulderen	skuldre(r)	skuldrene

- Unntak: (full form i entall): **dattera** el. **datteren**, **søstera** el. **søsteren**.
- Merk disse flertallsformene: **døtre(r)**, **søstre(r)**, **mødre(r)**.

Intetkjønn

- I entall kan alle ord på **-el**, **-en**, **-er** skrives i full form, som hankjønnsordene.
- Full form eller sammentrekking:

fengsel	-et/-slet	-/-sler	fengsla/fengslene
teater	-et/-tret	-/-tre	teatra/teatrene
lager	-et	-/-gre	lagra/lagrene

- Merk disse ordene:

kjørel	-et/kjørlet	-/-er/-rlar	-a/-ene/-rla/-rlene
våpen	våpenet	våpen	våpna/våpnene
		søsken	søskena/søskenene

Adjektiv

	han-/hunkjønn	intetkjønn	flertall
1	god	godt	gode
2	åpen	åpent	åpne
3	sann	sant	sanne
4	blå	blått	blå/blåe
5	dum	dumt	dumme
6	farlig	farlig	farlige
7	norsk	norsk	norske
8	størst	størst	største
9	større	større	større
10	fillet el. fillete	fillet el. fillete	fillete

Forklaring:

- 1 De fleste adjektivene blir bøyd slik.
- 2 Adjektiv på **-en** blir bøyd slik, men det er to unntak:
eigen/egen – eiga/egen – eige/eget – eigne/egne og
liten – lita/liten – lite – små.
Også adjektiv på **-el** og **-er** får sammendraing i flertall: **enkle, magre**
- 3 Adjektiv som ender på dobbelkonsonant får forenkling av konsonanten framfor **-t** i intetkjønn (men: **fullt, spisst, visst**).
- 4 Adjektiv som ender på **-å** får **-tt** i intetkjønn og **-/e** i flertall.
- 5 Adjektiv på **-m** med kort vokal foran får dobbel m i flertall.
- 6 Adjektiv på **-ig** får ingen **-t** i intetkjønn.
- 7 Adjektiv for nasjonalitet på **-sk** og andre adjektiv på **-sk** med mer enn én staving får ingen **-t** i intetkjønn.
- 8 Adjektiv på **-t** får ingen **ny -t** i intetkjønn (f.eks. superlativer og perf.part).
- 9 Adjektiv på trykklett **-e** blir ikke bøyd (f.eks. komparativer og pres.part.)
- 10 Valgfritt **-et/-ete** i entall, **-ete** i flertall.

- Formen **eiga** er obligatorisk etter *mi, di, si*: *mi eiga bok*.
- Ellers kan en velge mellom **eigen** og **egen**.

Gradbøyning

- I gradbøyningen skiller vi mellom tre former:

positiv	komparativ	superlativ
fin	finere	finest

- Adjektiv på **-el**, **-en**, **-er** får sammendraing i komparativ og superlativ, f.eks:

edlere – edlest	åpnere – åpnest	vakrere – vakrest
-----------------	-----------------	-------------------

- Merk vokalskifte i ord som:

få	færre	færrest
lang	lengre	lengst
stor	større	størst
tung	tyngre/tungere	tyngst/tungest
ung	yngre	yngst

- Merk bøyning av disse adjektivene:

gammal/gammel	eldre	eldst
god	bedre	best
liten	mindre	minst
mange	flere	flest
mye	mer	mest
ond/vond	verre	verst
nær	nærere/nærmere	nærest/nærmest

Pronomen

Personlige pronomen

subjekt	jeg	du	han	hun	den	det
objekt	meg	deg	han/ham	henne	den	det
eieform	(min)	(din)	hans	hennes	dens	dets
subjekt	vi	dere	de			
objekt	oss	dere	dem			
eieform	(vår)	deres	deres			

- **Min, din** og **vår** er eiendomspronomen, se neste avsnitt.
- Etter **være** og **bli** kan vi velge mellom subjektsform og objektsform: *Det er jeg* eller *Det er meg*.
- Objektsform skal brukes når pronomenet er direkte objekt, indirekte objekt eller står etter preposisjon: *Han så dem, han sendte dem en hilsen, han sendte en hilsen til dem*.
- Høflig tiltale: *De, Dem, Deres* (men *dere* med liten «d» også i høflig tiltale).
- Merk at *de/De* blir uttalt «di».

Eiendomspronomen

min	mi/min	mitt	mine
din	di/din	ditt	dine
sin	si/sin	sitt	sine
vår	vår	vårt	våre

- *Sin* viser til et subjekt i 3. person: *Han tok hatten sin og gikk*.
- Hunkjønnsordene **mi, di, si** er obligatoriske etter ord med a-ending: *boka mi*. Framfor ord som kan få a-ending kan en skrive *mi* el. *min bok*.

annen	anna/annen	anna/annet	andre
ingen	inga/ingen	ikke noe/intet	ingen

- Hunkjønnsformen **anna** kan brukes sammen med art. ei: *ei anna jente*.

Verb

Svake verb

Svake verb er verb som har ending i preteritum: **-a, -et, -de, -dde, -te**. Vi har tre hovedgrupper svake verb, delt inn etter preteritumsendingene:

1. Preteritum på **-a/et**

- De fleste svake verb hører til i denne gruppen. Her finner vi blant annet verb som er avledet av substantiv og adjektiv uten omlyd:

kaste	kaster	kasta/kastet	kasta/kastet
-------	--------	--------------	--------------

2. Preteritum på **-de eller -te**

- De fleste har **-te, -t** i preteritum og perfektum partisipp.
- Verb med diftong i stammen: **bøye, veie**, og verb med **-g** og **-v** i stammen: **bygge, leve** får endingene **-de, -d**.

3. Preteritum på **-dde**, perfektum partisipp på **-dd**

- Til denne gruppen hører verb som ender på rotvokalen i infinitiv:

bo	bor	bodde	bodd
----	-----	-------	------

bu	bur	budde	budd
----	-----	-------	------

fø	før	fødde	fødd (gi mat)
----	-----	-------	---------------

gro	gro	grodde	grodd
-----	-----	--------	-------

nå	når	nådde	nådd
----	-----	-------	------

ro	ror	rodde	rodd
----	-----	-------	------

skje	skjer	skjedde	skjedd
------	-------	---------	--------

snu	snur	snudde	snudd
-----	------	--------	-------

spå	spår	spådde	spådd
-----	------	--------	-------

sy	syр	sydde	sydd
----	-----	-------	------

så	sår	sådde	sådd
----	-----	-------	------

Verb som faller utenfor de tre hovedgruppene

- **Føde** (få barn) bøyes slik:

føde	føder	fødte	født
------	-------	-------	------

- Preteritum på -a/-et el. -te, -a/-et el. -de el. -a/-et el. -dde:

arbeide	-er	-a/-et el. -dde	-a/-et el. -d
belønne	-er	-a/-et el. -te	-a/-et el. -t
bevege	-er	-a/-et el. -de	-a/-et el. -d
fordøye	-er	-a/-et el. -de	-a/-et el. -d
glede	-er	-a/-et el. -dde	-a/-et el. -d
håpe	-er	-a/-et el. -te	-a/-et el. -t
lege	-er	-a/-et el. -te	-a/-et el. -t
lønne	-er	-a/-et el. -te	-a/-et el. -t
skade	-er	-a/-et el. -dde	-a/-et el. -dd
vekke	-er	-a/-et el. -te	-a/-et el. -t
yte	-er	-a/-et el. -tte	-a/-et el. -tt
øke	-er	-a/-et el. -te	-a/-et el. -t

- Uregelrette verb:

burde	bør	burde	burdet
kunne	kan	kunne	kunnet
måtte	må	måtte	måttet
skulle	skal	skulle	skullet
tore el. tøre	tør	torde/turfte	tort/turt
ville	vil	ville	villet
vilte	veit	visste	visst

- Merk konsonantforenkling i preteritum og perf.part. av verb som:

begynne	begynner	<i>begynte</i>	<i>begynt</i>
bygge	bygger	<i>bygde</i>	<i>bygd</i>
dømme	dømmer	<i>dømte</i>	<i>dømt</i>
fylle	fyller	<i>fylte</i>	<i>fylt</i>

- Merk vokalskifte i verb som:

bringe	bringer	<i>brakte</i>	<i>brakt</i>
fortelle	forteller	<i>fortalte</i>	<i>fortalt</i>
rekke	rekker	<i>rakte</i>	<i>rakt</i>

sette	setter	satte	satt
velge	velger	valgte	valgt

- S-verb å merke seg:

finnes	fin(ne)s	fans/fantes	funnes
føles	føles	føltet	føltet
kjennes	kjen(ne)s	kjentes	kjentes
lykkes	lykkes	lyktes	lyktes
minnes	min(ne)s	mintes	mintes
mislykkes	mislykkes	mislyktes	mislyktes
mistrives	mistriv(e)s	mistrivdes	mistrivdes
møtes	møtes	møttes	møttes
omgå(e)s	omgå(e)s	omgik(ke)s	omgåttes
se(e)s	se(e)s	så(e)s	settes
skilles	skil(le)s	skiltes	skiltes
skjemmes	skjem(m)es	skjemtes	skjemtes
synes	syn(e)s	syntes	syntes
treffes	treffes	treftes	treftes/truffes
trenge	trenge(e)s	trengetes	trengetes
trives	triv(e)s	trivdes	trivdes

Sterke verb

- Sterke verb er verb som ikke har ending i preteritum.
- Nesten alle har vokalskifte som kalles *avlyd*.

De tre største gruppene av sterke verb, delt inn etter avlydsrekkene

					ord med tilsvarende bøyning
1	finne	finner	fant	funnet	<i>binde, brette, drikke, finne, rekke, (nå), sleppe, slippe, spinne, sprekke, springe, stikke, strekke, svinne, synge, treffe, trekke, vinde</i>
2	bite	biter	beit/bet	bitt	<i>grine, lite, slite</i>

	gli/ glide	glir/ glider	gled/glei	glidd	<i>gni, li(de), ri(de), stri(de), skri(de), svi, vri</i>
	skrive	skriver	skreiv/skrev	skrevet	<i>drive, gripe, knipe, pipe, rive, sige, skrive, snike, stige, svike</i>
3	bryte	bryter	brøt/brøyt	brutt	<i>skyte (pret. skjøt/skøyt)</i>
	krype	kryper	krøp/krøyp	krøpet	<i>fyke, ryke, skyve, smyge, stryke</i>
	nyte	nyter	nøt/nøyt	nytt	<i>flyte</i>

- Ordet **li(de)** har i perf.part. **lidd/lidt**; **skri(de)** har i perf. part. **skredet**.
- Verbene **gni, grine, stride, svi, vri** kan også bøyes svakt: **gnidde, grinte, stridde, svidde, vridde**.
- Merk:

by(de)	byr/byder	bød/bøy/bydde	budt/budd
fly(ge)	flyr/flyger	fløy	flydd/fløyet
flyve	flyver	fløy	flydd/fløyet
fryse	fryser	frøs/frøys	frosset
gyve	gyver	gjøv/gøyv	gyvd/gjøvet
ljuge	ljuger	løy	løyet
lyge	lyger	løy	løyet
lyve	lyver	løy	løyet

- Andre sterke verb:

be/bede	ber/beder	ba/bad	bedt
bli	blir	ble/blei	blitt
brenne (intr)	brenner	brant	brent
bære	bærer	bar	båret
dra	drar	dro/drog	dratt/dradd
ete	eter	åt	ett
falle	faller	falt	falt
fare	farer	for	fart
få	får	fikk	fått
gi	gir	ga/gav	gitt
gjelde	gjelder	gjaldt	gjeldt

gråte	gråter	gråt	grått
gå	går	gikk	gått
henge	henger	hang	hengt
hete	heter	hette/het	hett
hogge	hogger	hogde/hogg	hogd
holde	holder	holdt	holdt
hugge	hugger	hugde/hugg	hugd
komme	kommer	kom	kommet
la	lar	lot	latt
late	later	lot	latt
le	ler	lo	ledd
ligge	ligger	lå	ligget
løpe	løper	løp	løpt/løpet
se	ser	så	sett
sitte	sitter	satt	sittet
skinne	skinner	skinte/skein	skint
skjelve	skjelver	skalv	skjelvet
skjære	skjærer	skar	skåret
slå	slår	slo	slått
sove	sover	sov	sovet
stjele	stjeler	stjal	stjålet
stå	står	sto/stod	stått
suge	suger	sugde/saug el. -a/-et	sugd el. -a/-et
svelte	svelter	svalt	sveltet (lide sult)
sverge	sverger	svor el. -a/-et	svoret el. -a/-et
sverje	sverjer	svor el. -a/-et	svoret el. -a/-et
ta	tar	tok	tatt
vege	veger	vog	vegd
veve	vever	vevde/vok	vevd
vike	viker	veik/vek	veket
være	er	var	vært

Noen punkter om rettskrivning

Enkel- eller dobbeltkonsonant

- Vi forenkler dobbeltkonsonant

1	foran intetkjønns-t:	sann	sant	
2	i preteritum og perf.part:	kjenne	kjente	kjent
3	ved sammendraing:	sommer	somrer	
		sikker	sikre	

- Men:

full – fullt	viss – visst	lesse – lesste
---------------------	---------------------	-----------------------

for å skille dem fra

ful – fult	vis – vist	lese – leste
-------------------	-------------------	---------------------

Å eller og

- **Å** er infinitivsmerke og kan bare stå foran en infinitiv.
- **Og** er konjunksjon og binder sammen ord, setningsledd eller setninger.

sidestilte infinitiver	<i>Han kan både synge og spille</i>
------------------------	--

presens partisipp og infinitiv	<i>Han ble sittende og tenke</i>
--------------------------------	---

to sidestilte gjerninger	<i>Skal vi gå inn og diskutere saken?</i>
--------------------------	--

Fortidsprøven

- *Han vil prøve å/og leve sunt.* Vi gjør den første infinitiven om til fortid. Dersom den andre følger med har vi sideordning og skal bruke **og**.
- Blir den stående er det underordning, og vi skal bruke **å**: *Han prøvde og levde / å leve sunt.*
- Fortidsprøven viser at den siste infinitiven er underordnet. Vi må altså bruke **å**: *Han vil prøve å leve sunt.*

Deling av ord

- Om vi ønsker å dele ord ved linjeslutt, gjør vi det på en av disse måtene:

1	deling mellom leddene:	lære-bok, fjell-land
2	deling etter prefikset:	an-svar, be-drift
3	deling før suffikset:	frede-lig, arv-ing
4	deling før bøyningssending:	kjøp-er, nå-dde
5	en konsonant til neste linje:	bø-ker, ang-re

Sammen- eller særskrivning

- Hovedregelen er at ordene skal skrives hver for seg, for eksempel:

av garde el. av gårde	av sted	etter hvert	for øvrig	i alt
i dag	i fjor	i går	i morgen	i natt
om forlatelse	om igjen	på egen hånd	til sammen	til stede

- Sammenskriving:

imellom	derimot	dessverre	frampå	imens
igjennom	idet	ifra	iblant	imot
lanveisfra	nedenfor	overfor	overalt	attpåtil

- Valgfritt:

for di	el.	fordi
for resten	el.	forresten
i alle fall	el.	iallfall
i stedet	el.	isteden
i stedet for	el.	istedenfor
så pass	el.	såpass

- Merk forskjellig betydning:

gjøre alt for en	være altfor stor
det var en gang	ikke engang det
fram på høsten	være frampå
være i følge med	ifølge ekspertene

Forkortinger

- Punktum skal som hovedregel brukes i forkortinger: ca. dr. nr. dvs. osv. pga.
- Det er ikke punktum ved forkortinger for mål, vekt og myntenhet: mm, cm, dm, m, km, g, hg, kg, cl, dl, l, hl, kr

Aksentbruk

- I ord som **allé**, **armé**, **idé**, **kafé**, **turné** kan aksenttegnet sløyfes.
- Bøyning:

	allée	alléen	alléer	alléene
eller:	allé	alleen	alleer	alleene
eller:	alle	alleen	alleer	alleene

Rettskrivningsendringer fra 1. juli 2005

- Blant det nye nevner vi:

1	Skillet mellom hovedform og sideform faller bort		
Før:	jenta [jenten]	Nå:	jenta/jenten
2	Kjønn ved suffikset -ning		
Før:	betydning, -en	Nå:	betydning, -a/-en
3	Fra -au- til -øy- i preteritum		
Før:	brøt/braut	Nå	brøt/brøyt

Kommaregler

- 1 *Ole og Kari bodde i Oslo, og de hadde en hytte på Geilo. Han sa hva hun het, og hvor hun var ifra.*
Sideordnete setninger skiller vi med komma.
- 2 *Han sa hva hun het, men ikke mer.*
Foran «men» setter vi komma, selv om det ikke er setning etter.
- 3 *Da vi hadde spist middag, gikk vi en tur.*
Etter foranstilt leddsetning setter vi komma.
- 4 *Alle som vet svaret, må rette opp hånden.*
Etter innskutt leddsetning setter vi komma.
- 5 *Forskeren, som stolt viser oss rundt, stanser foran et tomatfelt.*
Innskutt unødvendig leddsetning får komma både før og etter.
- 6 *Ibsen, den kjente forfatteren, var født i Skien.*
Innskutte ledd får komma før og etter.
- 7 *Epler, plommer, pærer og bananer.*
Komma ved oppregning.
- 8 *Det blir fint vær i morgen, sa han.*
Komma foran «sa han», «tenkte han» osv.
- 9 *Ja, dette fikk jeg vite i går. Skal vi ta den turen, Nils?*
Komma ved svarord og tiltaleord.
- 10 Uten hensyn til reglene ovenfor kan vi sette komma når vi synes det gjør meningen tydeligere. Vi kan også sløyfe komma uten hensyn til reglene ovenfor om vi synes meningen kommer tydeligere fram da.

REDESIGN AV BOKAS INNMAT

Selve ordbokdelen

absentere, -te (fra lat.); **absentere seg** fjerne seg
absint, -en (fra gr., malurt) grønnlig likør av malurt med 65 volumprosent alkohol

absolusjon, -en (lat.) syndsforlatelse, tilgivelse (i den katolske kirke); *absolvere, -te*

absolutt, -et, -/er, -a/-ene (lat., løst fra) absolutt krav; entydig begrep;

absolutt, - (adj.) uinnskrenket, betingelsesløs, definitiv, kategorisk; (adv.) fullstendig, helt, *absolutt nødvendig* (ofte mots. *relativ(t)*); **absolutt ikke** slett ikke; **absolutt flertall** mer enn halvparten av stemmene; **absolutt gehør** evne til å kunne bestemme tonehøyde bare ved hjelp av øret; **absolutt komparativ** komparativ som ikke uttrykker sammenlikning: *en bedre middag, en eldre mann*; **absolutt superlativ** superlativ som ikke uttrykker sammenlikning: *med største fornøyelse, uten den ringeste anelse*

absolvere, -te gi absolusjon

absorbere, -te (lat.) sugе inn, opp; oppta i seg; **absorpsjon, -en** det å absorbere, innsuging, oppsuging

abstinens, -en (fra lat., holde seg fra) avhold, særlig fra alkohol, tobakk og narkotiske stoffer;

abstinenssymptom, -et, -/er, -a/-ene fysisk el. psykisk plage som kan oppstå når en brått slutter med å bruke visse vanedannende rusmidler, f.eks. kvalme, svetting, smerter, depresjon, angst, rastløshet, anspenhet, konsentrasjons- og hukommelsessvikt; **abstinent, -** (adj.) avholdende

abstrahere, -te (lat., trekke fra, skille ut) sammenfatte, skille ut fellestrekk ved forskj. ting; danne begreper på grunnlag av fellestrekk ved mange forskj. ting (begrepet *stol* bygger på fellestrekk ved mange forskj. stoler);

abstraksjon, -en det å abstrahere; noe som bare er tenkt og ikke er konkret; det at meningsinnholdet i et ord er frigjort fra de konkrete objektene ordet refererer til;

abstrakt, -et, -/er, -a/-ene substantiv med abstrakt betydning, *tro, håp, kjærlighet* (mots. *konkret*); **abstrakt, -** (adj.) som bare kan gripes med tanken; ikke-sanselig, løsrivet fra det sanselige (mots. *konkret*)

absurd, - (adj.) (fra lat.) meningsløs, fornuftsstridig; **absurditet, -en** meningsløshet

a cappella (it., i kirkestil) mus.: korsang uten ledsagelse av instrumenter

accent aigu (utt. aksangtegy) (fr.) tegnet ´; **accent circonflexe** (utt. aksang sirkångfleks) tegnet ^; **accent grave** (utt. aksang grav) tegnet `

action (utt. æksjen) (eng.) handling; fart, tempo

AD el. **a.D.** fork. for *anno Domini*, i det Herrens år
ad (prep.) (lat.) til, angående, om (i lat. uttrykk som *ad absurdum, ad acta, ad hoc, ad infinitum, ad libitum, ad notam, ad undas*); **ad absurdum** (lat., til det absurde); **reducere ad absurdum** påvise

Hengende innrykk og halvfet *Times New Roman* sammen med parantes og kursiv er de eneste hjelpemidlene for å signalisere ordenes semantiske status i dagens utgave av Escola forlags ordbøker.

Til høyre: Her starter bokstaven A i den nåværende ordboka. Legg merke til minimale innermarger, og at sidetallet er 1, mens det egentlig godt kunne stått 23, siden alle sider fra og med smusstittel-siden skal være med i tellingen.

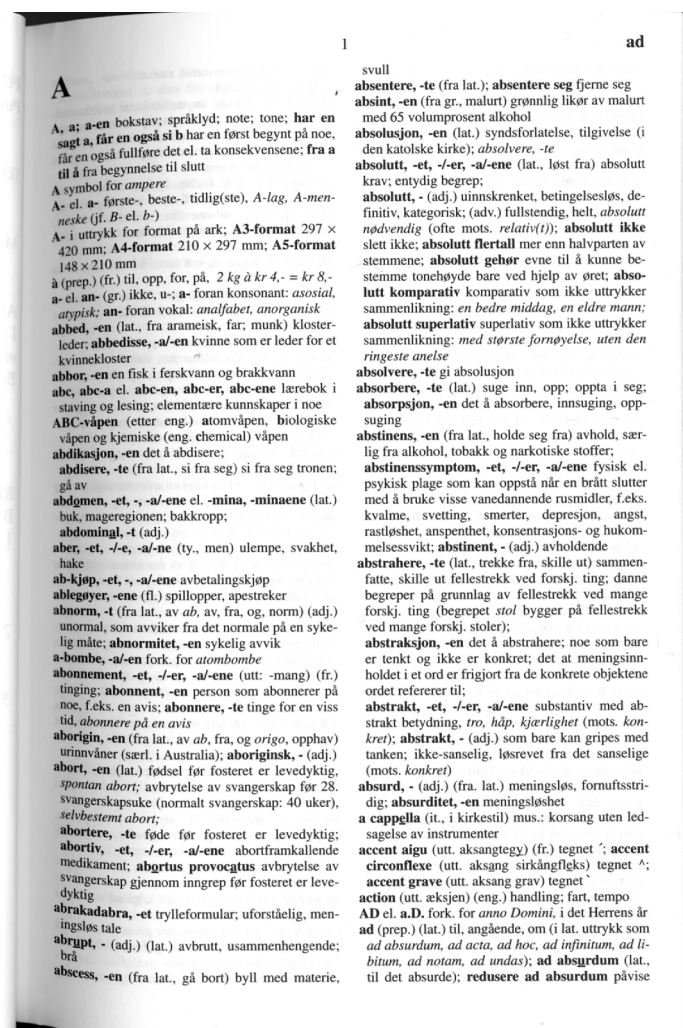
Betydningen av tydelig semantisk koding

Det finnes mange virkemidler for å signalisere ordenes semantiske status: innrykk/hengende innrykk, ulike skrifttyper (eks. grotesk til oppslagsord og antikva til oppslagstekst), skrifttypens ulike varianter: som *alfabetvariant* (minuskler, versaler, kapiteler), *positur* (normal, kursiv), *fethetsgrad* (mager, normal, halvfet, ekstra fet, etc), *bredde* (smal, normal, bred, etc), *skriftstørrelse* (ulike punktstørrelser), *punktueringstegn* (skråstrek, parantes, klammer) og andre *grafiske symboler* (for eksempel ulike pilsymboler).

Ved siden av uthevet skrift i hengende innrykk til oppslagsordene, bruker Escola Forlags eksisterende ordbøker ingen andre hjelpemidler for å signalisere ordenes semantiske status enn parantes og kursiv. Oppslagsord og bøyning er satt i halvfet *Times New Roman*, forklaringsteksten er satt i *TNR regular*, etymologi og ordklassetilhørighet og uttale er satt i parantes, eksempler, henvisninger er satt i kursiv og parantes, mens fremmedord er satt i kursiv.

Fast rekkefølge på de ulike kategoriene er selvsagt også med på å signalisere status. Imidlertid er det ikke alltid at *alle* kategoriene er med, noe som kan bidra til å forvirre brukeren.

På de påfølgende sidene viser jeg mine endelige prototyper på nytt design.

akutt

akutt, - *adj* [fra lat kvass] som kommer brått og utvikler seg raskt, *akutt sykdom* (mots. ▷ KRONISK); **akuttavdeling**, -*a/-en* avdeling på sykehus for pasienter som trenger behandling straks

akva- [lat vann] vann; **akvakultur** -*en* vanndyrking, havbruk; oppdrett av fisk el. skalldyr

akvarell, -*en* [fra it] maleri i vannfarger

akvarie- [fra lat vann] i sms. som gjelder ▷ AKVARIUM: *akvariefisk, akvarieplanter; akvarium, -iet, -ia/-iene* beholder el. avgrenset område med vann til å ha vanndyr og vannplanter i; bygning med akvarium

akvedukt, -*en* [av lat vann og ductus (ledning)] vannledning over bakken på steinbuer

AL fork. for andelslag

al, -*et* [norr] oppdrett

à la [fr fork. for à la mode de] på samme måten som, i stil med: *en komedie à la Chaplin*

à la carte /alakart/ [fr] etter spiskartet (til forskjell fra dagens meny, dagens rett)

A-lag el. **a-lag** -*et, -, -a/-ene* førstelag

à la mode /alamådd/ [fr] på moten

alarm -*en* [fra fr, it til våpen] varselsignal; **slå alarm** varsle fare, gjøre anskrik; **alarmere**, -*te* varsle alarmsignal; gjøre urolig, skremme; **alarmerende** *adj* skremmende

Albania; **albaner**, -*en, -e, -ne; albansk, -albatross, -*en* [gj. eng fra port] fugl med svært lange vinger*

albin, -*t* *adj* som gjelder albinisme;

albinisme -*en* det å være albino; **albino** -*en* [gj. port, sp fra lat hvit] menneske el. dyr som mangler pigment i hud, hår og øyne

alblue, -*en* [norr] midtre ledd på armen; **bruke albuene** presse seg fram; **ha spisse albuer** presse seg fram og ikke ta hensyn til andre;

alblue, -*a/-et; alblue seg fram* bane seg vei;

albu(e)rom, -*mmet, -, -mma/-mmene* armslag plass, bevegelsesfrihet

album, -*et, -/er, -a/-ene* [lat hvit] bok med reine sider til bilder, frimerker o.l.; (omslag til) langspillplater

aldeles *adv* [fra da] helt, fullstendig, fullt ut

alder, -*en, -e/-dre(r), -ne/-drene* [norr] tid som en el. noe har vært til i, levealder; livsstadium, en mann i sin beste alder; tidsrom, atomalder;

alderdom, -*mmen* [fra ty] den tiden da en er gammel, få en god alderdom; høy alder;

alderdommelig *adj* gammel; gammeldags;

aldersbolig, -*en* bolig der eldre steller seg selv;

aldersgrense, -*a/-en* gå av for aldersgrensen;

aldersheim, -*en* el. **aldershjem**, -*mmet, -, -mma/-mmene* kommunalt pleiehjem for eldre; **aldrende** *adj* noe tilårskommen, som begynner å bli gammel; **aldres, aldres, aldrede, aldres** bli eldre, bli gammel

aldri *adv* [norr] eg. ikke i noen tid, av *aldr*, tid, og -*gi*, ikke] ikke noensinne, *bedre seint enn aldri*; slett ikke, på ingen måte

aldring, -*a/-en* det å bli gammel el. eldre

ale, -*te, -t el. -et, -et* fø opp, fostre opp, oppdrette, *ale opp sauer*

aleine el. **alene** *adv* [ty] enslig, for seg selv, en ulykke kommer sjelden alene; **aleineforelder** el. **aleneforelder**, -*en, -dre, -dra/-drene* en mor el. far som er alene om å ta seg av barnet

aleksandriner, -*en, -e, -ne* [fra fr] (etter versemålet i gamle dikt om Aleksander den store) seksfotet jambisk versemål

alen, **alna/-en, -/alner, -alnene** [norr] lengdemål, 0,6275 m (Opph. avstanden fra albuen til fingerspissene; andre naturlige lengdemål: tomme, fot og favn); **legge en alen til sin vekst** bli dyktigere; **de er to alen av samme stykke** de er av samme (dårlige) slaget (eg. om ▷ STOFF)

alene el. **aleine** *adv*; **aleneforelder** el. **aleineforelder**, -*en, -dre, -dra/-drene* se ▷ ALEINE

alfa, -*en* [gr] første bokstav i det greske alfabetet; **alfa og omega** (første og siste bokstav i det greske alfabetet) det viktigste, grunnprinsippet

alfabet, -*et, -/er, -a/-ene* [av gr *alfa* og *beta*, de to første bokstavene i det greske alfabetet] bokstavene i et skriftsystem ordnet i rekke, ordne etter alfabetet; **alfabetisere**, -*te* ordne alfabetisk; **alfabetisk**, -*adj* etter alfabetet

alfanumerisk, -*adj* [etter eng av gr og lat] som inneholder både bokstaver og tall

al fine [it] mus: til slutten

alfons, -*en* [fr etter tittelpersonen i et skuespill av Dumas] hallik

al fresco [it på det friske] om veggmaleri: på våt mur (mots. ▷ AL SECCO); **alfreskomaleri**, -*et, -/er, -a/-ene* freske, maleri på våt mur

alge, -*en* [fra lat] en- el. flercellet vann- og sjøplante

algebra, -*en* [gj. it, lat fra arab forening] grein av matematikken som gjelder likninger med en el. flere ukjente, bokstavregning;

algebraisk, -*adj*

Algerie /alsjeri/ **algerier**, -*en, -e, -ne; algerisk, -*adj**

alias *adv* [lat ellers] også kalt; den samme som

alibi, -*et, -/er, -a/-ene* [lat på et annet sted] bevis for at en var på et annet sted enn gjerningsstedet da forbrytelsen ble begått; dekke, kamuflasje; rettferdiggjøring

alkalisk, -*adj* [fra arab planteaske] basisk, syre- nøytraliserende

alke, -*a/-en* [norr] en sjøfugl

alkis, -*en* [fra sv] alkoholiker; **alkohol**, -*en* [arab] rusdrikk; **alkoholholdig**, -*adj*; alkoholholdige drikker brennevin, over 21 volumprosent alkohol; vin, under 21 volumprosent; øl og mjød (hønningvin), over 2,5 volumprosent; **alkoholiker**, *en, -e, -ne* person som ikke har sin alkoholbruk under kontroll; **alkoholisme**, -*en* sykkelig trang til alkohol; **alkoholist**, -*en* alkoholiker; **alkoman**, -*t* *adj* avhengig av alkohol

alkotest, -en prøve av utåndingsluften for å finne ut om en person har drukket alkohol

alkove, -en [arab] lite soverom

alkymi, -en [gj. lat fra arab] gullmakerkunst; **alkymist, -en**

all, alt, alle *ub. pron* all den tid siden, ettersom; i alle fall iallfall; i alt til sammen; alt i alt summa summarum, i det store og hele; til sammen; alt i hop alt sammen; når alt kommer til alt alt i alt, i alt vesentlig, egentlig

Allah [arab] guden, av *al* (b. art) og *ilah* (gud)] muslimesnes gud

allé, -een, -eer, -eene [fra fr av *aller* (gå)] vei el. gate med trær på begge sider

allegori, -en [fra gr] gjennomført billedlig framstilling; allegorisk, - *adj*

allegretto, -en [it] musikkstykket el. sats som skal spilles allegretto; **allegretto, -et, -/er, -a/-ene** mindre del av musikkstykket som spilles allegretto; allegrettotempo; **allegretto** *adv* mus.: raskt, men litt langsommere enn

▷ ALLEGRO

allegro, -en [it] musikkstykket el. sats som skal spilles allegro; **allegro, -et, -/er, -a/-ene** mindre del av musikkstykket som spilles allegro; allegrot tempo; **allegro** *adv* mus.: raskt, livlig

allehelgensdag, -en minnefest for martyrer og helgener, i Norge: første søndag i november

allehånde, -en [etter ty] et krydder

allehånde *adj* [da] i fl: allslags

allmannseie *subst* vanlig eiendel, noe alle har

aller *adv* forsterkende foran superlativ, aller best; aller nådigst under tvil, motvillig

allerede *adv* [ty] alt, jeg har allerede gjort det

allergen, -et, -/er, -a/-ene [av gr *allos* (annen) og *ergeia* (virkning)] allergiframkallende stoff; **allergi, -en** overfølsomhet for visse stoffer; **allergiker, -en, -e, -ne** person som er allergisk; **allergisk, -** *adj* overfølsom for visse stoffer, være allergisk mot pollen

alle sammen se sammen

allesteds *adv* alle steder, overalt; **allestedsfra** *adv* fra alle steder; **allestedshen** *adv* til alle steder; **allestedsnærværende** *adj* som er overalt

alle vegne *adv* overalt

allfarveg el. **allfarvei, -en** vanlig ferdselsvei, utenfor allfarvei

allianse, -en [fra fr] sammenslutning, forbund; **alliansefri, -tt** *adj* ikke tilsluttet en militærpakt; **alliere, -te**; alliere seg med slutte forbund med, slå seg sammen med; **alliert, -** *adj*; en alliert en man er i allianse med, forbundsfelle

alligator, -en [eng fra lat] amerikansk krokodille

allikevel *adv* [ty] likevel

allitterasjon, -en [fra lat (til) og *litera* (bokstav)] bokstavrim som består i at trykksterke ord begynner med samme konsonant el. med ulike vokaler

allmannamøte, -et, -er, -a/-ene allmøte, møte

for alle på en arbeidsplass

allmektig, - *adj* [etter ty] som har all makt

allmenn, -ent *adj* [norr] felles for alle, som gjelder alle; offentlig; vanlig; generell, ikke spesialisert; **allmenndannelse, -en** el. **allmenndanning, -a/-en** [etter ty] kunnskaper som ikke har med noe spesielt yrke å gjøre, og som alle mennesker bør ha et visst minimum av, f.eks. om språk, historie, diktning, kunst; **allmenndannende** *adj* som gir allmenndannelse; allmenndannende fag el. allmennfag fag som ikke gir yrkesutdanning, men som er nyttige for alle mennesker uansett hvilket yrke de har, og som også kan være et fundament for yrkesutdanning;

allmenndannende skole skole som har allmenndanning som målsetting, f.eks. grunnskolen og allmenn studieretning i den videregående skolen; **allmennfaglig, -** *adj* som gjelder allmennfag, allmennfaglig studieretning; **allmenngyldig, -** *adj* gyldig for alt og alle, universell;

allmennhet, -a/-en i bf: folket, offentligheten

allmenning, -en [norr] skog- el. fjellområde som en bygd el. flere har rett til å bruke som fellesområde til f.eks. beite, jakt, fiske; bred gate

allmennelege, -en lege som tar imot alle typer pasienter (jf. ▷ SPESIALIST); **allmennmedisin, -en** legevirksomhet drevet av allmennelege;

allmennpreventiv, -t *adj* som virker forebyggende på allmennheten;

allmenntilstand, -en generell helsetilstand

allmue, -en [norr] særl. før: folket, de brede lag

allmøte, -et, -er, -a/-ene allmannamøte, møte for alle på en arbeidsplass

allokere, -te [gj. eng fra lat] tildele

all right el. **åltreit, -, -/e** *adj* [eng] helt i orden; grei, pålitelig, *en åltreit kar*; *adv* godt, vel, *hun synger åltreit*

allrom, -mmet, -, -mma/-mmene rom for flere sysler, ofte kombinert med kjøkken

allround /ålrønd/ *adj* [eng] allsidig, som behersker flere disipliner el. fagområder;

allrounder, en, -e, -ne allsidig person

allsang, -en [gj. sv etter eng] fellessang i større forsamling

allsidig, - *adj* [gj. da fra ty] som behersker flere disipliner el. fagområder, allround, en allsidig person; som omfatter mange områder

allslags, all slags *adj* alle slag, allslags folk

alltid *adv* [ty] til alle tider, stadig, støtt, bestandig, hun er alltid blid; uten unntak; nok, gjerne, det blir alltid en råd

alltids *adv* [ty] saktens, nok, gjerne

allting el. **all ting** *ub. pron* [ty] alle ting, alt, når enden er god, er allting godt; hvorom allting er hvordan det nå er

Alltinget nasjonalforsamlingen på Island

alludere, -te [fra lat]; alludere til hentyde til, sikte til; **allusjon, -en** hentydning til kjente bøker, uttalelser, personer, omstendigheter

a

cocktail

cocktail, -en [eng hanestjert, uvisst opph.] alkoholholdig blandingsdrikk

coitus el. **koitus**, -en /ko-itus/ [fra lat gå sammen] samleie

collage el. **kollasj**, -en /kållasj/ [fr av *coller* (lime)] bilde som er limt sammen av forskj. materialer som tøybiter, utklipp fra plakater, blader osv.

college, -et, -/er, -a/-ene /kållidsj/ [eng] i USA: fireårig høyere skole der de to første årene svarer omtrent til de to siste på allmennfaglig studieretning i den videregående skolen

collie, -en /kålli/ [eng] se ▷ GJETERHUND

Colombia; **colombianer** el. **kolombianer**, -en, -e, -ne; **colombiansk** el. **kolombiansk**, -columbiegg enkel, men genial løsning (etter Kristoffer Columbus, 1451–1506, som fikk et egg til å stå på enden ved å sette det så hardt på bordet at enden ble slått flat)

comeback, -en, -, -ene el. -et, -, -a/-ene /kåmbækk/ [eng] gjenopptreden, det å begynne igjen etter en tids fravær

comme il faut /kåmilfå/ [fr] korrekt, passende, dannet

con amore /kån amåre/ [it] med kjærlighet, av lyst (om et arbeid man utfører med glede)

connaisseur, -en /kånnæsør/ [fr] kjenner, skjønner

consommé, -een, -eer, -eene [fr] buljong

container el. **konteiner**, -en, -e, -ne [eng av *contain*, inneholde] beholder for transport av gods

contra prep [lat mot] bare i uttrykket: *pro et contra*, for og mot (jf ▷ KONTRA)

copyright, -en /kåpirait/ [eng] opphavsrett til litterært verk; enerett til opptrykk

corner, -en, -e, -ne [eng hjørne] hjørnespark i fotball

cornflakes, -en /kårnfleiks/ [eng *corn* (mais) og *flake* (flak)] ristete maisflak

corny el. **korny** /kårni/ adj [eng] sprø, tullet

Costa Rica; **costaricaner** el. **kostarikaner**, -en, -e, -ne; **costaricansk** el. **kostarikansk**, -cottage cheese subst /kåttidsj tsjis/ [eng hytteost] ostemasse av skummet surmelk, skjørost

couchette, -en /kusjett/ [fr av *se coucher* (legge seg)] liggeplass, soveplass i tog

country and western /køntri ænd vestern/ [eng] popmusikk påvirket av amerikansk folkemusikk; **countrymusikk**, -en am. folkemusikk (oppf. fra Sørstatene i USA)

couronne, -en /kurånn/ [fr] spill som likner på biljard

cover, -et /kåvver/ [eng dekke] plateomslag

cowboy, -en /kåbbåi/ [eng kugutt] ridende gjeter på kvegfarm i USA

cox, -en [eng] romann i kapproingsbåt

coyote, -en [fra am. indianerspråk] prærieulv

CP el. cp fork. for ▷ CEREBRAL PARESE

crack, -en [eng] kokainbasert narkotisk stoff

crazy /kreisi/ adj [eng] forrykt, gal, løssluppen

credo, -et, -/er, -a/-ene [lat jeg tror] trosbekjennelse

crescendo, -en el. -et, -/er, -a/-ene [it] /kresjendo/ musikk som blir spilt el. skal spilles med økende styrke; **crescendo** adv mus: med økende styrke

cruise, -et, -, -a/-ene /krus/ [eng fra nederl krysse] fornøyelsesreise med skip; **cruise**, -a/-et være på cruise

C-språk i den videregående skolen: fremmedspråk som eleven ikke har hatt undervisning i tidligere

Cuba; **cubaner** el. **kubaner**, -en, -e, -ne; **cubansk** el. **kubansk**, -

cup, -en /køpp/ [eng] konkurranse etter utslagsmetoden

curare, -en [gj. port, sp fra søram indianerspråk] søramerikansk plantegift

curling, -en /køriling/ [eng] spill på isflate der det gjelder å få en glatt stein så nær et bestemt mål som mulig

curriculum vitae, -et, -/er, -ene /kurrikulum vitæ/ [lat] redegjørelse for levnetsløp, utdanning og arbeidserfaring; fork. CV el. cv; CV el. cv, -en el. -et, -er, -a/-ene fork. for ▷ CURRICULUM VITAE

C-vitamin, -et, -/er, -a/-ene askorbinsyre, vannløselig vitamin som fins i frukt og grønnsaker, f.eks. appelsin og kålrot

cyklam el. **syklam**, -et [gr] kunstig søtningmiddel (bl.a. brukt av diabetikere)

cymbal el. **sybmal**, -en el. **cymbel** el. **symbol**, -en, -bler, -blene [gr] et slaginstrument

cyste, -en [fra gr blære] væskefylt sekklikkende hulrom i kroppsvev

cøliaker, -en, -e, -ne [gr bukhule; tarmer] person som lider av cøliaki; **cøliaki**, -en fordøyelsessykdom hos mennesker som ikke tåler gluten, et protein i hvete, bygg, rug og havre

D d

D, d; **d-en** bokstav; språklyd; note; tone

D romertall: 500

d symbol for ▷ DESI-

da adv oftest trykksterkt: på den tid, *da hadde han allerede spilt piano i tre år*; i så fall, *da kan det være det samme*; trykklett: likevel, enda, vel, nå, så, *jeg håper da det*

da konj tid: om den enkelte gang (jf. ▷ NÅR), *da jeg ble seks år*; *fikk jeg sykkel*; årsak: siden, etter-som, fordi, *da vi skulle gå langt, tok vi med niste*

daa symbol for dekar

dabbe, -a/-et; dabbe av slappe av, avta, gå tilbake, minke, interessen dabbet av etter hvert

dadaisme, -en kunstretning i tiden 1915–1922 med sterkt nihilistisk preg

dadda, -en barnepike

daddel, -en, dadler, dadlene [fra ty av gr] en sydfrukt

daddel, -en [ty] feil, mangel, en ridder uten frykt og daddel; kritikk; **dadle, -a/-et** kritisere, klandre

daff, daft *adj* slapp, lat;

daffe, -a/-et gå og slenge, dra seg

dag, -en [norr] den delen av døgnet da det er lyst, dag og natt, dagen gryr; arbeidsdag, åtte timers dag; i dag på den dagen el. datoen vi nå har; i **dag morges** om morgenen i dag, i dag tidlig; **komme for en dag** komme fram, bli kjent; **gi en god dag** i gi blaffen i, ikke bry seg om; **se dagens lys** bli til; **legge for dagen** vise; **ta av dage** drepe, ta livet av; **år og dag** lenge; **den dag i dag** ennå, fremdeles; **være dags for** [fra sv] være tid for, være på tide med; **god dag** en hilsen, *god morgen, god kveld, god natt!*; i **morgen den dag** i morgen og ikke en dag seinere

dagbok, -a/-en bok for daglige notater om det en opplever, skrive dagbok

dagbrott /-å-/ el. **dagbrudd, -et, -, -a/-ene** gruve der malmen blir brutt på jordoverflaten

dagdriver, -en, -e, -ne person som bare går og drar seg og ikke vil arbeide, lediggjenger, lathans, døgenikt

dagdrøm, -mmen, -mmer, -mmene fantasering i våken tilstand; **dagdrømme, -ømte, -ømt** fantasere, bygge luftslott

dage, -a/-et dages; dages, dages, dagedes, dages bli dag, lysne

dagevis *adv*; i **dagevis** i mange dager

daggry, -et tiden da det begynner å lysne av dag, tidlig morgen, grålysning, dagning, *stå opp ved daggry*

daghavende *adj*; **snakke med daghavende** snakke med den som har vakt den dagen

dagheim, -en el. **daghjem, -mmet, -, -mma/-mmene** heldagsbarnehage

daglig, -adj som skjer (nesten) hver dag, i *daglig bruk*; som hører hverdagen til, vanlig; **til daglig** vanligvis; **dagligdags, -adj** alminnelig, hverdagslig; **dagligliv, -et** hverdagsliv; **dagligtale, -en** vanlig talemål; **dagligvare, -a/-en** (ofte i fl.) vare som brukes hver dag

dagmamma, -en kvinne som passer andres barn i sitt eget hjem

dagne, -a/-et dages; **dagning, -a/-en** tidlig overgang fra natt til dag

dagpasient, -en pasient som er på sykehus el. annet pleiested om dagen og hjemme om natten

dagpendler, -en, -e, -ne person som reiser til og fra arbeidsplassen hver dag (jf. ▷ UKEPENDLER)

dagsaktuell, -elt *adj* aktuell akkurat nå

dagsarbeid, -et arbeid som kan gjøres på én dag

dagsenter, -et/-tret, -/-tre, -tra/-trene sted der en viss gruppe mennesker, f.eks. eldre, kan være om dagen og eventuelt få hjelp

dagsnytt *subst* nyhetssending i NRK, radio

dagsorden, -en [etter ty] sakliste; **stå på dagsordenen** også: være emne for debatt, være aktuell

dagsrevy, -en nyhetssending i NRK, fjernsyn

dagstøtt *adv* hver dag

dagsverk, -et, -/er, -a/-ene én dags arbeid

dakapo, -en det som spilles dakapo; **dakapo, -et, -/er, -a/-ene** utropet «dakapo!»; dakaponummer; gjentakelse; **dakapo** *adv* [it fra hodet] fra begynnelsen, forfra, en gang til, om igjen, *spille dakapo*

daktyl, -en [fra gr] versefot med en tung og to lette stavinger, *tung-lett-lett*

dal, -en [norr] stor og langstrakt fordypning i terrenget; **dalbotn, -en** innerste del av en dal; **dalbotn** el. **dalbunn, -en** nederste del av dal

dale, -te [fra ty] gå langsomt ned, senke seg; *flyet dalte*; avta, gå tilbake: *interessene dalte*

dalføre, -et, -er, -a/-ene lang dal, sammenhengende daler

dam, -mmen, -mmer, -mmene [norr] vasspytt; demning; basseng

damask, -en [eng av lat tøy fra Damaskus] stoff med innvevd mønster

dame, -a/-en [norr] gj. fr fra lat *domina* (herskerinne)] kvinne; kvinne med fin oppførsel; **damenes vals** vals som damene skal by opp til

damoklessverd, -et stadig truende, overhengende fare (etter et gresk sagn om en mann, Damokles, som fikk sitte på herskerens trone og var glad for det til han oppdaget at han satt under et sverd som hang i et hestehår)

damp, -en [ty] stim, fuktighet; **dampe, -a/-et** gj. fra seg damp

dandere, -te [fr] ordne, pynte

dandy, -en [eng uvisst opph.] sprade, laps

danisme, -en [etter ty av lat] ord el. uttrykk fra dansk i et annet språk, særlig nordisk

dank, -en; drive dank gå og slenge, ikke gjøre noe; **danke, -a/-et**; danke ut vinne over, konkurrere ut

Danmark; danske, -en; dansk, -dann *adv*; **dann og vann** [ty *dann und wann*] nå og da

danna, -, -el. dannet, -, -ete/-ede *adj* høflig, veloppdragen; **danne, -a/-et** forme, skape, lage; grunnlegge

dannebrog *subst* Danmarks flagg

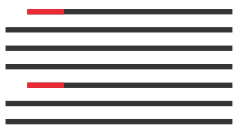
dannelse, -en folkeskikk, oppførsel; et visst nivå i kunnskap og væremåte; **dannelse, -en** el. **danning, -a/-en** det å danne; tilblivelse

dans, -en [norr fra fr] rytmiske bevegelser til musikk; **det blir snart en annen dans** det blir snart strengere; **det går som en dans** det er lett; **dans på roser** problemfritt liv; **danse, -a/-et** utføre dans; **danse etter ens**

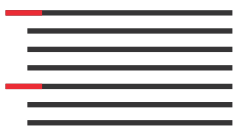
d

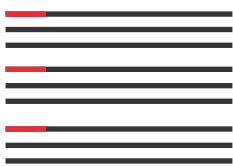
FORKLARINGER PÅ DESIGNVALG

Innrykk: oppslagsordet er plassert lenger til høyre enn resten av innførselen.

Hengende innrykk: oppslagsordet er plassert til venstre for resten av innførselen.

Verken eller: oppslagsordene tydeliggjøres gjennom en halv blanklinje over hver innførsel.

Verken eller 2: oppslagsordene tydeliggjøres gjennom skrifttype som skiller seg fra resten av innførselen.

jevings fått (KarmøyOrdt), jfr *II gjeve* og *gjevende* slutten.

gjevning-ljos el **-lys** adj [målff *gjevninge*] i vend *det var gjevningelyst* så lyst at dei var ute og gav kyrne; det var på den tida dei gav kyrne (RøldalM).

gjevl m sjå *I gjevl*.

I gjevla v sjå *gjevla*.

II gjevla v sjå *gimla*. **gjevling f** sjå *gimling*.

gjevtentnt adj sjå *gjevtentnt*.

gjev mild adj [Gbr1769, A *gimild*; e skr òg

giv- (Fedrah; KrohnFerd 36); målff òg *jemild*

(Voss, Meland, Solund, Stangvik, Surnadal, Stjør);

jfr sv *gimild*; gno *gjafmildr*; sjå òg *gævild*] som

gjærne gjev (gæver); raus; gjæv (II, I); kostgjeven

(TinnSkul. I, 156, Voss, Meland, Solund, Norddal,

Stangvik, Surnadal, StjørM): (kongen) *er ovleg*

gjev mild mot sine menn (He.ES 17) / **å var*

mitt hjarta gjev mildt som di hand, når du såv ditt

frø om våren (H.Ga.S 7) / *ei klok kvinne deler*

gjev mildt med mannen både lykke og uro .. under

svangerskapen (E.Christ. og MæhleKE 109) //

(om jord, natur) som yter i rik mon, som kastar

mykje av seg; fruktbar: *jordi hadde voret meg ein*

rik, gjev mild hage (Fedrah 1878). **gjev milde** f [e skr

òg *gimilde*; genus òg m (Bøjul 134)] det å vera

gjev mild; raustleik (Ferdamannen 1866,92): *dei*

rosade Hr. John fyr hans gjev milde; han hadde gjevet

deim både hestarne og sadlarne (Fedrah 1878) /

(han) *hev vorte fatig av alt for stor gjev milde* (SS

1928,447). **gjev mildskap** m gjev milde (S.N; Maul.

I II,107): *med gjev mildskap skal ein sigra over den*

gjerrige (ordt GulaT 1985).

I gjevnad m sjå *gjevnad*.

II gjevnad m i samb *få til gjevnads* få til gæve, til

Innrykk i *Norsk Ordbok: Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket*, bind 4)

Makrotypografi

1. Hengende innrykk

Jeg har valgt å skille oppslagsordet fra innførselen, og innførselene fra hverandre, ved hjelp av hengende innrykk, slik det var gjort fra før. Jeg ser ingen grunn til å endre det.

FENOMENET INNRYKK VS. HENGENDE INNRYKK

- » Det eksisterer i praksis fire hovedmetoder som brukes for å skille innførselene i ordbøker fra hverandre: de to mest vanlige er at oppslagsordet er satt med **innrykk** eller **hengende innrykk**. I tillegg kan oppslagsordet stå på samme (loddrette) linje som resten av innførselen (verken innrykk eller hengende innrykk), men med en 1/2 **blanklinje** mellom hver innførsel for å skille dem fra andre (i tillegg til at oppslagsordet oftest er satt i en fet variant av hovedskriften eller en halvfet groteskskrift). En siste variant er som sistnevnte, men uten luft over og under innførselen.
- » Bruk av **hengende innrykk** er den metoden som er mest brukervennlig. Øyet trenger ikke lete for å finne det ordet det er ute etter, det holder å «scanne» den venstre margin.
- » Den metoden som er minst hensiktsmessig er **innrykk**. I stedet for at oppslagsordet tydelig skiller seg ut fra teksten rundt, blir det gjemt inne i innførselen, med det resultatet at øyet må lete lenger for å finne ordet det er ute etter. Litt av poenget med ordbøker er jo at man skal finne ordene raskt. Norske ordbøker som benytter seg av innrykk for å markere hver innførsel er *Cappelens store engelsk-norsk ordbok* (utgave 1988), Kunnskapsforlagets *Norsk-engelsk ordbok* (2. utgave 1986), *Riksmålsordboken* (4+2 bind 1937–57 + 1995) og *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog* (1903–06, faksimileutgave 1991).
- » Blant ordbøker som har en 1/2 **blanklinje** mellom hver innførsel og hverken innrykk eller hengende innrykk, er *Chambers dictionary of etymology* (1988).
- » Eric Partridges *A dictionary of slang and unconventional English* (8th edition 1984) har **verken innrykk, hengende innrykk eller blanklinje av noe slag** mellom hver innførsel. I stedet er det valgt en fet egyptienneskrift til oppslagsordet som eneste artikulerende effekt.

2. Venstrejustert tekst

Jeg har valgt å venstrejustere teksten, i motsetning til slik ordboka er i dag, med rett høyremarg. Rett høyremarg har først og fremst med årelange konvensjoner å gjøre. Paul Stiff argumenterer i «The end of the line: a survey of unjustified typography» (1996) for ujevn høyremarg:

- » Det eksisterer ingen forskningresultater som tilsier at venstrejustert tekst («ragged right») gir dårligere leselighet enn tekst med rett høyremarg. Målinger av øyets bevegelser viser liten eller ingen forskjell på leseligheten.
- » Ordmellomrommene blir uniforme gjennom hele teksten – og ikke minst: man slipper forholdsvis store gapende ordmellomrom på vilkårlige linjer, og tilhørende «elver» i satsen, som i eksempelet til høyre fra *Escolas ordbok*.

kamille, -en en plante ;
kamin, -en (gr.) ovn
kamme, -a/-et kjempe
kammer, -et, -/kamre En liten «elv» i *Escolas ordbok*
 lite rom; lokale for i
 mer; del av nasjonal
 skytevåpen, **kammer**
 liten gruppe musik
-a/-ene kammer; **gjø**
 løsning på en uoverer

Detaljtypografi

8. Skriftvalg

Valg av skrifttype for grunnskrift i hver innførelse sto til slutt mellom antikvaskriften *ITC Stone Serif* og *ITC Charter*. Det endelige valget av grunnskrift ble *ITC Charter*. *Stone* sammen med *Charter* gir en markert, men ikke iøyenfallende kontrast mellom oppslagsord og forklaringstekst.

ITC STONE SANS STD

- » Sumner Stone heter amerikaneren som i 1987 designet skriftfamilien *Stone*. Denne består av *Stone Serif*, *Stone Sans Serif* og *Stone Informal*. *Stones* skriftfamilie var (da den ble lansert i 1987) ny på den måten at den, basert på én modell, har felles sentrale dimensjoner, som x-høyde og tykkelse på bokstavenes stamme (Consuegra 2004, s. 238).
- » *Stone* er en åpen skrifttype med korte over- og underlengder, og egner seg derfor bra i ordbøker der linjeavstanden må være minst mulig.
- » *ITC Stone* fines i dag i Open Type-format (se side 96), og en stor fordel med skriftfamilien er at den inkluderer en font med et svært omfattende sett med fonetiske tegn. Fonetiske tegn er imidlertid ikke et krav i Escola Forlag sine ordbøker, siden uttalen, i de få tilfellene den angis, skrives med vanlige bokstaver. Dermed var ikke behovet der for å bruke antikvaversjonen av *Stone* til oppslagsteksten i ordboka.

CHARTER ITC PRO OG MATTHEW CARTER

- » *Charter* ble i sin tid designet av amerikaneren Matthew Carter for firmaet hans, et av de første «digitale skriftstøperiene» Bitstream. Den ble først gitt ut i 1987 under navnet *Bitstream Charter*. Etter hvert havnet skrifttypen hos ITC (International Typeface Corporation), og i 1993 ble den lansert på ny, denne gang som *ITC Charter*. I dag finnes skriften i Open Type-format med et velutbygd garnityr med for eksempel ekte kapiteler og minuskeltall av flere slag (*Charter ITC Pro*).
- » En fordel med *Charter ITC Pro* er at det blant annet et utvidet sentral-europeisk tegnssett (CE: Central European), som gir tilgang til samtlige aksentbokstaver i følgende språk: polsk, ungarsk, tsjekkisk, slovakisk, serbisk, kroatisk og estisk.
- » *Charter* er en «åpen» skrifttype med kantete og kontrastfattige former, og med relativt korte over- og underlengder. Serifene skiller seg noe fra andre skrifttyper ved at de er kantete og dermed også med på å gi bedre leselighet (ved vanskelige trykkforhold). Liten kontrast mellom grunnstrek og hårstrek gir dessuten et solid og robust utseende, som jeg synes passer godt i en ordbok. Dette gjør den velegnet til bruk i små størrelser.
- » *Charter* følger til en viss grad typiske 1700-talls antikvaskrifter i proporsjon og form, men skiller seg ut (på tilsvarende måte som den populære skriften *Scala*) ved at den i liten grad er basert på historiske modeller (i motsetning til det store flertall av antikvaskrifter fra det 20. århundret).
- » Også i minuskelkursiv er *Charter* svært åpen; proporsjonene er nesten like som normalvarianten og øker leseligheten betraktelig i små størrelser. Kursiv-varianten er inspirert av skriftdesigneren Fourniers skrifttyper fra 1700-tallets Frankrike (Caflich 2003; Mosley 2003).
- » Matthew Carter betegnes ofte som en levende legende og er blant de fremste nålevende skriftdesignere, mange ganger belønnet for sine skrifttyper. Han er, ved siden at *Charter*, kjent for skrifttyper som *Galliard*, *Cascade Script*, *Bell Centennial*, *Verdana* og *Georgia* (Djerf 2002; Consuegra 2004).

«Shortlist» over aktuelle skrifttyper

Parable

Den engelske skriftdesigneren Christopher Burke sine skrifttyper, brukt blant annet i flere av Oxford University Press sine ordbøker.

Lexicon

Spesialdesignet for oppslagsverk. Brukt i *Norsk Ordbok* (se empiri).

Scala

En skrifttype som egner seg godt for oppslagsverk, men i labben på HiG har jeg kun tilgang til *Scala* i PostScript for Mac. Escola Forlag sine ordbøker lages på FrameMaker for PC.

Fedra

Fedra er en «ny» antikvaskrift (med komplementær groteskvariant) som ikke (som Times og Garamond) er influert av / basert på historiske forbilder. Den er svært kontrastfattig (lite kontrast mellom hårstrek og grunnstrek i bokstavene), den har et kantet preg, stor x-høyde og åpne bokstavformer. *Fedra* er en av flere populære, kontemporære skrifter som *Scala* og *Charter* (som jeg bruker i min ordbok).

CollinsFedra

Utviklet fra *Fedra*, spesialdesignet for den nye *Collins English Dictionary* (se litteraturstudien).

grafisk

Charter ITC Pro 150 pt

grafisk

ITC Stone Sans 150 pt

grafisk

ITC Stone Sans 150 pt sammen med Charter ITC Pro 150 pt

leksikografi leksikografi

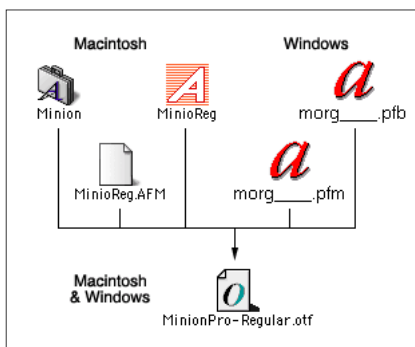
Charter (til venstre) og *Times New Roman* justert i størrelse slik at ordene er like lange. *Charter* har litt kortere over- og underlengder. Jeg ble overrasket da jeg målte og så at x-høyden var lik, for i mine øyne ser det ut som x-høyden hos *TNR* er lavere enn hos *Charter*.

leksikografi leksikografi

Times New Roman bold og regular. Liten sammenheng mellom de to; den fete varianten har et eget preg som ikke matcher normalvarianten, blant annet rette seriffer, og o-en er ikke skråstilt. Den fete varianten ser dessuten ut til å være mer sammentrekt.

leksikografi leksikografi

Det er en klar sammenheng mellom den fete og den normale varianten av *ITC Charter*.

Open Type-formatet er plattform-uavhengig og fungerer på tvers av Macintosh og Windows (adobe.com/uk/type/opentype).

TIMES NEW ROMAN VERSUS ITC CHARTER

- » Skrifttypen som brukes i Escola Forlag sine ordbøker i dag er *Times New Roman*. Denne må opp en skriftstørrelse for å matche *Charter* sin x-høyde (typografisk ett punkt, ca 0,25 mm), som er stor og åpen, med korte over- og underlengder.
- » Når ordene har samme bredde (og ulik størrelse) har *Charter* noe kortere over- og underlengder. *Times New Roman* har mye større kontrast mellom grunnstrek og hårstrek, noe som gjør den mindre egnet i så små størrelser som en ordbok krever.
- » *Charter* er litt større en *Times New Roman*, tekstlinjen blir litt lenger, men alt i alt så er det plass til mer, når man tar i betraktning over- og underlengder; linjeavstand osv. *Charter* er litt mer plasskrevende enn *Times New Roman*. Likevel er den ikke på langt nær så plasskrevende som en skrifttype som *Century Schoolbook*, som jo er en skrifttype man skulle tro var designet for å ikke ta så mye plass (Cafilisch 2003, s. 120).

ADOBE OPEN TYPE

- » En skrifttype i OpenType-format er **plattformuavhengig** (eksakt samme font kan brukes både på Macintosh og Windows/PC), og **selve fonten eksistere kun som én fil** (i motsetning til fonter i PostScript Type 1-format med sine kontur- og bitmap-filer). OpenType er basert på det plattformuavhengige tegnsettet Unicode, som representerer alle nåværende og kjente historiske tegnsystemer. Hver fontfil gir tilgang på opp til 65.000 tegn (i motsetning til PostScript og True Type som har 256 tegn og består av mange flere filer). Dette gjør at én fil *blant annet* kan inneholde ekte kapiteler og fire tallvarianter (tradisjonelle versaltall med uniform tegnbredde og tradisjonelle minuskeltall med individuell tegnbredde, og til overmål versaltall med individuell tegnbredde og minuskeltall med uniform tegnbredde) (www.adobe.com/type/opentype). Ulike tekstbehandlingsprogrammer (som Word) og ulike design- og sideombrekking-programmer (som InDesign, QuarkXpress og FrameMaker) har tilgang til ulike deler av funksjonaliteten i en OpenType-font. For eksempel håndterer nåværende versjon av Adobe FrameMaker (7.0) OpenType-fonter, men kan ikke aksessere kapiteler og minuskeltall i OpenType-fonten (slik som Adobe InDesign kan). Dette har hatt konsekvenser for font-bruken i dette prosjektet (se under).

9. Ordklasse

Jeg har valgt å la rekkefølgen på de ulike semantiske elementene være lik dagens utgave. Dermed kommer opplysninger om ordklasse like etter oppslagsordet. Dagens utgave viser ordklasse forkortet med punktum i en parantes. Jeg har valgt å sette ordklasse i kursiv, uten parantes og uten punktum.

10. Uttale

Etter ordklasse kommer opplysninger om uttale. Jeg har valgt å fjerne ordet «utt.» og parantesen rundt. En skråstrek på hver side av teksten erstatter begge

grafisk

Charter ITC Pro 150 pt

grafisk

Times New Roman Regular 150 pt

grafisk

Charter ITC Pro Bold 150 pt

grafisk

Times New Roman Bold 150 pt

disse elementene. Dette vil spare plass, i tillegg til at man raskt skjønner at et uttale det er snakk om og ikke andre opplysninger.

11. Etymologi

Etymologi har jeg plassert inne i klammer i stedet for i en parantes. Siden det kun er etymologien som omkranses av klammer er det ingen tvil om at innholdet er opplysninger om ordets opprinnelse. Jeg har også her fjernet punktum etter forkortelsene. Etymologien består av språklig opphav og/eller ordet på sitt opprinnelig språk og/eller norsk oversettelse. Disse elementene har også sin egen generiske kode.

12. Ordforklaringer og synonymer

Ordforklaringer og synonymer er de elementene i boka som faktisk gir svaret på hva ordet betyr. Disse ordene er skrevet i vanlig brødtekst. Siden de andre tekstelementene har sine egne semantiske koder blir ordforklaringenes typografi i seg selv en egen semantisk kode.

13. Eksempler

Eksempler er satt i kursiv. Dette er en godt innarbeidet ordbokskonvensjon som jeg ikke ser noen grunn til å endre på i denne ordboka.

14. Kryssreferanser

Kryssreferanser er satt i EKTE KAPITELER, med et diskret piltegn foran, som antyder at man må flytte seg til et annet sted i boka. Til kryssreferansene måtte jeg, for å få ekte kapiteler, bruke en postscript-versjon av *Charter; Charter ITC PST1 Regular SC*. Dette var nødvendig fordi selv om ekte kapiteler finnes i Pro Open Type-fonter, så kan ikke FrameMaker, i eksisterende versjon (per i dag) aksessere disse variantene i en Open Type-font (noe InDesign kan). Piltegnet som introduserer kryssreferansene er også hentet fra en postscript-font; *European Pi* (fra Linotype), som er en tegnfont/symbolfont (som alle skrifttyper med ordet «Pi»).

EKTE KAPITELER kan karakteriseres som «optisk forminskede» versaler med omtrent samme strektykkelse som minuskler, i motsetning til linjært forminskede (falske) versaler som vil vært spinkle og anemiske. Det er dessuten vanlig å øke avstanden mellom bokstavene (sperring) enda mer for økt synlighet (Eisenman 1992).

15. Unødvendige tegn

Uavhengig av aktuelle norske rettskrivningsregler har jeg fjernet unødvendige punktum etter ordklasse- og språkforkortelser. Punktum er ikke, i denne sammenhengen, nødvendig for forståelsen. I stedet kan utelatelsen av punktum være med på å skape et roligere tekstbilde. Dette er dessuten vanlig i nyere ordbøker, som *Collins English Dictionary; Norsk Ordbok: ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket* (bind 5 og 6) og Samlagets *Bokmålsordliste og Nynorsk ordliste*.

16. Akronymer

Akronymer (ord som skrives med versaler, f.eks USA): går ned 1 pt i skriftstørrelse, fra USA til USA. Dette for at de ufortjent ikke skal skille seg ut / trekke til seg oppmerksomhet, da versalgrupper ellers fort ser for store ut i forhold til teksten rundt.

Minuskeltall

Jeg har valgt å bruke minuskeltall i ordboka. Dagens utgave bruker versaltall. Minuskeltall med sine over- og underlengder og individuelle tegnbredder går i ett med brødteksten og gir et roligere tekstbilde, i motsetning til versaltall som står ufortjent tydelig frem i løpende tekst.

MINUSKELTALL OG VERSALTALL

- » Det arabiske tallsystemet er (sannsynligvis) opprinnelig indisk (ca 400 e.Kr.). I Europa ble det brukt romerske tall fram til siste del av 1400-tallet. Gutenberg (bl.a.) brukte **romerske minuskeltall** (i, v, x, l, c, d i stedet for I, V, X, L, C, D).
- » I 1471 brukte trykkeren Ther Hoernen arabiske tall (da kun i versalhøyde). De ble etter hvert tilpasset minusklens overlengde (b, d, f og 6 og 8), x-høyde (s, c og e og 1, 2, o) og underlengde (g, j, p og 3, 4, 5). Claude Garamond sine minuskeltall ble europeisk standard fra de ble lansert i 1541 og i tre århundrer framover, før versaltall igjen dukket opp i 1780 under «empiren» og har vært dominerende siden (Eisenman 1992).

Editerings- og ombrekkingsverktøyet Adobe FrameMaker

Escola Forlag brykker om sine ordbøker ved hjelp av **FrameMaker**, som er et kombinert tekstbehandlings- og ombrekkingsprogram fra Adobe. Jeg har brukt FrameMaker 7.0 for Windows (som er det samme som Escola Forlag bruker).

FrameMaker er et «dokumentorientert» ombrekkingsprogram som egner seg særlig godt for automatisert og svært rask ombrekking av lange og forholdsvis uniforme og teksttunge dokumenter. Dette i motsetning til et programmer som Adobe InDesign og QuarkXpress, som ikke er tekstbehandlingsprogrammer på samme måte, men heller «sideorienterte» design- og ombrekkingsprogrammer. FrameMaker er *særlig velegnet* for store og sammensatte dokumenter, og har blant annet en egen «bok»-funksjon, automatisk generering av levende kolumnetitler og en funksjon for automatisk oppdatering av kryssreferanser. FrameMaker kan importere grafikk- og bildefiler lagret i mange ulike lagringsformater (f.eks Word), og filoverføringsformater som RTF støttes. Motsatt kan dokumenter laget i FrameMaker lagres i Word og RTF-format.

FrameMaker kan også generere XML-dokumenter (der kun struktur og innhold er beskrevet – uten noen form for «layout-informasjon» – på tilsvarende måte som mine generiske formater). XML-dokumenter egner seg spesielt godt for *parallell-publisering* (som bok, web-dokument og for eksempel elektronisk ordbok på DVD), samt for *partiell-publisering* (for eks. en enkel rettskrivingsordbok basert på et begrenset antall av de semantiske sub-elementene i hver ordboksinnførsel i den XML-kodede kildeteksten). Innholdet i en XML-fil kan leses uten spesiell programvare, og enkelt åpnes i vanlige teksteditorer som Word (i motsetning til html-dokumenter som må skrives i ASCII (Statskontoret 2002)). Jeg

har ikke benyttet meg av XML-funksjonaliteten i min løsning. Imidlertid legger min generiske koding av ordboken til rette for senere bruk av XML.

XML står for **eXtensible Markup Language**, og er et mer avansert format enn HTML for å håndtere informasjon. Mens man i HTML må arbeide med en fast oppsetting av merkeord, er xml et språk som lar brukeren definere sine egne merkeord. XML er utvidbart (extensible). XML-formatet er både menneskelig lesbart og maskinlesbart. Det bruker tegnsettet Unicode, som har som ambisjon å representere alle nåværende og kjente historiske skriftsystemer. XML er plattformuavhengig (<http://no.wikipedia.org/wiki/xml>).

Koding i FrameMaker

Typografisk merking <skrifttype x, størrelse y>

I stedet for å lage generiske formater for de ulike elementene og subelementene (som alt ligger til rette for), har Escola Forlag per i dag kodet hvert semantisk element rent typografisk. Det vil si at det er en mye større jobb å endre elementer i ordboka i dag enn det vil være om alle ord kodes generisk. Ulike semantiske elementer i ordboka i dag har nøyaktig samme koding. Dette er lite fleksibelt, svært arbeidskrevende og dermed også lite rasjonelt i lengden. Et eksempel er hvis det skal føyes til et nytt ord i ordboka som trenger 4 linjer: alle kolumnetitler etter den aktuelle siden må med den eksisterende utgaven endres manuelt.

Generisk koding <tittel 1>

Jeg har laget generiske formater for de ulike elementene og subelementene i ordboka, slik at det ved senere utgaver vil være en enkel jobb å endre for eksempel skrifttyper og -størrelser. I tillegg vil jeg automatisere kolumnetitlene, slik at de oppdateres automatisk ved endringer i ordboka.

I FrameMaker formaterer du tekst ved hjelp av **Paragraph style** – et verktøy for å merke hele avsnitt i teksten, og **Character style** – et verktøy for å merke elementer innenfor avsnittet:

PARAGRAPH STYLE: GLOBALT FOR HELE DOKUMENTET

» Paragraph style: run-in

Alle oppslagsord (første semantiske i hver innførsel; uten påfølgende tegn eller tekst) markeres som «paragraph style: run-in». Dette for at kolumnetitlene alltid skal tilsvare første og siste ord i oppslaget (de vil endre seg etter hvert som resten av teksten i ordboka redigeres. I tillegg vil det bli enkelt å iterativt endre skrifttype og størrelse på alle oppslagsord, siden alle er kodet likt.

» Paragraph style: restinnførsel

Resten av teksten i innførselen, inkludert tegn og tekst som i utgangspunktet hører med til oppslagsordet, merkes med «paragraph style: restinnførsel», for de ulike underelementene får hver sin character style.

CHARACTER STYLE: FOR DE ENKELTE ELEMENTENE

» Alle de ulike elementene i innførselen har sin egen generiske kode / «character style» (oppslagsord – ordklasse – uttale – språk – etymologi – hentet fra – ordforklaring – synonymer – eksempler – kryssreferanser), slik at det ved senere anledninger blir en enkel sak å f.eks kutte ut etymologi eller uttaleopplysninger fra ordboka, for eksempel for å produsere en enkel rettskrivingsordbok (basert på samme kildetekst).

oppslagsord, -et subst /uttale/
[etymologi] ordforklaring
synonymer kryssreferanser

oppslagsord, -et subst /uttale/
[språk etymologi hentet fra]
ordforklaring synonymer
eksempler KRYSSREFERANSER

escolas
ordbok
ESCOLAS
ORDBOK
escolas
ordbok

Øverst: Futura normal

Midten: Futura Extra Bold Condensed

Nederst: ITC Stone Sans normal

Resten av boka

Omslagsdesign

Typografisk omslagsdesign. Farger: rød-oransje, blå og hvit. Omslagene (nynorsk og bokmål) er like, bortsett fra fargene som er byttet om fra det ene omslaget til det andre. Et av diktene som på forrige utgave av ordboka var på forsiden, har jeg flyttet til baksiden. Farger og design har et mer tidsmessig uttrykk enn dagens utgaver. Tittelskrift er *Futura Condensed ExtraBold*. Jeg har valgt den aktuelle *Futura*-varianten på omslag (og tittelsider) siden den har en **skulpturell kvalitet** som matchet den ideen jeg hadde for omslag til ordbøkene.

Forsats og baksats

På venstre forsats og høyre baksats har jeg plassert en grafisk framstilling av hvordan ordboka er satt sammen. Både bruk av ordboka og kommaregler er elementer i ordboka som det kan være en fordel å ha rask tilgang til. Dagens utgave har blanke sider på forsats og baksats, så hvorfor ikke utnytte plassen der i stedet for på omslaget, der kommareglene er plassert slik boka er bygd opp i dag.

Tittelsidene

For det første har jeg gjeninnført smusstittelsiden (som alltid er side 1, og alltid en høyreside i konvensjonell boktypografi), som ikke er med i den eksisterende utgaven av ordboka. Jeg har valgt samme skrifttype på tittelsidene som jeg har brukt på omslaget, *Futura Extra Bold Condensed*. Forlag og forfatternavn er imidlertid satt med *Stone Sans*, som jeg bruker til oppslagsordene inne i ordboka. Versalene i condensed-varianten av *Futura* har mer til felles med minusklene i *Stone Sans* normal enn med minusklene i normalvarianten av *Futura* (se illustrasjon i margspalten).

Grammatikkdelen – første del av ordboka

Hovedutfordringen i grammatikkdelen av boka har, ved siden av å bruke Frame-Maker som design- og ombrekkingsverktøy, vært å lage et tydeligere overskrift-hierarki og å skille elementene fra hverandre tydelig nok. I dagens utgave av ordboka fremstår grammatikkdelen som et visuelt kaos. Blant annet er det øverste tittelnivået i et tilfelle mindre prominent enn tittelnivået som kommer under. Jeg har brukt samme margforhold i denne delen av boka som jeg har brukt inne i selve ordboka.

Sitater og kommaregler

Jeg ville gjerne implementere sitatene fra forsiden til den eksisterende utgaven: «Skrevet hele dagen. Øm i tungen (H.C. Andersen, dagbok 1846)» og «Ord bruker man til tre ting: Til å uttrykke tanker med. Til å skjule tanker. Til å dekke over at der ingen tanker er (gresk filosof)».

Jeg har valgt det første sitatet til å stå på side 5 i ordboka (til høyre for kolofonsiden, som et tradisjonelt «motto»). Det andre har jeg plassert på baksiden av omslaget – der det bidrar til å skape en slags skulpturell typografisk balanse på omslaget. Kommareglene har jeg flyttet inn i boka, sammen med det innledende kapittelet om grammatikk.

Spesifikasjoner

Format

Forside: 148 × 210 (A5)

Innmat: 140 × 205

Makrotypografi

- **Justering:** venstrejustert tekst
- **Linjeregister:** ja
- **Spalter:** to på hver side
- **Kolumnetitler:** øverst til høyre på hver side, første og siste ord i oppslaget
- **Marger:** Over: 13 mm, under 14 mm, innside 12 mm og utside 15 mm.
Spaltesteg (avstand mellom spaltene): 0,33 cm.
- **Nytt kapittel:** løpende mellomtitler
- **Pagina:** nede i yttermarg på hver side i oppslaget

Mikrotypografi

SKRIFTVALG

- » Oppslagsord: *ITC Stone Sans Semibold* (OpenType) 7,4 pt
- » Forklaringstekst: *Charter ITC Pro regular* (OpenType) 7,4 pt
- » Trekanttegnet foran kryssreferansene: postscript-fonten *European Pi* 6 pt
- » Kryssreferanser (ekte kapiteler): *Charter ITC Regular SC* (PS Type 1) 7,4 pt
- » Minuskeltallene i ordboka: *Charter ITC Regular SC* (PS Type 1) 7,4 pt
- » Pagina: *ITC Stone Sans* 8,5 pt
- » Kolumnetitler: *ITC Stone Sans Semibold* (Open Type) 10 pt

TYPOGRAFISKE VIRKEMIDLER FOR Å SKILLE INNFØRSELENE FRA HVERANDRE

- » hengende innrykk
- » oppslagsord i en grotesk skrifttype som skiller seg fra resten av teksten.

TYPOGRAFISKE VIRKEMIDLER FOR Å SKILLE MELLOM OPPSLAGS- ORD OG ANDRE TEKSTELEMENTER INNENFOR HVER INNFØRSEL

- » Uttale: /mellom to skråstilte streker/
- » Ordklasse: *kursiv*
- » Etymologi: i klammer: [**språk** ordenes historie *eksempler*]
- » *eksempler i kursiv*
- » Kryssreferanser i > EKTE KAPITELER (sperring 4 %)
- » tekst som naturlig passer i parentes plasseres i (parentes)
- » Akronymer (initialord som skrives med versaler, f.eks USA): 6,4 pt
- » Fjerner punktum og komma f.eks. etter forkortelser for språk, ordklasse.

Relevante koder jeg har brukt i

FrameMaker (for Windows):

ctrl+p: tankestrek

alt+0171: «

alt+0187: »

esc + bindestrek + h: «låst» bindestrek

ctrl + space: to ord henger sammen

ctrl + bindestrek: diskret bindestrek

shift + return: tvunget linjeskift

e: pilsymbol

Papir

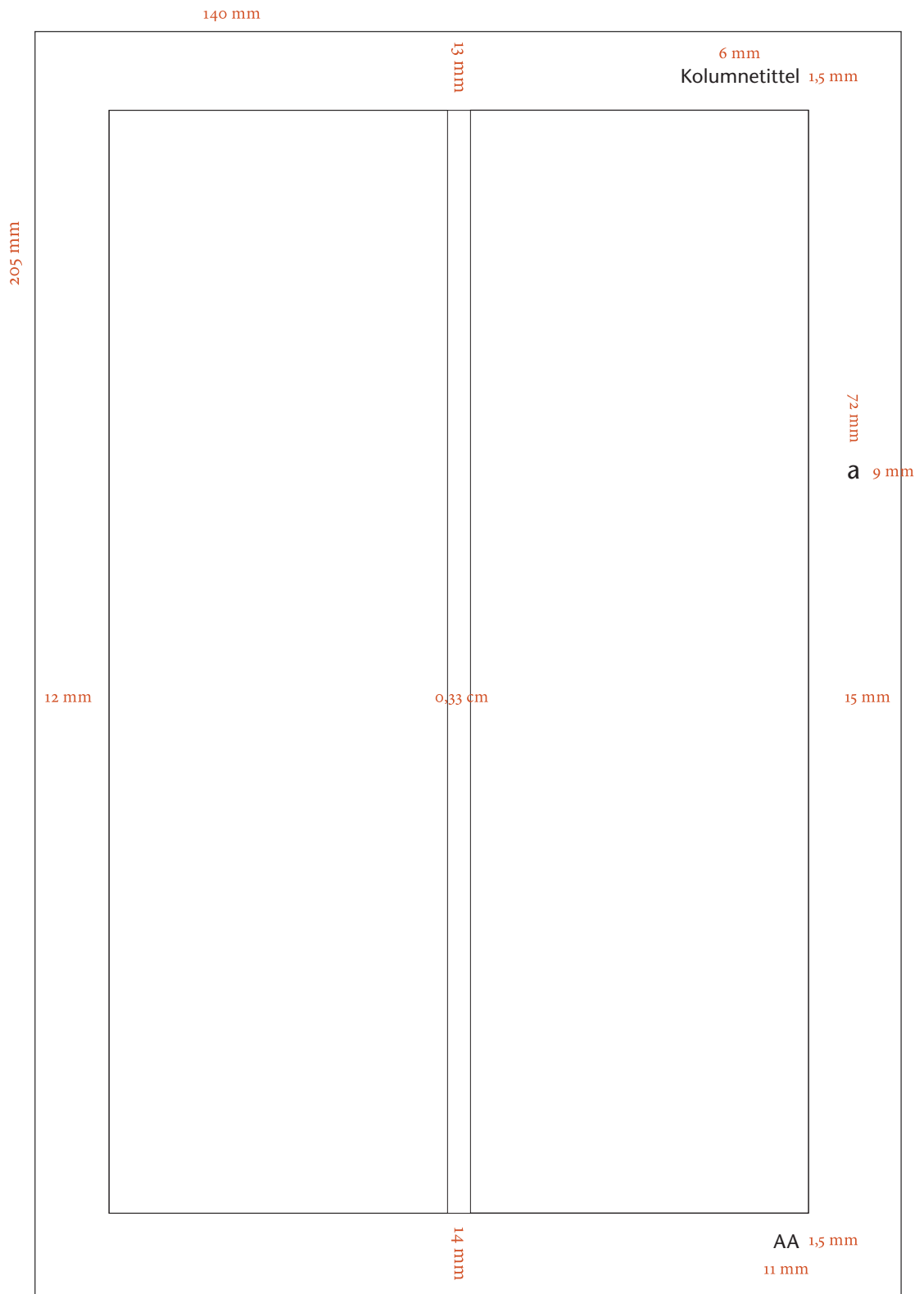
Svakt gultonet papir – ikke så kritthvitt som i den eksisterende ordboken.

Innbinding

Heftet og sydd, gjerne med et semimykt omslag tilsvarende Philip Koetlser's *Markedsføringsledelse*. Dette vil være som en mellomting mellom eksisterende versjons harde omslag og et svært mykt plastomslaget til Samlagets skoleordbøker.

Grafisk framstilling: satsspeil (høyre side)

Kolumnetittel og sidetall på høyre side er justert 1,5 mm mot høyre for å kompensere for at teksten i ordboka er venstrejustert. På venstre side av det dobbeltsidige oppslaget er imidlertid kolumnetitler og sidetall justert i kant med venstremargen – som teksten i ordboka.

Grafisk framstilling: semantiske elementer

Innførsel

Oppslagsord

Bøyning

Opplyses etter oppslagsordet

Ordklasse

Se detaljer om ordklasser og grammatikk på side 7–25.

Ordforklaringer, synonymer

Eksempel

Uttale

er plassert mellom to skråstreker, og skrives ved hjelp av vanlige bokstaver, ikke fonetiske tegn.

Etymologi

Forkortelser i klamme opplyser om ordets opprinnelse. Når et uttrykk er lånt fra et annet språk blir det opplyst ved «etter lat/ty/eng osv».

Kryssreferanser

Plassert i en parentes til slutt i innførselen og introduseres av en trekant som «peker» mot, i dette tilfellet, ordet «ukependler» under bokstaven U.

dabbe, -a/-et; dabbe av slappe av, avta, gå tilbake, minke, interessen dabbet av etter hvert
dadaisme, -en kunstretning i tiden 1915–1922 med sterkt nihilistisk preg
dadda, -en barnepike
daddel, -en, dadler, dadlene [fra ty av gr] en sydfrukt
daddel, -en [ty] feil, mangel, en ridder uten frykt og daddel; kritikk; **dadle, -a/-et** kritisere, klandre
daff, daff *adj* slapp, lat;
daffe, -a/-et gå og slenge, dra seg
dag, -en [norr] den delen av døgnet da det er lyst, dag og natt, dagen gryr; arbeidsdag, åtte timers dag; i dag på den dagen el. datoen vi nå har; i **dag morges** om morgenen i dag, i dag tidlig; **komme for en dag** komme fram, bli kjent; **gi en god dag** i gi blaffen i, ikke bry seg om; **se dagens lys** bli til; **legge for dagen** vise; **ta av dage** drepe, ta livet av; **år og dag** lenge; **den dag i dag** ennå, fremdeles; **være dags for** [fra sv] være tid for, være på tide med; **god dag** en hilsen, *god morgen, god kveld, god natt!*; i **morgen den dag** i morgen og ikke en dag seinere
dagbok, -a/-en bok for daglige notater om det en opplever, skrive dagbok
dagbrott / -å / el. dagbrudd, -et, -, -a/-ene gruve der malmen blir brutt på jordoverflaten
dagdriver, -en, -e, -ne person som bare går og drar seg og ikke vil arbeide, lediggjenger, lathans, døgenikt
dagdrøm, -mmen, -mmer, -mmene fantasering i våken tilstand; **dagdrømme, -ømte, -ømt** fantasere, bygge luftslett
dage, -a/-et dages; dages, dages, dagedes, dages bli dag, lysne
dagevis *adv*; i **dagevis** i mange dager
daggry, -et tiden da det begynner å lysne av dag, tidlig morgen, grålysning, dagning, *stå opp ved daggry*
daghavende *adj*; **snakke med daghavende** snakke med den som har vakt den dagen
dagheim, -en el. **daghjem, -mmet, -, -mma/-mmene** heldagsbarnehage
daglig, - *adj* som skjer (nesten) hver dag, i *daglig bruk*; som hører hverdagen til, vanlig; **til daglig** vanligvis; **dagligdags, -** *adj* alminnelig, hverdagslig; **dagligliv, -et** hverdagsliv; **dagligtale, -en** vanlig talemål; **dagligvare, -a/-en** (ofte i fl.) vare som brukes hver dag
dagmamma, -en kvinne som passer andres barn i sitt eget hjem
dagne, -a/-et dages; **dagning, -a/-en** tidlig overgang fra natt til dag
dagpasient, -en pasient som er på sykehus el. annet pleiested om dagen og hjemme om natten
dagpendler, -en, -e, -ne person som reiser til og fra arbeidsplassen hver dag (jf. ▷ UKEPENDLER)
dagsaktuell, -elt *adj* aktuell akkurat nå
dagsarbeid, -et arbeid som kan gjøres på én dag

dans

dagsenter, -et/-tret, -/-tre, -tra/-trene sted der en viss gruppe mennesker, f.eks. eldre, kan være om dagen og eventuelt få hjelp
dagsnytt *subst* nyhetssending i NRK, radio
dagsorden, -en [etter ty] sakliste; **stå på dagsordenen** også: være emne for debatt, være aktuell
dagsrevy, -en nyhetssending i NRK, fjernsyn
dagstøtt *adv* hver dag
dagsverk, -et, -/-er, -a/-ene én dags arbeid
dakapo, -en det som spilles dakapo;
dakapo, -et, -/-er, -a/-ene utropet «dakapo!»; dakaponummer; gjentakelse; **dakapo** *adv* [it fra hodet] fra begynnelsen, forfra, en gang til, om igjen, *spille dakapo*
daktyl, -en [fra gr] versefot med en tung og to lette stavinger, *tung-tett-tett*
dal, -en [norr] stor og langstrakt fordypning i terrenget; **dalbotn, -en** innerste del av en dal; **dalbotn** el. **dalbunn, -en** nederste del av dal
dale, -te [fra ty] gå langsomt ned, senke seg; *flyet dalte*; avta, gå tilbake; *interessen dalte*
dalføre, -et, -er, -a/-ene lang dal, sammenhengende daler
dam, -mmen, -mmer, -mmene [norr] vasspytt; demning; basseng
damask, -en [eng av lat tøy fra Damaskus] stoff med innvevd mønster
dame, -a/-en [norr gj. fr fra lat *domina* (herskerinne)] kvinne; kvinne med fin oppførsel; **damenes vals** vals som damene skal by opp til
damoklessverd, -et stadig truende, overhengende fare (etter et gresk sagn om en mann, Damokles, som fikk sitte på herskerens trone og var glad for det til han oppdaget at han satt under et sverd som hang i et hestehår)
damp, -en [ty] dim, fuktighet; **dampe, -a/-et** gi fra seg damp
dandere, -te [fr] ordne, pynte
dandy, -en [eng uvisst opph.] sprade, laps
danisme, -en [etter ty av lat] ord el. uttrykk fra dansk i et annet språk, særlig nordisk
dank, -en; drive dank gå og slenge, ikke gjøre noe; **danke, -a/-et**; danke ut vinne over, konkurrere ut
Danmark; danske, -en; dansk, -
dann *adv*; **dann og vann** [ty *dann und wann*] nå og da
danna, -, - el. **dannet, -, -ete/-ede** *adj* høflig, veloppdragen; **danne, -a/-et** forme, skape, lage; grunnlegge
dannebrog *subst* Danmarks flagg
dannelse, -en folkeskikk, oppførsel; et visst nivå i kunnskap og væremåte; **dannelse, -en** el. **danning, -a/-en** det å danne; tilblivelse
dans, -en [norr fra fr] rytmiske bevegelser til musikk; **det blir snart en annen dans** det blir snart strengere; **det går som en dans** det er lett; **dans på roser** problemfritt liv; **danse, -a/-et** utføre dans; **danse etter ens**

Grafisk framstilling: typografi

Kolumnetittel

ITC Stone Sans Semibold
semibold 10 pt

dans

Minuskeltall

Charter ITC SC 7,4 pt

Oppslagsord

ITC Stone Sans Semibold 7,4

Akronymer

ITC Charter 6,4 pt

Ordklasse

ITC Charter kursiv 7,4 pt

Eksempel

ITC Charter kursiv 7,4 pt

Margbokstav

ITC Stone Sans Semibold 12 pt

Uttale

er plassert mellom to
skråstreker.

Trykkmarkering for uttale

«Numeric underline»
(funksjon i FrameMaker)

Etymologi

ITC Charter bold (språk-
opphav)

ITC Charter regular (forkl.)

ITC Charter kursiv (eks. fra
opprinnelig språk)

Ordforklaringer

med synonymer, ITC Charter
regular 7,4 pt

Kryssreferanser

Charter ITC SC 7,4 pt

ekte kapiteler, sperret 4 %.

Trekantsymbolet:

European Pi 3, 6 pt

Pagina

ITC Stone Sans Regular 8,5 pt

dabbe, -a/-et; dabbe av slappe av, avta, gå til-
bake, minke, interessen dabbet av etter hvert
dadaisme, -en kunstretning i tiden 1915–1922
med sterkt nihilistisk preg
dadda, -en barnepike
daddel, -en, **dadler**, **dadlene** [fra ty av gr] en
sydfrukt
daddel, -en [ty] feil, mangel, en ridder uten
frykt og daddel; kritikk; **dadle**, -a/-et kritisere,
klandre
daff, **daff** [adj] slapp, lat;
daffe, -a/-et gå og slenge, dra seg
dag, -en [norr] den delen av døgnet da det er
lyst, dag og natt, dagen gryr; arbeidsdag, åtte
timers dag; i dag på den dagen el. datoen vi nå
har; i **dag morges** om morgenen i dag, i dag
tidlig; **komme for en dag** komme fram, bli
kjent; **gi en god dag** i gi blaffen i, ikke bry seg
om; **se dagens lys** bli til; **legge for dagen**
vise; **ta av dage** drepe, ta livet av; **år og dag**
lenge; **den dag i dag** ennå, fremdeles; **være**
dags for [fra sv] være tid for, være på tide med;
god dag en hilsen, *god morgen, god kveld, god*
natt!; i **morgen den dag** i morgen og ikke en
dag seinere
dagbok, -a/-en bok for daglige notater om det
en opplever skrive dagbok
dagbrott /-å-/ el. **dagbrudd**, -et, -, -a/-ene
gruve der malmen blir brutt på jordoverflaten
dagdriver, -en, -e, -ne person som bare går og
drar seg og ikke vil arbeide, lediggjenger,
lathans, døgenikt
dagdrøm, -mmen, -mmer, -mmene fanta-
sering i våken tilstand; **dagdrømme**, -ømte,
-ømt fantasere, bygge luftslott
dage, -a/-et dager; dager, dager, dagedes, dager
bli dag, lysne
dagevis adv; i **dagevis** i mange dager
daggry, -et tiden da det begynner å lysne av
dag, tidlig morgen, grålysning, dagning, *stå opp*
ved daggry
daghavende adj; **snakke med daghavende**
snakke med den som har vakt den dagen
dagheim, -en el. **daghjem**, -mmet, -, -mma/
-mmene heldagsbarnehage
daglig, -adj som skjer (nesten) hver dag, i *daglig*
bruk; som hører hverdagen til, vanlig; **til daglig**
vanligvis; **dagligdags**, -adj alminnelig, hver-
dagslig; **dagligliv**, -et hverdagsliv; **dagligtale**,
-en vanlig talemål; **dagligvare**, -a/-en (ofte i
fl.) vare som brukes hver dag
dagmamma, -en kvinne som passer andres barn
i sitt eget hjem
dagne, -a/-et dager; **dagning**, -a/-en tidlig
overgang fra natt til dag
dagpasient, -en pasient som er på sykehus el.
annet pleiested om dagen og hjemme om natten
dagpendler, -en, -e, -ne person som reiser til og
fra arbeidsplassen hver dag (jf. ▷ UKEPENDLER)
dagsaktuell, -elt adj aktuell akkurat nå
dagsarbeid, -et arbeid som kan gjøres på én dag

dagsenter, -et/-tret, -/tre, -tra/-trene sted
der en viss gruppe mennesker, f.eks. eldre, kan
være om dagen og eventuelt få hjelp
dagsnytt subst nyhetssending i NRK, radio
dagsorden, -en [etter ty] sakliste; **stå på dags-**
ordenen også: være emne for debatt, være
aktuell
dagsrevy, -en nyhetssending; NRK, fjernsyn
dagstøtt adv hver dag
dagsverk, -et, -/er, -a/-ene én dags arbeid
dakapo, -en det som spilles dakapo;
dakapo, -et, -/er, -a/-ene utropet «dakapo!»;
dakaponummer; gjentakelse; **dakapo** adv [it
fra hodet] fra begynnelsen, forfra, en gang til,
om igjen, *spille dakapo*
daktyl, -en [fra gr] versefot med en tung og to
lette stavinger; *tung-lett-lett*
dal, -en [norr] stor og langstrakt fordypning i
terreng; **dalbotn**, -en innerste del av en dal;
dalbotn el. **dalbunn**, -en nederste del av dal
dale, -te [fra ty] gå langsomt ned, senke seg;
flyet dalte; avta, gå tilbake; *interessen dalte*
dalføre, -et, -er, -a/-ene lang dal, sammen-
hengende daler
dam, -mmen, -mmer, -mmene [norr]
vasspytt; demning; *basseng*
damask, -en [eng av lat tøy fra Damaskus] stoff
med innvevd mønster
dame, -a/-en [norr gj. fr fra lat *domina*
(herskerinne)] kvinne; kvinne med fin opp-
førsel; **damenes vals** vals som damene skal by
opp til
damoklessverd, -et stadig truende, over-
hengende fare (etter et gresk sagn om en mann,
Damokles, som fikk sitte på herskerens trone og
var glad for det til han oppdaget at han satt
under et sverd som hang i et hestehår)
damp, -en [ty] stim, fuktighet; **dampe**, -a/-et gi
fra seg damp
dandere, -te [fr] ordne, pynte
dandy, -en [eng uvisst opph.] sprade, laps
danisme, -en [etter ty av lat] ord el. uttrykk fra
dansk i et annet språk, særlig nordisk
dank, -en; **drive dank** gå og slenge, ikke gjøre
noe; **danke**, -a/-et; danke ut vinne over,
konkurrere ut
Danmark; **danske**, -en; **dansk**, -
dann adv; **dann og vann** [ty *dann und wann*]
nå og da
danna, -, -el. **dannet**, -, -ete/-ede adj høflig,
veloppdragen; **danne**, -a/-et forme, skape,
lage; grunnlegge
dannebrog subst Danmarks flagg
dannelse, -en folkeskikk, oppførsel; et visst nivå
i kunnskap og væremåte; **dannelse**, -en el.
danning, -a/-en det å danne; tilblivelse
dans, -en [norr fra fr] rytmiske bevegelser til
musikk; **det blir snart en annen dans** det blir
snart strengere; **det går som en dans** det er
lett; **dans på roser** problemfritt liv;
danse, -a/-et utføre dans; **danse etter ens**

d

43

AVSLUTNING

Konklusjon

Å få lov til å redesigne Escola forlag sine skoleordbøker har vært et privilegium og et svært lærerikt prosjekt. Jeg har satt meg inn i leksikografi og ordbokhistorie, samt «ordboksemantikk» og ordboktypografi, og jeg har lært meg det tunge «dokumentorienterte» programmet for automatisert bokombrekking – Adobe FrameMaker. Sist, men ikke minst, har jeg lært viktigheten av generisk koding, særlig i oppslagsverk. Det er en stor jobb å kode alle de ulike elementene i boka, men når det først er gjort vil det i ettertid være en lek å endre typografisk form, eller fjerne elementer for spesielle utgaver, eller generere elektroniske versjoner.

Resultatet av hovedprosjektet er – i tillegg til foreliggende rapport – en designløsning for to ordbøker (bokmål og nynorsk). Designløsningen kjennetegnes ved en *produksjonsvennlig, teknisk og fleksibel løsning* (med generisk koding av alle semantiske elementer og sub-elementer), en *brukervennlig struktur* (med en tydelig visuell typografisk form på alle semantiske elementer og sub-elementer), og ikke minst – en *tidsriktig grafisk form*. Forhåpentligvis uten å virke høy på pæra tør jeg påstå at omslaget og typografien i selve ordboka nå yter det i utgangspunktet utmerkede innholdet rettferdighet.

Referanser

- Adobe FrameMaker 6.0: Classroom in a Book*. 2000. California: Adobe Systems Incorporated
- Adobe FrameMaker 6.0: User Guide*. 2000. San José: Adobe Systems
- Adobe Type Library Reference Book, Second Edition*. 2004. Berkeley: Peachpit Press
- Bergenholtz, Henning m.fl. 1997. *Nordisk leksikografisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget
- Berild, Sveinung. 2002. *Å skrive prosjektrapport*. Oslo: Oplandske Bokforlag
- [Bilak, Peter/Typotheque/Graphic Design & Typography] 2003. *The Fedra Typeface Family*. Skriftprøvehefte (med innledning av Andy Crewson, pp. 4–7, og essay av Peter Bilak)
- [Bilak, Peter] 2004. Typotheque Type Foundry: The Hague, The Netherlands 2004/2005. Plakat med skriftprøver av Fedra Typeface Family. Typotheque Type Foundry
- Caflisch, Max (2003). «Bitstream Charter, eine Fournier nachempfundene Schrift». I Max Caflisch, *Schriftanalysen Band 2; Untersuchungen zur Geschichte typographischer Schriften*, s. 116–135. St Gallen: Typotron. (Første gang publisert i *Typographische Monatsblätter*, s. 1–16, nr. 4, 1989)
- Consuegra, David. 2004. *American type design & designers*. New York: Allworth Press
- Djerf, Anders. 2002. «Matthew Carter», *Cap & Design*, nr 2, februar, s. 36–41
- Dowdy, Clare. 2005. «Defining redesign», *Print*, januar/februar, årg. 64, nr 1, s. 53–57
- Eisenman, Alvin. 1992. «Reintroducing lowercase figures & small capitals», *Font & Function*, no. 10, s. 18–19
- Fasbender, Cecilie og Monica Olsen. 2002. *Redesign av vitenskapelig tidsskrift*. Hovedprosjekt ved Høgskolen i Gjøvik
- Grønvik, Oddrun m.fl. 1994. *Norsk Ordbok: Brukarrettleiing*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Grønvik, Oddrun. 2007 a. «Ordbøker – kva har vi, og kva kan vi bruke dei til?». *Språknytt*, 35. årgang, nr 1, s. 12–16
- Grønvik, Oddrun. 2007 b. «Ordbøker – kva har vi? Definisjonsordbøker for norsk». *Språknytt*, 35. årgang, nr 2, s. 15–21
- Gundersen, Dag. «Ditt ordforråd». Anmeldelse av Johan Hammond Rosbachs ordbok/tesaurus *Ord og begreper*. www.bokklubben.no/ (<http://www.bokklubben.no/SamboWeb/produkt.do?produktId=1329266>)
- Hellmark, Christer. 2000. *Bokstaven, ordet, teksten: Handbok i grafisk formgivning*. Stockholm: Ordfront förlag
- Hellmark, Christer. 2000. *Typografisk håndbok*. Oslo: Spartacus

- «History of the Dictionary». 2007. Artikkel på hjemmesiden til Oxford University Press www.oed.com (www.oed.com/about/history.html) (besøkt 04.03.07)
- «ITC Charter». 1993. *U&lc: Upper and lower case*, vol. 20, nr 3, s. 22–27
- Jackson, Howard. 2002. *Lexicography: An Introduction*. London og New York: Routledge
- Jahred, Lisa. 2002. *FrameMaker 6: beyond the basics*. Indianapolis: New Riders Publishers
- Landau, Sidney I. 2004. *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*, 2. utgave. Cambridge: Cambridge University Press
- Linotype Library. *Linotype GoldEdition 1.5*. Font Catalog
- Kotler, Philip. 2005. *Markedsføringsledelse*. 3. utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- «Lexicon concept». Artikkel på hjemmesiden til The Enchedé Font Foundry (http://www.teff.nl/fonts/lexicon/lexicon_concept.html) (besøkt 19.02.07)
- Luna, Paul. 2000. «Clearly defined: Continuity and innovation in the typography of English dictionaries». *Typography Papers* nr 4, s. 5–56
- [Lund, Ole]. 1991. *Skriftprøver*. Oslo: Brødrene Fossum
- McArthur, Tom. 1986. *Worlds of reference: lexicography, learning and language from the clay tablet to the computer*. Cambridge: Cambridge University Press
- Mosley, James. 1958. «Putting a bold face on it: A note on the origins of the related bold face». *Linotype Matrix*, nr. 30, s. 5
- Mosley, James. 2003. «Reviving the Classics: Matthew Carter and the Interpretation of Historical Models», s. 31–37 i *Typographically Speaking: The Art of Matthew Carter*, redigert av Margareth Re. New York: Princeton Architectural Press
- Myking, Johan. 2007. «Klassekamp, kjønnsliv og kongehus». Bokanmeldelse av *Norsk Ordbok*, bind 6, i avisen *Dag og Tid*, 13. april, s. 21
- Neuburger, Thomas. 2001. *The Master Series: FrameMaker 6*. Portland: Twelfth Night Books
- NTNU: Norges teknisk-naturvitenskapelig universitet. «FrameMaker. Tekst-/dokumentbehandlingsverktøy. Litt om programmet». (<http://www.ntnu.no/itea.info/programvare/framemaker.html>) (besøk 20.04.07)
- Rommetveit, Magne. 2000. *Med andre ord: Den store synonymordboka – bokmål og nynorsk*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Rosbach, Johan Hammond. 2001. *Ord og begreper: norsk tesaurus*. Oslo: Pax
- Soanes, Catherine og Angus Stevenson. 2004. «Preface to the Eleventh Edition». *Concise Oxford English Dictionary*, (eleventh edition). Oxford: Oxford University Press
- Statskontoret 2002. *Vad är XML?* Stockholm: Statskontoret
- Stiff, Paul. 1996. «The end of the line: a survey of unjustified typography». *Information Design Journal* nr 8/2, s. 125–151
- Stevenson, Angus. «The Concise Oxford English Dictionary». www.askoxford.com/ (<http://www.askoxford.com/worldofwords/wordfrom/concise11/?view=uk>) (besøkt 04.03.07)
- Svensén, Bo. 2004. *Handbok i lexicografi: Ordböcker och ordboksarbete i teori og praktik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag
- Thomson, Mark. 2005. «Microtypography: Designing the new Collins dictionaries», www.typotheque.com (besøkt 20.01.07)

Ordbøker som det refereres til – og som jeg selv har konsultert

Merknad: En lang rekke historiske ordbøker som jeg refererer til i kapitlet «Fra Johnson til Thomson» – som er basert på sekundærlitteratur, er ikke inkludert i denne listen.

- Almenningen, Olaf m.fl. 2002. *Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*. Bind 4. Oslo: Det Norske Samlaget
- Beito, Olav T. m.fl. 1966. *Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*. Bind 1. Oslo: Det Norske Samlaget
- Bjorvand, Harald og Fredrik Otto Lindeman. 2000. *Våre arveord: Etymologisk ordbok*. Oslo: Novus Forlag.
- Bjørkum, Andreas m.fl. 1978. *Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*. Bind 2. Oslo: Det Norske Samlaget
- Bø, Reidar m.fl. 1994. *Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*. Bind 3. Oslo: Det Norske Samlaget
- Bøe, Lars m.fl. 2004. *Rettskrivningsordbok med synonymer*. Bokmål. 6. utgave. Universitetsforlaget.
- Cappelens store engelsk-norsk ordbok*. 1988-utgaven. Revidert og utvidet ved Herbert Svenkerud. Oslo: Cappelen
- Chambers dictionary of etymology*. 1988. Edinburgh/New York: Chambers
- Collins English Dictionary. Complete and unabridged*. 2006 edition. London: Collins
- The Compact Oxford English Dictionary* (second edition; complete text reproduced micrographically). Oxford: Clarendon Press (Oxford University Press).
- Falk, Hjalmar og Alf Torp. 1991 [1903–06]. *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Faksimilie. Oslo: Bjørn Ringstrøms Antikvariat
- Hellevik, Alf, m.fl. 2001. *Nynorsk ordliste*. Det Norske Samlaget
- Hjulstad, Håvard og Lars Sødal. 2001. *Bokmålsordliste: Ordbok for skoleverket*. 1. utgave. Oslo: Det Norske Samlaget
- Norsk-engelsk ordbok: stor utgave* av W. A. Kirkeby. 1986. Oslo: Kunnskapsforlaget
- Oxford English Dictionary*. 1987 edition (20 bind). Oxford: Oxford University Press
- Partridge, Eric. [1937] 1984. *A dictionary of slang and unconventional English*. Eight edition, edited by Paul Beale. London: Routledge
- Politikens etymologisk ordbog*. 2000. København: Politikens forlag
- Riksmålsordboken* (4 bind). 1937–57. (Tilleggsbind, 5 og 6 i 1995). Oslo: Kunnskapsforlaget
- Tanums store rettskrivningsordbok, bokmål*, 9. utg, Kunnskapsforlaget 2005
- Taule, Ragnvald. 2006. *Escolas ordbok: bokmål*. Garnes: Escola forlag
- Taule, Ragnvald. 2006. *Escolas ordbok: nynorsk*. Garnes: Escola forlag
- Vikør, Lars S. m.fl. 2005. *Norsk Ordbok: Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*. Bind 5. Oslo: Det Norske Samlaget
- Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*. 1989. New Jersey: Dilithium Press

VEDLEGG